

Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

ЕКОНОМІКА І РЕГІОН

№ 2 (85) 2022

ECONOMICS AND REGION

Vol. 2 (85) 2022

www.eir.nupp.edu.ua

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

ЕКОНОМІКА І РЕГІОН

№ 2 (85)
2022

ECONOMICS AND REGION

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Липень 2022 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ОНИЩЕНКО В.О. – головний редактор, д.е.н., проф., ректор Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;

ЧИЧКАЛО-КОНДРАЦЬКА І.Б. – заступник головного редактора, д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та туризму Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;

СІВЦЬКА С.П. – відповідальний секретар, к.е.н., доц., проректор з наукової та міжнародної роботи Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;

ВАРНАЛІЙ З.С. – д.е.н., проф., професор кафедри фінансів Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка (за згодою);

ГРИШКО В.В. – д.е.н., проф., завідувач кафедри публічного управління, адміністрування та права Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;

ДУБИЦЕВ В.П. – д.е.н., проф., професор кафедри економічної теорії та економічної кібернетики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;

КОЗАЧЕНКО Г.В. – д.е.н., проф., професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ (за згодою);

КОМЕЛІНА О.В. – д.е.н., проф., завідувач кафедри менеджменту і логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;

КОРГАНІШВІЛІ Л.Д. – д.е.н., проф., керівник центру забезпечення якості та наукової діяльності Міжнародної школи туризму Тбіліського державного університету імені І. Джавахішвілі (за згодою);

ОНИЩЕНКО С.В. – д.е.н., проф., професор кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;

ПАЛАЦАКОВА ДАНІЕЛЛА – доктор філософії (PhD), молодший науковий співробітник кафедри економічної теорії Технічного університету у Кошице (Словаччина) (за згодою);

ПТАЩЕНКО Л.О. – д.е.н., проф., завідувач кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;

РОЛЬНИК-САДОВСЬКА Є. – доктор (Dr), асоц. професор, заступник декана з навчальної роботи факультету менеджменту Білостоцької Політехніки, м. Білосток (Польща) (за згодою);

РЯЩЕНКО Вікторія – д.е.н., асоц. професор, Університет ISMA (Латвія) (за згодою);

ХУНЬСТ Аніца – д.ф., проф., проректор Університету Північ (Хорватія) (за згодою);

ЧЕРНИШ І.В. – д.е.н., проф., професор кафедри міжнародних економічних відносин та туризму Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;

ЧИЖЕВСЬКА М.Б. – к.е.н., доц., завідувач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;

ШИДЛЮ Джоанна – доктор філософії (PhD), доцент Білостоцької Політехніки, м. Білосток (Польща) (за згодою);

ШПІЛЬКО Данута – доктор філософії (PhD), асистент професора Білостоцької Політехніки, заступник начальника міжнародного відділу логістики та сервісної інженерії, м. Білосток (Польща) (за згодою).

Журнал «Економіка і регіон»

Внесений до переліку наукових фахових видань України (наказ МОН України 1279 від 16.11.2014, зі змінами згідно наказу № 157 від 09.02.2021).

Вид видання – науковий журнал. Концепція журналу базується на багаторічному науковому, фаховому висвітленні актуальних проблем економіки України і світу.

Основні рубрики: економіка та управління національним господарством; розвиток продуктивних сил і регіональна економіка; економічна теорія та історія економічної думки; світове господарство і міжнародні економічні відносини; економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності); економіка природокористування й охорона навколишнього середовища; демографія, економіка праці, соціальна економіка та політика; гроші, фінанси і кредит; бухгалтерський облік, аналіз та аудит; статистика; математичні методи, моделі й інформаційні технології в економіці; економічна безпека держави та суб'єктів господарювання.

Видання з липня 2003 р.

Виходить чотири рази на рік.

Свідцтво про державну реєстрацію

КВ 24613-14553 ПР, видане 29.10.2020 р.

Міністерство юстиції України

Засновник журналу:

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Назва, концепція, зміст і дизайн журналу «ЕІР» є інтелектуальною власністю редакції журналу «Економіка і регіон» та охороняється законом про авторські й суміжні права. При передрукуванні посилання на журнал «ЕІР» обов'язкове.

Матеріали друкуються мовою оригіналу.

Відповідальність за точність поданих даних несуть автори матеріалів, редакція не завжди поділяє думку авторів.

ISSN 2218-1199 (Print)

ISSN 2414-0538 (Online)

E-mail: econom@nupp.poltava.ua

Сайт журналу: <http://journals.nupp.edu.ua/eir>

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (прот. № 17 від 29.08.2022)

Верстка Л.А. Свистун

Коректор англ. Ю.Ю. Гришко

Коректор укр. Я.В. Новіčkova

Здано до набору 30.08.2022

Підписано до друку 31.08.2022

Формат 60x80 1/8. Обл.-видавн. арк. 12,11.

Тираж 300 прим. Замовлення № 1022/434.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

- 6 Гришина Ю.М., Пижова М.О.** Управління закладом вищої освіти: пошук ефективної моделі
- 15 Демчук С.В.** Державне регулювання інноваційної діяльності підприємств: міжнародний досвід
- 21 Постова В.В.** Особливості становлення концепції ресторанів формату «fast casual»
- 26 Чміль Г.Л., Олініченко К.С., Пахуча Е.В.** Базові положення концепції inbound маркетингу в період соціалізації суспільства

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- 34 Конул Агасва.** Основні напрями державної підтримки та регулювання малого бізнесу в Азербайджані
- 39 Єрмоменко А.О.** Аналіз стану фінансового забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад у Київській області
- 47 Кузьменко К.М.** Механізм оптимізації інвестиційної активності в системі інтеграційних технологій морського транспорту
- 53 Кушнір С.О., Кармазіна В.С.** Інноваційний розвиток технопарків як запорука відновлення та сталого розвитку України
- 60 Перегуда Ю.А.** Інструменти фінансового управління в задачах забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва

- 67 Соколова О.М.** Аналітичне вимірювання інноваційного профілю України

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

- 74 Большая О.В.** Інноваційний розвиток економіки України у контексті глобалізації

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА ТА ПОЛІТИКА

- 81 Мантур-Чубата О.С., Ваганова Л.В.** Ринок праці України в умовах воєнного стану
- 88 Нестеренко В.І.** Трансформація суспільства і суспільних цінностей як економічних категорій
- 102 Семенюк І.Ю., Махначова Н.М., Маджарова Д.С.** Громадська та політична активність молоді: нові виклики для молодіжної політики в епоху глобалізації

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

- 112 Гладій І.О., Майстер Л.А.** Організація обліку операцій з цінними паперами
- 120 Жиліна Ю.П.** Формування обліково-аналітичного забезпечення системи управління витратами підприємства

ECONOMICS AND REGION № 2 (85) 2022

EKOONOMIKA I REGION

National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

July 2022

EDITORIAL BOARD:

- ONYSHCHENKO V.O.** – Editor-in-Chief, Doctor of Sciences (Economics), Professor, Rector of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- CHYCHKALO-KONDRATSKA I.B.** – Deputy Chief Editor, Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of International Economic Relations and Tourism Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- SIVITSKA S.P.** – Executive Secretary, PhD (Economics), Associate Professor, Vice-Rector for Scientific and International Work of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- VARNALII Z.S.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor at Finance Department of Kyiv National Taras Shevchenko University (with the consent);
- HRYSKO V.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Personnel Management, Administration and Law Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- DUBISHCHEV V.P.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Economic Theory and Economic Cybernetics Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- KOZACHENKO H.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Department of Economic Security and Financial Investigations of National Academy of Internal Affairs (with the consent);
- KOMELINA O.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Management and Business Logistics Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- KORGANASHVILI L.D.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Quality Assurance and Research Activities Centre of the International Tourism School of Tbilisi State I. Javahishvili University (with the consent);
- ONYSHCHENKO S.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Finance, Banking and Taxation Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- PALASHCHAKOVA DANIELLA** – PhD, Research Worker at Economic Theory Department of Technical University in Kosice (Slovakia) (with the consent);
- PTASHCHENKO L.O.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Finance, Banking and Taxation Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- ROLLNIK-SADOVSKA E.** – Dr, Associate Professor, Vice-Dean for Educational Work of Management Faculty of Bialystok Polytechnic University (Poland) (with the consent);
- RIASHCHENKO VIKTORIA** – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor of ISMA University (Latvia) (with the consent);
- HUNJET ANICA** – PhD, Associate Professor, Vice-Rector for Scientific and Art Work and International Cooperation, University «North» (Croatia) (with consent).
- CHERNYSH I.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Director of Educational-Scientific Institute of Finance, Economics and Management of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- CHYZHEVSKA M.B.** – PhD (Economics), Associate Professor, Head of Economics, Entrepreneurship and Marketing Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- JOANNA SZYDŁO** – Ph.D., Assistant Professor at the Bialystok University of Technology. Coordinator for the Erasmus+ Program, Deputy Editor-in-Chief of the Academy of Management (Poland) (with consent);
- DANUTA SZPILKO** – Ph.D., Assistant Professor at the Bialystok University of Technology. Deputy Head of the International Department of Logistics and Service Engineering (Poland) (with consent).

Journal «Economics and Region» is included into
The register of specialized scientific publications
of Ukraine (MES of Ukraine Departmental
Order No. 1279 of 16.11.2014,
No. 157 of 09.02.2021).

Publication – scientific journal.

Conceptual paradigm of the journal is based on the long-term
scientific and professional treatment of topical problems of the
world and Ukrainian economics.

Main milestones: economics and national economy management; productive
forces development and regional economy; economics theory and economic
thought history; world economy and international economic relations;
economics and business administration; economics of nature management
and environmental protection; demography, labor economics; social
economics and politics; money, finance and credit; accounting, analysis
and audit; mathematic methods, models and information technologies in
economics; economic security of the state and economic entities.

Issued since July, 2003.

Four issues published yearly.

State Registration Certificate

KB 24613-14553 ITP, issued 29.10.2020

by the Ministry of Justice of Ukraine.

The journal's founder: National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic».

The name, conceptual paradigm, content and
design of the journal «Economics and Region»
is the intellectual property of the journal's
Editorial Board and is copyright.

Pass-through copyright.

Printed in the source language. Liability
for the data precision rests with the authors.

The Editorial Board does
not always share the author's opinion.

ISSN 2218-1199 (Print)

ISSN 2414-0538 (Online)

E-mail: econom@nupp.poltava.ua

Official site: <http://journals.nupp.edu.ua/eir>

Recommended for publication by the Academic Board of National
University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»
(№ 17 of 29.08.2022)

Computer-assisted makeup by L.A. Syvstun

Proof-reader: Yu.Yu. Hryshko

Proof-reader: Ya.V. Novichkova.

Sent to the printer's on 30.08.2022.

Signed to print on 31.08.2022.

Page size: 60x80 1/8. Published sheets 12, 11.

Circulation: 300 copies. Print Order No. 1022/434.

Printed by the Publishing House Helvetica

Inhlezi st. 6/1, Odesa, Ukraine, 65101
Telephones: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Certificate of the subject of publishing

DK №7623 from 22.06.2022

**ECONOMY AND ENTERPRISE
MANAGEMENT**

- 6 Yulia Gryshyna, Maryna Pyzhova.** Management of higher education institution: search for an effective model
- 15 Serhii Demchuk.** State regulation of innovation activity of enterprises: international experience
- 21 Valentyna Postova.** Features of the concept development of the restaurant format "Fast casual"
- 26 Hanna Chmil, Kateryna Olinichenko, Elina Pakhucha.** The main provisions of the concept of inbound marketing in the period of socialization of society

**ECONOMY AND OPERATION
OF NATIONAL ECONOMY**

- 34 Konul Aghayeva.** The main directions of state support and regulation of small business in Azerbaijan
- 39 Anna Yeryomenko.** Analysis of the state of development of financial security of amalgamated hromadas of Kyiv region
- 47 Kateryna Kuzmenko.** Mechanism of optimization of investment activity in the system of integration technologies of maritime transport
- 53 Svitlana Kushnir, Viktoria Karmazina.** Innovative development of technoparks as a key to the recovery and sustainable development of Ukraine
- 60 Yuliia Perehuda.** Financial management tools in the tasks of ensuring the competitiveness of livestock products
- 67 Olga Sokolova.** Analytical dimension of Ukraine's innovation profile

**WORLD ECONOMY
AND INTERNATIONAL
ECONOMIC RELATIONS**

- 74 Oksana Bolshaia.** Innovative development of the Ukrainian economy in the context of globalization.

**DEMOGRAPHY,
LABOR ECONOMY,
SOCIAL ECONOMY
AND POLITICS**

- 81 Olena Mantur-Chubata, Lyudmila Vaganova.** The labor market of Ukraine under martial law.
- 88 Volodymyr Nesterenko.** Transformation of society and social values as economic categories
- 102 Iryna Semeniuk, Natalia Makhnachova, Diana Madzharova.** Social and political activity of youth: new challenges for youth policy in the era of globalization

**ACCOUNTING,
ANALYSIS AND AUDIT**

- 112 Iryna Hladii, Liudmila Maister.** Organization of accounting of securities transactions
- 120 Yuliia Zhylina.** Formation of accounting and analytical support of the enterprise cost management system

ECONOMY AND ENTERPRISE MANAGEMENT

УДК 351
JEL I28

DOI: 10.26906/EiR.2022.2(85).2623

УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПОШУК ЕФЕКТИВНОЇ МОДЕЛІ

Гришина Юлія Миколаївна*, доктор юридичних наук,
професор, народний депутат України
Пижова Марина Олександрівна**, доктор юридичних наук,
в.о. проректора з наукової роботи та рекрутації
Державний податковий університет

*ORCID 0000-0002-1892-6675

**ORCID 0000-0003-3652-5581

© Гришина Ю.М., 2022

© Піжова М.О., 2022

Стаття отримана редакцією 05.08.2022 р.

The article was received by editorial board on 05.08.2022

Вступ. Сьогоднішня ситуація в країні нашо́вхує нас на думку, що Україна опинилася на важливому історичному етапі безповоротних змін. Хоча впродовж найближчих десяти років ми і ведемо мову про реформування системи освіти, зокрема вищої, однак зрозумілим є, що наразі існує потреба здійснити ту реформу, яку саме зараз потребує наша країна. І пов'язана вона передусім з оптимізацією мережі закладів вищої освіти. Одним із ключових є питання ефективного управління закладом вищої освіти (далі – ЗВО).

Відповідно до частини першої статті 34 Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII (далі – Закон № 1556), безпосереднє управління діяльністю закладу вищої освіти здійснює його керівник (ректор, президент, начальник, директор тощо). Його права, обов'язки та відповідальність визначаються законодавством і статутом закладу вищої освіти.

Окрема стаття 42 Закону № 1556 регулює питання обрання, призначення та звільнення з посади керівника ЗВО. Маємо відразу зазначити, що з дати прийняття закону в цю статтю було 7 раз внесено зміни. Справа в тому, що процедура обрання керівника ЗВО, яка була започаткована із прийняттям у 2014 році Закону № 1556 і досі залишає багато питань. У частині першій статті 42 Закону № 1556 визначений вичерпний перелік вимог до кандидата на посаду [1].

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. У працях українських вчених (В. Андрущенко, К. Богомаз, С. Бородин, В. Вікторов, М. Згуровський, В. Кремень, В. Луговий та ін.) [14] знаходять своє втілення різноманітні аспекти особливостей управління ЗВО, водночас, питання пошуку сучасної моделі управління ЗВО є недостатньо дослідженим і потребує наукових напрацювань.

Так, дискусії, щодо вимог до керівників ЗВО велися раніше і не полишені актуальності. Існує дві протилежні думки, щодо цього положення. Перша класична, що майбутній керівник ЗВО має мати наукову та вчене звання і обов'язково не менше 10 років стажу на посадах науково-педагогічних працівників. Друга думка – полягає в тому, що ректор має бути гарним менеджером і мати управлінський досвід і вимога щодо 10 років стажу на посад науково-педагогічних працівників зовсім недоречна.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз існуючих в Україні та закордоном моделей управління закладами вищої освіти, окреслення проблем, які існують в сучасному українському управлінні університетами.

Основний матеріал і результати. Звернемося до досвіду закордонних ЗВО [14]. Так, у Великій Британії ректор, виконує переважно церемоніальні функції. Ректорами університетів найчастіше обирають членів королівської родини, провідних політиків, науковців, громадських діячів. Ректор має повноваження збирати членів Палати управління, яка формується кожним університетом відповідно до його Статуту, та допускати кандидатів на здобуття ступенів і звань. Він також має право перевіряти роботу всіх співробітників і виконувати інші повноваження визначені Статутом або Постановами (Ордонасами) кожного університету. Наприклад, Кембриджський університет (*University of Cambridge*) очолює університет ректор (*The Chancellor*) [11], який має повноваження збирати та головувати на засіданнях Палати управління, при цьому присвоєння почесних ступенів є найбільш очевидним церемоніальним обов'язком останнім часом. За статутом ректор також має повноваження стежити за тим, щоб усі співробітники університету належним чином виконували свої обов'язки, та визначати певні спірні або невирішені питання в апеляційному порядку. Ректор відвідує Кембридж в середньому двічі на семестр, виконуючи програму візитів, яка охоплює вибірку факультетів та кафедр університету; також відкриває нові будівлі чи споруди.

Якщо говорити про фактичне адміністративне управління університетом, то його здійснює віце-ректор (*The Vice-Chancellor*). Серед його основних функцій:

- 1) тісна співпраця з п'ятьма заступниками віце-ректора (*Pro-ViceChancellors*);
- 2) відіграє провідну роль у формуванні академічного розвитку університету, шляхом набору вищих кадрів;
- 3) здійснює керівництво, щоб забезпечити стійку фінансову базу, достатню для забезпечення місії, цілей та завдань університету,
- 4) представляє університет як на місцевому, так і на зовнішньому рівні перед урядом Великої Британії та закордоном;
- 5) очолює діяльність з розвитку, включаючи збір коштів та зміцнення репутації та масштабів університету як у Великобританії, так і за кордоном. Віце-ректор очолює Раду університету (*The Council*) та Генеральну раду факультетів (*The General Board of the Faculties*), а також може обрати голову Фінансового комітету Ради. Віце-ректор також виконує численні церемоніальні та громадські обов'язки [10].

Аналізуючи досвід Канади, ми можемо зробити висновок, що їх ЗВО мають двопалатну структуру управління, яка часто складається з Ради керівників (*Board of governors*) та Вченої ради (*Senat*). Рада керівників управляє університетом і займається перспективним плануванням та діловими справами. Ради також контролюють ефективність діяльності університету та Президента і беруть участь у наборі та визначенні компенсаційного пакету для Президента. Важливим є те, що члени ради не отримують оплати за свою працю [2]. В Україні таким прототипом є Наглядова рада ЗВО, яка відповідно до статті 37 Закону № 1556 сприяє розв'язанню перспективних завдань його розвитку, залученню фінансових ресурсів для забезпечення його діяльності з основних напрямів розвитку і здійснення контролю за їх використанням, ефективній взаємодії закладу вищої освіти з державними органами та органами місцевого самоврядування, науковою громадськістю, суспільно-політичними організаціями та суб'єктами господарської діяльності в інтересах розвитку та підвищення якості освітньої діяльності і конкурентоспроможності закладу вищої освіти, здійснює громадський контроль за його діяльністю тощо.

Водночас, вчена рада канадських ЗВО відповідає за академічні справи університету, близько половини всіх посад у ній у більшості університетів займають викладачі та студенти [3].

Слід звернути увагу, що у канадських ЗВО ректор призначається за представлення асоціації випускників та узгодженням з Радою керівників, і він не є працівником університету, який головує на скликаннях, присвоює ступені, представляє університет у широкому співтоваристві, виступає в ролі посла університету. Займає посаду 3 роки, може бути призначеним вдруге, але не більш ніж на 6 років поспіль. Тобто у Канаді посада ректора ЗВО строкова на відміну від Великої Британії. В Україні також посада ректора є строковою, контракт укладається на 5 років з правом переобрання, тобто максимальний термін – це 10 років [9].

Президент університету у Канаді [12] займає посаду Віце-ректора, головує у Вченій Раді. Президент забезпечує контроль та управління повсякденною діяльністю ЗВО відповідно до встановлених стратегічних пріоритетів, підзвітний Раді керівників. Президент університету призначається Радою керівників за згодою Вченої ради (п. 27) [4].

Найбільш схожа модель управління для українських ЗВО існує у Польщі. Так, там до повноважень ректора ЗВО належить:

- 1) представництво університету;
- 2) управління університетом;
- 3) підготовка проекту статуту та проекту університетської стратегії;
- 4) подання звітів про реалізацію стратегії університету;
- 5) здійснення діяльності у сфері трудового права;
- 6) призначення людей для виконання управлінських функцій в університеті та їх звільнення;
- 7) проведення кадрової політики в університеті;
- 8) створення досліджень у конкретній галузі, рівні та профілі;
- 9) створення докторських шкіл;
- 10) ведення фінансового менеджменту університету;
- 11) забезпечення дотримання норм, що діють в університеті [7].

Варто звернути увагу на порядок обрання ректора у польських ЗВО. Ректор у державному університеті обирається колегією виборців (ст. 24), строк обрання 4 роки і починається з 1 вересня року обрання. Якщо університет приватний, то ректор призначається засновником або обирається Вченою радою (*Senat*) або іншим органом університету, зазначеним у статуті цього університету.

Як і в Україні, одна і та ж особа може бути ректором державного університету не більше 2 термінів поспіль (ст. 26). Ректор є головою Вченої ради (п. 1 ст. 31).

Серед вимог до обрання на посаду ректора є такі:

- 1) повинен мати повну дієздатність;
- 2) користуватися повноцінними правами;
- 3) обов'язково, щоб не був засуджений за умисний злочин або умисне податкове правопорушення; не карався дисциплінарним покаранням;
- 4) окремою вимогою є те, що у період з 22 липня 1944 року по 31 липня 1990 року кандидат не працював в органах державної безпеки і не співпрацював з цими органами влади;
- 5) має вищу освіту.

Маємо наголосити на тому, що у Польщі є вікове обмеження для обрання ректора державного університету, вимагається, щоб кандидат не досяг 67-річного віку на день початку строку повноважень і мав докторський ступінь (ст. 20). Крім того, у статутах університетів можуть вказуватися додаткові вимоги.

Також треба зазначити, що дострокове припинення повноважень Ректора передбачено польським Законом «Про вищу освіту і науку» і він може бути звільнений виборчою колегією більшістю не менше 3/4 голосів за наявності принаймні 2/3 його статутного складу. Ректор приватного університету може бути звільнений засновником.

В українському Законі № 1556 у статті 42 доволі чітко прописані вимоги до посади керівника ЗВО, про яку ми зазначали раніше. Окрім цього, існує ряд обмежень, які зазначені у вказаній статті.

Аналіз українських законодавчих положень, які регламентують правовий статус керівника ЗВО дає підстави стверджувати, що в Україні ректор, на відміну від закордонних ЗВО, має бути і менеджером, і при цьому мати досить значний стаж роботи на посадах науково-педагогічних працівників. І відповідно до статті 34 Закону № 1556 здійснювати як управлінсько-господарські функції, підтвердженням цього є частина третя статті 34, де зазначено, що керівник ЗВО вирішує питання фінансово-господарської діяльності закладу вищої освіти, затверджує його структуру і штатний розпис, відповідає за результати діяльності закладу вищої освіти перед засновником (засновниками) або уповноваженим ним (ними) органом (особою), є розпорядником майна і коштів; забезпечує виконання фінансового плану (кошторису), укладає договори, забезпечує охорону праці, дотримання законності та порядку та інші.

Водночас, ректор українських ЗВО має здійснювати і представницько-іміджеві функції, про що зазначено у частині другій статті 34 Закону № 1556, керівник є представником закладу вищої освіти у відносинах з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами і діє без довіреності в межах повноважень, передбачених цим Законом і статутом закладу вищої освіти.

Треба правильно розуміти, що сучасний заклад вищої освіти – це окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну

та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей [15]. При цьому нині успішний ЗВО – це фактично центр освіти, науки й культури. Динамічність соціально-економічного середовища, євроінтеграційні процеси, політико-правові реформи вимагають від українських ЗВО мобільної та гнучкої взаємодії з економічною та соціокультурною сферою. Тому управління ЗВО має бути ефективним, керівник має постійно тримати руку на пульсі, бути у тренді законодавчих змін, потреб ринку праці, нових методик освітнього процесу, розробок наукових досліджень.

Саме тому ми маємо вести мову про формування нової управлінської парадигми серед українських ЗВО. І її суть має полягати у відмові від управлінського раціоналізму класичних українських вищих шкіл менеджменту. Його має замінити гнучкість й адаптування ЗВО до постійних змін зовнішнього середовища. При цьому має місце застосування у процесі управління засобів ситуаційного підходу, відповідно до якого центральним моментом організації всередині ЗВО як відповіді на різні за своєю природою впливи ззовні є ситуація, тобто конкретний набір обставин, що впливають на роботу ЗВО в цей період часу. Прикладом цього є особливий ковідний період, який вперше за історію існування всіх ЗВО стався, дія правового режиму воєнного стану в Україні. Звідси визнання важливості специфічних прийомів, за допомогою яких виділяють найбільш значущі фактори, впливаючи на котрі, можна ефективно досягати поставленої мети.

Окрім цього, особливою складовою нової управлінської парадигми має стати соціальна відповідальність менеджменту ЗВО як перед суспільством у цілому, так і перед колом людей, які безпосередньо працюють в ЗВО. Оскільки ті негативні прецеденти, які відомі українському суспільству щодо репутації керівника ЗВО також залишають відбиток на системі освіти, зокрема на управлінні закладами вищої освіти. Треба розглядати ЗВО як соціальну систему, ефективність якої залежить від головного її ресурсу – людини (науково-педагогічного, педагогічного, наукового працівника, інших працівників). Завдання менеджера полягає в тому, щоб організувати ефективну спільну роботу, у процесі якої кожна людина була б здатна максимально розкрити свій творчий і виробничий потенціал через активізацію таких факторів: лідерство, інноваційність мислення, стиль керівництва, кваліфікація і культура, мотивація поведінки, взаємини в колективі та реакція людей на зміни.

Справа в тому, що сучасний ЗВО не може бути полишений комунікації, зав'язків і співпраці з бізнесом, оскільки цього вимагає сьогодення. Тому втілення нових принципів управління дуже ускладнене і потребує радикального перегляду всієї філософії сучасного бізнесу, виробництва і культури, зміни психології осіб, які працюють, особливо нового покоління управлінських кадрів, значного підвищення їхньої кваліфікації, зміцнення та зростання їхнього особистісного і професійного потенціалу. Треба брати до уваги, що все більша кількість зарубіжних компаній намагається відійти від застарілих – командно-ієрархічних – відносин у своїх організаціях і підсилити позиції сучасного менеджменту шляхом кращого використання перш за все його соціально-психологічних засад, зокрема гуманістичних ідей, і створення найсприятливіших умов для особистісного та професійного розвитку кожного з членів персоналу.

Одночасно змінюються підходи до формування стратегії розвитку управління та його цілей, побудови структури організації і менеджменту, процесу розробки і прийняття управлінських рішень, роботи з персоналом та оцінки ефективності діяльності організації, її підрозділів та кожного з працівників. Отже, стає очевидно, що сучасний менеджмент – це не набір єдино правильних методів управління, готових рецептів і правильних відповідей на всі запитання. Менеджмент успішного закладу вищої освіти – це теорія, технологія й мистецтво управління, що постійно оновлюється банком новітніх ідей, уявлень, спостережень, практичних рекомендацій, співпраці, звернення до яких дає можливість свідомо осмислювати та виконувати посадові обов'язки менеджера як професійно підготовленого і функціонально обізнаного керівника.

Враховуючи закордонний досвід управління ЗВО, а також з аналізу поточної ситуації в Україні ми маємо мати сміливість говорити про необхідність формування нової української управлінської парадигми в системі вищої освіти. З метою ефективного функціонування ЗВО, беручи до уваги потребу оптимізації мережі ЗВО в Україні, ми маємо відійти від моделі ректора, який виконує адміністративні, господарські, фінансові, представницькі та ще ряд інших функцій. В Українських ЗВО має бути не узурпування владою осіб, які звикли керувати тим, чи іншим закладом вищої освіти, вони потребують розумного менеджменту, особливо в цей не простий для країни час. І якщо керівник

бачить значне зменшення контингенту здобувачів освіти, проблеми із наповненням спецфонду, відтік професійних кадрів, проблеми із виплатою справедливої заробітної плати, неможливість збереження та удосконалення матеріально-технічної бази, то він має прийняте розумне виважене рішення щодо ініціювання оптимізації, а не задовольняти свої власні амбіції і не дивлячись ні на що керувати і добувати свій строк на посаді ректора, а далі будь що буде із ЗВО.

Якщо ми проаналізуємо досвід кращих, успішних, прогресивних і престижних ЗВО України, то побачимо, що не дивлячись на статті 34 і 42 Закону № 1556 вони шукають оптимальні і ефективні моделі управління. Так, Київська школа економіки, яка відповідно до свого статуту є Приватною Установою «Університет «Київська школа економіки» (далі – КШЕ), а відповідно до даних Єдиної державної електронної бази з питань освіти є приватним закладом освіти. Має ректора, який відповідно до Виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань є керівником КШЕ. Це відображено у її статуті [5], де розділ 7 «Ректор» повністю дублює статтю 34 Закону № 1556.

Водночас, фактичними органами управління є Президент КШЕ з управлінською командою, яка складається з п'яти Віце-президентів. Треба зауважити, що КШЕ належить до когорти найкращих шкіл Центральної та Східної Європи, готуючи майбутнє покоління економістів світового рівня. Взагалі, діяльність КШЕ сприяє розвитку сфер економіки, бізнесу, а також економічної політики в Україні та сусідніх державах. Як бачимо в статуті відображена одна модель управління відповідно до статті 34, 42 Закону № 1556, а на практиці інша – дієва. Тобто ректор в цьому випадку лише номінальний суб'єкт, який є керівником відповідно до установчих документів, а фактично керує КШЕ інша особа – Президент.

Давайте проаналізуємо досвід державних ЗВО, що нетипової моделі управління. Так, у пункті 6.34 Статуту Національного університету «Одеська юридична академія» (далі – НУОЮА, Університет) [6] вказано особливість управління університетом як національним закладом вищої освіти визначається наявністю посади Президента Університету. Президент Університету обирається Конференцією трудового колективу Університету строком на 7 років. Аналізуючи Статут НУОЮА, особливо пункт 6.35, в якому сказано, що Президент вирішує питання перспективного розвитку Університету, сприяє розвитку зв'язків НУОЮА з державними органами, громадськими організаціями, закордонними партнерами, міжнародними організаціями, сприяє визначенню основних напрямів освітньої, наукової, науково-методичної та виховної роботи. Крім того, Президент формує ректорат і є його головою, він може отримувати інформацію про діяльність Університету від ректора та проректорів, Вченої ради, всіх керівників структурних підрозділів. Важливо зауважити, що відповідно до пункту 6.36 Статуту Президент Університету за виконання своїх повноважень не отримує заробітну плату. Таким чином, діяльність Президента університету спрямована на менторство та стратегічний розвиток НУОЮА, а ректор займається поточною діяльністю Університету. НУОЮА – потужний сучасний університет, який постійно прогресує у розвитку, збільшується мережа міжнародних партнерів, покращується матеріально-технічна база, відмінно працює академічна мобільність. Тому ми можемо констатувати, що модель президент-ментор – ректор-поточний менеджмент працює і має свої позитивні ознаки.

Не менш цікавим є практика іншого одеського ЗВО. Одеський національний технологічний університет (далі – ОНТУ) не тільки один з найстаріших освітніх і наукових центрів України, але й визнаний лідер з підготовки фахівців з вищою освітою. У цьому ЗВО щороку створюються сучасні навчальні науково-дослідні лабораторії, потужна видавнича діяльність. А високі індекси цитування вчених ОНТУ, їх участь у численних міжнародних програмах і грантах, практичне стажування студентів на кращих закордонних підприємствах, активне членство у 14-ти міжнародних організаціях і щорічна сертифікація за системою міжнародних стандартів ISO 9001:2015 підтверджують високий статус і міжнародне визнання здобутків цього закладу.

ОНТУ пішло інакшим шляхом, а ніж їх колеги НУОЮА. У Статуті є єдина згадка у підпункті 8 пункту 9.12 [6], що Конференція трудового колективу ОНТУ може обирати Президента Університету та затверджувати Положення про нього. А в окремому Положенні про президента Одеського національного технологічного університету (далі – Положення) вказано, що посада президента Університету вводиться з метою забезпечення динамічного розвитку Університету, запровадження якісних новітніх та сучасних технологій в освітньому процесі, науковій та міжнародній діяльності, європейської та світової інтеграції Університету, створення інноваційних навчально-наукових лабораторій, сучасних науково-практичних центрів та хабів, створення потужної бази для запровадження дуальної освіти, майданчику для розвитку

технологічних процесів промислових підприємств, а також підвищення ефективності стратегічного менеджменту у діяльності Університету та представництва його інтересів у суспільстві, наукових та бізнесово-промислових колах і громадських об'єднаннях [8].

У цьому Положенні досить широке коло повноважень Президента, серед яких:

- участь у розробці Стратегії, основних напрямків і програм діяльності та розвитку Університету, нагляд за виконанням положень Статуту;
- сприяє розвитку кадрової політики Університету та бере участь у заходах щодо дотримання трудового законодавства у трудових відношеннях у колективі;
- сприяє підвищенню ефективності рекламної та профорієнтаційної роботи з метою залучення молоді та працівників промисловості на навчання;
- бере участь у заходах щодо формування та розподілу навчального навантаження;
- бере участь у формуванні та оптимізації штату структурних підрозділів Університету;
- здійснює аналіз ефективності показників економічної діяльності Університету та надає пропозиції щодо їх покращення;
- сприяє ефективній взаємодії Університету з державними органами та органами місцевого самоврядування, науковою громадськістю, суспільними та громадськими організаціями, суб'єктами господарської діяльності;
- сприяє залученню фінансових ресурсів для розвитку і підвищення конкурентоспроможності Університету у вітчизняному та міжнародному освітньому просторі;
- сприяє розвитку міжнародного співробітництва Університету з навчальними, науковими установами, промисловими підприємствами, бізнес-центрами і структурами та ін.

Таким чином, ми знову бачимо, що президент – це ментор, який дбає про стратегічний розвиток, розширення партнерської бази, підвищення престижу ЗВО серед українських закладів, а особливо в міжнародному освітньо-науковому середовищі. А ректор займається поточною діяльністю Університету і здійснює повсякденний менеджмент.

Маємо звернути увагу на досвід ще одного успішного провідного українського ЗВО, який є омріяним для величезної кількості абітурієнтів і має статут закладу з якіснішою освітою. Це приватний заклад вищої освіти «Український католицький університет» (далі – УКУ), він є особливим, оскільки його засновником є Києво-Галицька Митрополія Української Греко-Католицької Церкви [13].

В УКУ взагалі цікава модель, єдина така в Україні. Відповідно до Статуту є Великий Канцлер, який представляє інтереси Університету у відносинах з Апостольською столицею, церквами, релігійними і громадськими організаціями, державною владою, міжнародними організаціями, сприяючи єднанню з Католицькою Церквою і християнським світом. Він надає підтримку у відносинах Університету з Конгрегацією католицької освіти у Ватикані. Крім того,

- сприяє дотриманню християнського вчення і дисципліни, а також здійснює нагляд за виконанням місії та призначення Університету;
- призначає за поданням Сенату (Наглядової Ради) Президента Університету і видає декрет про його призначення;
- затверджує кандидатуру декана філософсько-богословського факультету і подає на підтвердження в Конгрегацію католицької освіти у Ватикані;
- має право висувати кандидатури на посаду Ректора Університету та відведення з етичних і світоглядних мотивів кандидатур на посаду Ректора Університету, погоджує його обрання шляхом видання Декрету про призначення Ректора;
- регулярно (принаймні раз на рік) відвідує Університет з офіційним візитом;
- сприяє в залученні фінансових ресурсів для забезпечення діяльності УКУ та бере участь у заходах Університету, спрямованих на пошук коштів для діяльності УКУ та інші представниць повноваження.

У свою чергу Президент УКУ:

- представляє Сенат (Наглядову Раду) у відносинах із Засновником і Великим Канцлером УКУ;
- представляє інтереси Університету у взаємодії з Українською Греко-Католицькою Церквою, державними органами та органами місцевого самоврядування, науковою громадськістю, релігійними і суспільно-політичними організаціями, суб'єктами господарської діяльності, міжнародними організаціями і партнерами, сприяючи інституційному розвитку Університету;
- бере активну участь у розробці стратегії, основних напрямків і програм розвитку Університету;

- сприяє в залученні фінансових ресурсів для забезпечення діяльності Університету та бере участь у заходах Університету, спрямованих на пошук коштів для діяльності УКУ;
- має право виносити питання для розгляду та брати участь у засіданнях Ректорату та інших органах управління Університетом;
- має право призупинити дію будь-якого рішення Ректора чи Ректорату з наступним винесенням цього питання на розгляд Сенату (Наглядовій Раді);
- звітує перед Великим Канцлером про діяльність Сенату та Університету;
- вносить кандидатуру на посаду Ректора для обрання Сенатом (Наглядовою Радою);
- укладає і підписує від імені Засновника контракт з Ректором у порядку, передбаченому законодавством України, цим Статутом і внутрішніми документами Університету;
- погоджує щорічний звіт Ректора перед його представленням Сенату та загальним зборам (конференції) трудового колективу Університету;
- має право запрошувати до Університету високих гостей та інше.

А ось ректор УКУ, якраз здійснює все те, що передбачено у статті 34 Закону № 1556, тобто він здійснює безпосереднє управління діяльністю Університету. Ректор Університету, діє на засадах єдиноначальності, є його найвищою посадовою особою. Він безпосередньо або через підлеглих йому посадових осіб вирішує поточні питання навчальної, наукової, виховної, господарської та фінансової діяльності Університету. Ректор може делегувати частину своїх повноважень проректорам чи іншим посадовим особам Університету, що оформляє відповідним наказом.

Нам цікавий досвід управління в УКУ, оскільки він вважається інноваційним, ефективним і підприємливим закладом вищої освіти у всіх аспектах університетського життя, який визнаний закордоном, і до якого вступають абітурієнти з найвищими балами.

Висновки. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що прогресивні ЗВО України навіть в умовах дії Закону № 1556 шукають ефективну модель управління, оскільки типова модель «ректор єдине уособлення і представницьких і адміністративно-господарських функцій» потребує модернізації. Розуміючи, що це може викликати неоднозначні реакції серед українського ректорського корпусу, однак ми маємо прийняти те, що в Україні існує потреба у формуванні нової управлінської парадигми в ЗВО. Закон № 1556 має вже достатній досвід з 2014 року щодо процедури виборів та призначення ректорів, кількість внесених змін до згадуваної статті 42 свідчить, що є прогалини. Враховуючи досвід закордонних ЗВО, а також вже наявний досвід успішних українських ЗВО маємо розробити нову українську управлінську парадигму, яка буде відповідати сучасним реаліям та викликам і бути спрямованою на розбудову нової сучасної української освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII від 01.07.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#n722>
2. Chan and Richardson, “Board Governance in Canadian Universities.” DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1911-3838.2012.00030.x>
3. Usher and Potter, A State of the Field Review of Post-Secondary Education, 12.
4. University act ACT [RSBC 1996] Chapter 468. URL: https://www.bclaws.gov.bc.ca/civix/document/id/complete/statreg/96468_01#section18
5. Статут приватної установи «Університет «Київська школа економіка». URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/08/Statut_PU_2022.pdf
6. Статут Національного університету «Одеська юридична академія». URL: <https://ontu.edu.ua/download/pubinfo/statute-ONUT-2022.pdf>
7. Закон Польщі «Про вищу освіту і науку». URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-o-szkolnictwie-wyzszym-i-nauce-18750400>
8. Положення про Президента Одеського національного технологічного університету. URL: https://ontu.edu.ua/download/pubinfo/selection_president/regulations_about_president_university_ONTU.pdf
9. Congressional Research Service. URL: <https://fas.org/sgp/crs/misc/R43351.pdf>
10. University of Cambridge. URL: <https://www.governance.cam.ac.uk/governance/principal-officers/Pages/The-Chancellor.aspx>
11. The University of British Columbia. URL: <https://senate.ubc.ca/>
12. The State of Postsecondary education in Canada. URL: http://higherstrategy.com/wp-content/uploads/2019/08/HESA-Spec-2019-Final_v2.pdf
13. Статут Українського католицького університету. URL: <http://theologia.ucu.edu.ua/uk/misija-kafedry/statut-ukrajinskogo-katolyckogo-universytetu-ugkc>

14. Василюк А. Освітня політика Європейського Союзу. *Шлях освіти*. 2007. № 3. С. 13–17.

15. Балабанов К.В. Основні тенденції розвитку освіти і науки в Європейському Союзі. URL: www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/Prvs/2009_3/1047.pdf

REFERENCES:

1. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy [On higher education: Law of Ukraine] № 1556-VII vid 01.07.2014, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#n722> [in Ukrainian]
2. Chan and Richardson, "Board Governance in Canadian Universities." DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1911-3838.2012.00030.x>
3. Usher and Potter, A State of the Field Review of Post-Secondary Education, 12.
4. University act ACT [RSBC 1996] Chapter 468, available at: https://www.bclaws.gov.bc.ca/civix/document/id/complete/statreg/96468_01#section18
5. Statut pryvatnoi ustanovy "Universytet "Kyivska shkola ekonomika" [Charter of the private institution "University "Kyiv School of Economics"], available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/08/Statut_PU_2022.pdf [in Ukrainian]
6. Statut Natsionalnoho universytetu "Odeska yurydychna akademiia" [Statute of the National University "Odesa Law Academy"], available at: <https://ontu.edu.ua/download/pubinfo/statute-ONUT-2022.pdf> [in Ukrainian]
7. Zakon Polshchi "Pro vyshchu osvitu i nauku" [Law of Poland "On Higher Education and Science"], available at: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-o-szkolnictwie-wyzszym-i-nauce-18750400>
8. Polozhennia pro Prezydenta Odeskoho natsionalnoho tekhnolohichnoho universytetu [Regulations on the President of Odesa National Technological University], available at: https://ontu.edu.ua/download/pubinfo/selection_president/regulations_about_president_university_ONTU.pdf [in Ukrainian]
9. Congressional Research Service, available at: <https://fas.org/sgp/crs/misc/R43351.pdf>
10. University of Cambridge, available at: <https://www.governance.cam.ac.uk/governance/principal-officers/Pages/The-Chancellor.aspx>
11. The University of British Columbia, available at: <https://senate.ubc.ca/>
12. The State of Postsecondary education in Canada, available at: http://higherstrategy.com/wp-content/uploads/2019/08/HESA-Spec-2019-Final_v2.pdf
13. Statut Ukrainskoho katolytskoho universytetu [Statute of the Ukrainian Catholic University], available at: <http://theologia.ucu.edu.ua/uk/misija-kafedry/statut-ukrajinskogo-katolyckogo-universytetu-ugkc> [in Ukrainian]
14. Vasylyuk, A. (2007), "Educational policy of the European Union", *Shliakh osvity*, vol. 3, pp. 13–17. [in Ukrainian]
15. Balabanov, K. Osnovni tendentsii rozvytku osvity i nauky v Yevropeiskomu Soiuzi [Main trends in the development of education and science in the European Union], available at: www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/Prvs/2009_3/1047.pdf [in Ukrainian]

УДК 351

JEL I28

Гришина Юлія Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, народний депутат України. **Пижова Марина Олександрівна**, доктор юридичних наук, в.о. проректора з наукової роботи та рекрутації, Державний податковий університет. **Управління закладом вищої освіти: пошук ефективної моделі.**

У статті актуалізована проблема управління закладом вищої освіти та пошук ефективної моделі такого управління. Проаналізовано досвід закордонних закладів вищої освіти та наявних в них моделей управління. Підкреслено, що існує необхідність формування нової української управлінської парадигми в системі вищої освіти. Зроблено висновки, що успішні українські заклади вищої освіти шукають ефективну модель управління з метою прогресивного функціонування та розвитку. Обґрунтовано дається позитивна оцінка моделі управління «президент – ментор, який дбає про стратегічний розвиток, ректор – здійснює поточний менеджмент закладу вищої освіти».

Ключові слова: заклад вищої освіти, модель управління, ректор, президент, управлінська парадигма, менеджмент.

UDC 351

JEL I28

Yulia Gryshyna, Doctor of Law, Professor, Member of Parliament of Ukraine. **Maryna Pyzhova**, Doctor of Law, Acting Vice-Rector for Research and Recruitment, State Tax University. **Management of higher education institution: search for an effective model.**

The article actualizes the problem of management of higher educational institutions and the search for an effective model of such management. The experience of foreign higher education institutions and their existing management

models are analyzed. The requirements for the position of rector (head) of higher educational institutions of Ukraine in accordance with the Law of Ukraine "On Higher Education" are highlighted. Based on the Ukrainian educational legislation it is determined that in Ukraine the rector performs a wide range of functions from representative to economic and administrative. The need to form a new Ukrainian management paradigm in the system of higher education was emphasized. It is emphasized that Ukrainian higher education institutions more than ever need smart management, not usurpation of power by persons who have long been rectors. It is concluded that modern management is not a set of the only correct management methods, ready-made recipes and correct answers to all questions. The analysis among Ukrainian higher education institutions with an atypical management model is carried out. It is concluded that successful Ukrainian higher education institutions are looking for an effective management model for the purpose of progressive functioning and development. The positive assessment of the management model "the president is a mentor who takes care of strategic development, the rector is responsible for the current management of the higher education institution" is substantiated. It is proved that the need to develop a new Ukrainian management paradigm is due to modern realities and challenges facing Ukrainian higher education today. It was emphasized that the management of a successful higher education institution is a theory, technology and art of management, which is constantly replenished with a bank of the latest ideas, concepts, observations, practical recommendations, cooperation, access to which makes it possible to consciously comprehend and perform the duties of a leader as a professionally trained and functionally aware leader.

Key words: higher education institution, management model, rector, president, management paradigm, management.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Демчук Сергій Валерійович*, аспірант
Львівський торговельно-економічний університет

*ORCID 0000-0001-9646-5790

© Демчук С.В., 2022

Стаття отримана редакцією 11.08.2022 р.
The article was received by editorial board on 11.08.2022

Вступ. Інноваційна діяльність в ЄС протягом останніх двох десятиліть ХХ ст. була досить млявою. Лише нещодавно інноваційні показники Європи продемонстрували деякі ознаки відродження, однак не однаково у всіх державах-членах ЄС. Ще кілька років тому інноваційна політика в ЄС була переважно національною прерогативою. Лісабонська стратегія 2000 року відзначила посилення зобов'язань у сфері інновацій і незабаром призвела до узгодженої стратегії на рівні ЄС для досягнення рівня витрат на дослідження та розробки – 3% ВВП. Розробку інструментів з реалізації цієї стратегії було покладено на Європейську комісію, яка в свою чергу мала прокласти шлях до створення Європейського дослідницького простору (ERA) і запуску загальної європейської інноваційної стратегії. Це призвело до ретельного аналізу інноваційної політики ЄС, кульмінацією якого стало створення флагманської ініціативи «Союз інновацій» у 2010 році. Європейська комісія відзначила, що ця ініціатива спроможна створити імпульс навколо інновацій, мобілізувати зацікавлені сторони та впроваджувати інновації в ключові європейські сфери діяльності. Слід також звернути увагу на те, що екосистему для інновацій було значно покращено завдяки введенню ключових заходів «єдиного» ринку, проте низка невідповідностей законів і практик залишається та перешкоджає розвитку швидкозростаючих інноваційних підприємств, які часто вважають, що працювати на інших європейських ринках – це занадто обтяжливо і ризиковано.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Сьогодні в літературі все більше визнається, що державна політика може впливати на інноваційні стимули набагато більше, ніж просто покладатися на інструменти інноваційної політики. Проте, здається, поки що мало систематичної уваги приділялося взаємодії між державним регулюванням в ЄС та інноваціями.

Дослідженню питання державного регулювання інноваційної діяльності на міжнародному ринку займається багато вчених. Серед них: N. Ashford [1], D. Awrey [2], K. Blind [3], C. Ford [4] та інші. Серед вітчизняних вчених вивченням питання державного регулювання інноваційної діяльності займалися: Буряк Я.В. [5], Гончарова В.Г. [6], Жаровська Н.Ю. [7], Кизим М.О. [8], Малиш Н.А. [9], Петровська І.П. [10] та ін.

Так, Л. Водянка в [11] стверджує, що багато розвинених країн застосовують комплексний підхід до стимулювання діяльності інноваційно орієнтованих компаній, застосовуючи методи як прямого, так і опосередкованого регулювання. Інноваційне середовище в різних країнах різне, тому що кожна країна знаходиться на своєму рівні розвитку, рівні технологій, рівні освіти, рівні інноваційної активності та ін. Тому інструменти інноваційної політики і механізми їх використання можуть ефективно використовуватися в одній країні, а в інших країнах бути зовсім непридатними.

Своє бачення в дослідженні міжнародного регулювання інноваційної діяльності обґрунтовує Г. Тітаренко в [12]. У країнах, які утримують лідерство у світовій економіці й політиці, економічна політика, яка забезпечує інноваційне економічне зростання, характеризується такими рисами: прогнозуванням, визначенням стратегій і програмуванням національного економічного і технологічного розвитку на довгострокову перспективу (не менше, ніж на 15–20 років); участю у формуванні єдиного

світового науково-технічного простору і ринку високотехнологічних товарів; закріпленням на ринку високотехнологічної продукції на основі певної технологічної спеціалізації (яка відображає розвиток критичних технологій у даній країні); формуванням національних інноваційних систем, інтегрованих на міжнародному рівні – такі системи охоплюють весь комплекс інститутів, що забезпечують генерацію знань та інновацій, розвиток і комерціалізацію нових технологій; активною державною підтримкою умов, які сприяють підвищенню якості людських ресурсів (людського капіталу); тісним співробітництвом між бізнесом і державою, активною економічною дипломатією і режимом сприяння при освоєнні нових сегментів світового ринку.

Однак, детально аналізуючи наукову літературу, можемо стверджувати, що питання державного регулювання ринку інновацій є актуальним питанням економіки не лише в Україні, а й у цілому світі. Тому дане питання потребує подальшого дослідження в науковій літературі та аналізу основних положень.

Основний матеріал і результати. Дослідження міжнародного досвіду регулювання ринку інновацій приводить до висновку про жорсткість в регуляторних підходах на внутрішньому ринку. Так, зокрема, ЄС використовує багато «загальних» (загальноєвропейських, внутрішньодержавних, регіональних) політик для регулювання інноваційної діяльності підприємств. В окремих випадках таке регулювання в ЄС є горизонтальним, але більшість регуляторних підходів є галузевими. Базуються вони на фундаменті «чотирьох вільних переміщень» (товарів, послуг, капіталу, робочої сили) та права вільного прийняття рішень, які самі по собі також можуть справляти позитивний вплив на інноваційну діяльність. Враховуючи, що сам ринковий підхід має добре відомий позитивний вплив на інновації, регулювання в ЄС є відповіддю на моменти неспроможності ринку (і на те, що країни-члени використовують дуже різні регулятивні підходи для подолання таких провалів ринку) до саморегуляції. Саме з цієї фундаментальної причини сьогодні, коли вільне пересування та право вільного прийняття рішень так твердо узгоджені, прийнято вважати, що основною метою в ЄС є, по суті, створення, вдосконалення або скасування регуляторних процесів [2].

Для повного розуміння того, як ЄС впливає на інновації, потрібне глибоке усвідомлення та оцінка нормативних актів ЄС. Це можна проілюструвати деякими основними цифрами: враховуючи досить вузьке поняття внутрішнього ринку, таке нормативне законодавство включатиме орієнтовно 1500 директив і майже 2000 регламентів, багато з яких – дуже складні [1]. Згідно проведених нами досліджень, не менше 15 різних комісій регулярно працюють над правилами внутрішнього ринку. Багато з цих директив і постанов мають галузеве значення і часто вони можуть мати прямий вплив на стимули брати участь в інноваційній діяльності та впливати на напрямок інновацій. Крім того, деякі директиви в основному стосуються спільно для багатьох країн узгоджених цілей (здоров'я, безпека, навколишнє середовище, захист споживачів), залишаючи технічні специфікації європейським органам стандартизації за допомогою мандатів або інших засобів. Близько 3000 стандартів CEN і багато стандартів CENELEC/ETSI безпосередньо пов'язані з цими цілями у вторинному законодавстві, таким чином надаючи компаніям, які правильно використовують ці стандарти, вихідну точку для ведення господарської діяльності. Це, певною мірою, рівнозначне вільному пересуванню, тобто доступу до величезного внутрішнього ринку, потужного стимулу до інновацій. Крім того, слід також знати про правила (національних і регіональних) державних закупівель і правила ЄС про конкуренцію в широкому сенсі.

На цьому етапі дослідження доцільно подивитися на процедуру державного регулювання інновацій в ЄС в ретроспективі. Тенденції в регулюванні інновацій в ЄС із середини 1980-х років слід розуміти в контексті постійного поглиблення та розширення внутрішнього ринку, щоб дозволити ринковим силам визначати динаміку економіки (включаючи інновації), при умові відсутності ринкових обвалів. Таким чином, можна спостерігати тенденцію щодо посилення регулювання ризиків, що стосуються, наприклад охорони здоров'я, безпеки та навколишнього середовища. Такий підхід є виправданим, проте він має бути найменш затратним і підтвердженим науковими та фактичними доказами в обґрунтованій оцінці ризику та регуляторного впливу. Там, де державне регулювання втручається в ринкові механізми без потреби, тобто, коли відсутній ринковий обвал, чітко спостерігається тенденція до скорочення або скасування таких режимів або проводиться регулювання лише сегментів природних монополій. Також застосовується державне регулювання, щоб ефективно та швидко придушувати на початкових стадіях антиконкурентну поведінку щодо нових учасників ринкових відносин. Це супроводжувалося поступовим, але послідовним переходом до приватизації багатьох компаній.

Динаміку процесу державного регулювання з метою посилення розвитку інноваційної діяльності в ЄС можна спостерігати за такими чотирма періодами з початку 1980-х років: період до Єдиного європейського акту 1985 року з великою кількістю регулюючих чинників та незліченними перешкодами на внутрішньому ринку; між 1985 і 1993 роками, коли була успішно реалізована програма ЄС1992; між 1993 і 2003 роками, коли конкурентоспроможність все більше переважала над принципами державного регулювання в ЄС, що, між іншим, призвело до переоцінки регуляторного впливу в ЄС; і з 2004 року до сьогодні, коли «дорадче» регулювання (окрім окремих галузей) та оцінка впливу домінують у більшості нормативних актів ЄС.

Після 1993 року поглиблення впливу внутрішнього ринку продовжувалося навіть у сферах, які раніше вважалися надто чутливими, наприклад – багато галузей послуг, галузі комунікацій тощо. Не буде перебільшенням сказати, що ці тенденції радикально змінили регуляторний підхід в ЄС, який тепер має набагато більш сприятливе для ринку, краще продумане та краще обґрунтоване регулювання, тоді як старі жорсткі правила або невиправдане втручання були або скасовані, або суттєво модернізовані. Крім того, інтервенціоністська політика, така, як спільна сільськогосподарська політика, та, наприклад, Європейська та національна промислова політика стала більш сприятливою для ринку або більш горизонтальною. Звичайно, важко узагальнювати вплив на інновації, але цілком обґрунтованим буде вважати, що, принаймні в багатьох випадках, ці тенденції спрацювали на користь інноваційного клімату в ЄС.

На цьому етапі дослідження, для більш широкого і повного уявлення регуляторних заходів в ЄС вважаємо за доцільне представити наші дослідження щодо регулювання інноваційної діяльності у сфері енергоефективності та автопромисловості.

Повчальним прикладом є регулювання енергоефективності побутового обладнання, офісного обладнання та автотранспортного виробництва. Загальною метою цієї групи нормативних актів в ЄС є зменшення споживання енергії для певного використання обладнання чи автомобілів у світлі загальної кліматичної стратегії ЄС щодо скорочення викидів парникових газів. Перевагою такого регулювання є позитивний вплив на енергетичну безпеку. Важливими є три інструменти: зручні для споживача «кольорові» етикетки, обов'язкові ліміти споживання електроенергії та достовірна відповідність. Першочергова мета маркування – інформувати споживача до або під час придбання обладнання або автомобіля. Таким чином, «кольорові» етикетки можуть функціонувати як стимулююче регулювання: стимул для споживачів купувати екологічно чистіші продукти та стимули для постачальників до впровадження інновацій та задоволення початкового попиту на екологічно чистіші продукти, що зменшує споживання та витрати енергії.

Проте, з початку 1990-х років багато країн додали «жорсткі» енергетичні цілі за допомогою конкретних лімітів енергії для багатьох типів обладнання та для особистих автомобілів. Здавалося б, що це «командно-контрольне» регулювання, але це було застосовано лише щодо обмеження енергії. Фактично, з часом його трансформували в стимулюючий підхід у поєднанні з «кольоровими» мітками. Для виробників функція «кольорової» етикетки у випадку побутової техніки полягала в тому, щоб дати їм деякий час для трансформації своїх товарних пропозицій та зробити їх екологічнішими (прямий стимул для інновацій) до того, як жорсткі обмеження на енергію стануть обов'язковими. Коли були встановлені такі амбітні обов'язкові цілі, «кольорові» етикетки здавалися ідентичними, але насправді стосувалися лише приладів, які все ще не були екологічними, але були дозволені на ринку. Так, перша директива ЄС щодо енергетичного маркування була прийнята в 1992 році. Пізніші зміни значно посилили обов'язкові цілі, і галузь відповіла послідовними інноваціями, щоб відповідати або навіть випереджати нові обмеження. Показово, що сьогодні проблема змінилася: майже всі прилади досягли найвищого статусуощадності енерговикористання «А» на етикетках (зеленого кольору), що значно зменшило заохочувальний ефект та зрозумілість інформації для споживачів. «Кольорові» етикетки зараз перебувають в стані модифікації, щоб зберегти таку ж ефективність, як і раніше (можливо, шляхом встановлення нової класифікації споживання енергії для кожного приладу, що лежить в основі системи кольорового маркування).

Величезний успіх регулювання енергоефективності побутових приладів головним чином пояснюється несподіваним результатом взаємодії між регулюванням та інноваціями. Близько 25 років тому широко побоювалися, що обов'язкові цілі з енергоефективності призведуть до негативного ефекту. Побоювання стосувалися того, що ринок у відповідь на стимулювання «кольорових» етикеток для споживачів, відреагує зростанням витрат і цін і лише відносно незначним покращенням енергетичних характеристик. Але цього

не сталося, навпаки – всі продукти зазнали зниження реальних цін від 10% до 45%, а енергоефективність зросла від 10% до 60% [3]. Незначно подешевшали лише топові продукти, але це, як виявилось, спричинено іншими чинниками (розкіш або характеристикою надзвичайно високої їх якості).

Для автотранспорту була введена аналогічна кольорова позначка викидів. Однак згодом посилення вимог до викидів змусило компанії зосередитися на революційних, а не на поступових інноваціях, зосередившись на нових типах двигунів (на водневому паливі, або гібриди чи електромобілі, використання природного газу або зрідженого газу, хоча ця техніка навряд чи є новою, але радикально покращує продуктивність дизельних двигунів (приблизно 25% автопарку використовує дизель у Європі). Проте тут є цікавий момент. Таким революційним (проривним) інноваціям в сфері автомобільних двигунів заважає досить така унікальна в якійсь мірі проблема: водень або електрика чи зріджений газ не можуть бути продані кінцевому споживачеві без належним чином організованої, не дешевої інфраструктури, але інвестиції в таку інфраструктуру реалізуються не так швидко, як би хотілося. Цікавим є також те, що порівнюючи з технікою, реальні ціни на автомобілі, які мають набагато більше функцій і більшу безпеку, ніж десятиліття тому, завдяки постійним і успішним інноваціям, не змінилися з початку 1980-х років.

Отож, можемо стверджувати, що державне регулювання на міжнародній арені, зокрема і в ЄС, переходить до нового підходу в інноваційній політиці, перемістивши фокус з чистих досліджень на дослідження та інновації, які спрямовані на вирішення суспільних проблем. Інновації сприяють підприємництву, діяльності, яка дозволяє надати ресурсам нові економічні можливості. Найважливішим є вивільнення потенціалу конкурентоспроможності через інновації. Інновації та регулювання повинні і надалі досліджуватися як на горизонтальному рівні, так і на галузевому.

Висновки. Таким чином, державне регулювання ринку інновацій в країнах з розвинутою економікою, спрямоване на забезпечення сприятливого економічного клімату для розвитку інноваційних процесів, забезпечує зв'язок науки із завданнями виробництва. Міжнародний досвід складає певний інтерес для державного регулювання інноваційної діяльності України. Задля правильного вибору регулювання інноваційних процесів механізм формування й реалізації інноваційної політики потрібно адаптувати до українських реалій державного регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ashford, N. and Hall, R. (2017), "The Importance of Regulation-Induced Innovation for Sustainable Development", *Sustainability*, vol. 3, pp. 270–292.
2. Awrey, D. (2018), "Complexity, Innovation, and the Regulation of Modern Financial Markets", *Harvard Business Law Review*, vol. 2, no. 2, pp. 235–294.
3. Blind, K. (2013), "The Impact of Standardization and Standards on Innovation", Nesta Working Paper No. 13/15, London.
4. Ford, C. (2014), "Financial Innovation and Flexible Regulation: Destabilizing the Regulatory State", *North Carolina Banking Institute Journal*, pp. 155–194.
5. Буряк Я.В. Державне регулювання інноваційної діяльності в Україні. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2015. № 13. С. 61–66.
6. Гончарова В.Г. Механізм стимулювання інноваційного регіонального розвитку. *Наукові записки. Сер. «Економіка»*. 2012. № 19. С. 114–120.
7. Жаровська Н.Ю. Класифікація та характеристика факторів впливу на інноваційну діяльність машинобудівних підприємств. *Сталій розвиток економіки*. 2015. № 3. С. 191–197.
8. Кизим М.О., Касьянова Л.В. Класифікація інструментів податкового стимулювання інновацій. *Проблеми економіки*. 2012. № 4. С. 23–29.
9. Малиш Н.А. Макроекономіка: навч. посіб. [3-тє вид. стереотип.]. Київ : МАУП, 2007. 184 с.
10. Петровська І.П. Інструменти державного регулювання інноваційною діяльністю України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2013. № 5. С. 58–62.
11. Водянка Л.Д., Підгірна В.С., Сироїчко К.В. Зарубіжний досвід державного регулювання інноваційної діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 9. С. 77–82.
12. Тітаренко Г. Аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання інноваційного розвитку та доцільності його використання в Україні. *Проблеми науки*. 2014. № 11–12. С. 44–45.

REFERENCES:

1. Ashford, N. and Hall, R. (2017), "The Importance of Regulation-Induced Innovation for Sustainable Development", *Sustainability*, vol. 3, pp. 270–292.
2. Awrey, D. (2018), "Complexity, Innovation, and the Regulation of Modern Financial Markets", *Harvard Business Law Review*, vol. 2, no. 2, pp. 235–294.

3. Blind, K. (2013), "The Impact of Standardization and Standards on Innovation", Nesta Working Paper No. 13/15, London.
4. Ford, C. (2014), "Financial Innovation and Flexible Regulation: Destabilizing the Regulatory State", *North Carolina Banking Institute Journal*, pp. 155–194.
5. Buryak, Ya.V. (2015), "State regulation of innovative activity in Ukraine", *Visnyk Volynskoho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu*, vol. 13, pp. 61–66.
6. Honcharova, V.H. (2012), "The mechanism of stimulating innovative regional development", *Naukovi zapysky. Ser. "Ekonomika"*, vol. 19, pp. 114–120.
7. Zharovska, N.Yu. (2015), "Classification and characteristics of factors influencing the innovative activity of machine-building enterprises", *Stalyy rozvytok ekonomiky*, vol. 3, pp. 191–197.
8. Kyzym, M.O. and Kasyanova, L.V. (2012), "Classification of instruments for tax stimulation of innovations", *Problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 23–29.
9. Malyshev, N.A. (2007), *Makroekonomika: navch. posib.* ["Macroeconomics"], MAUP, Kyiv, Ukraine.
10. Petrovska, I.P. (2013), "Instruments of state regulation of innovative activity of Ukraine", *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 5, pp. 58–62.
11. Vodyanka, L.D., Pidhirna, V.S. and Syroyizhko, K.V. (2018), "Foreign experience of state regulation of innovative activity", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 9, pp. 77–82.
12. Titarenko, H. (2014), "Analysis of foreign experience of state regulation of innovative development and feasibility of its use in Ukraine", *Problemy nauky*, vol. 11–12, pp. 44–45.

УДК 330.341.1:338.246+658.511(100)

JEL O32, O38

Демчук Сергій Валерійович, аспірант, Львівський торговельно-економічний університет. **Державне регулювання інноваційної діяльності підприємств: міжнародний досвід.**

Дослідження міжнародного досвіду регулювання ринку інновацій приводить до висновку про жорсткість в регуляторних підходах на внутрішньому ринку. Так, зокрема, ЄС використовує багато «загальних» (загальноєвропейських, внутрішньодержавних, регіональних) політик для регулювання інноваційної діяльності підприємств. В окремих випадках таке регулювання в ЄС є горизонтальним, але більшість регуляторних підходів є галузевими. Проаналізовано загальний нормативний важіль регулювання інновацій в країнах Європейського союзу. Визначено, що одним із основних чинників регулювання інновацій є стандартизація товарів і послуг. Досліджено тенденції розвитку державного регулювання інноваційної діяльності на міжнародній арені в ретроспективі. Визначено, що тенденція державного регулювання інновацій переходить від примусової до рекомендованої, яка ґрунтується на базі конкуренції виробничо-господарських структур. Це не стосується ряду галузей, які знаходяться під жорстким контролем держави. Досліджено механізми регулювання інновацій у сфері побутового обладнання та автотранспорту. Обґрунтовано, що державне регулювання на міжнародній арені, зокрема і в ЄС, переходить до нового підходу в інноваційній політиці, перемістивши фокус з чистих досліджень на дослідження та інновації, які спрямовані на вирішення суспільних проблем. Інновації сприяють підприємництву, діяльності, яка дозволяє надати ресурсам нові економічні можливості. Найважливішим є вивільнення потенціалу конкурентоспроможності через інновації. Інновації та регулювання повинні і надалі досліджуватися як на горизонтальному рівні, так і на галузевому. Доведено, що державне регулювання ринку інновацій в країнах з розвинутою економікою, спрямоване на забезпечення сприятливого економічного клімату для розвитку інноваційних процесів, забезпечує зв'язок науки із завданнями виробництва. Міжнародний досвід має певний інтерес для державного регулювання інноваційної діяльності України. Задля правильного вибору моделі регулювання інноваційних процесів механізм формування й реалізації інноваційної політики потрібно адаптувати до українських реалій державного регулювання.

Ключові слова: ринок інновацій, державне регулювання інновацій, високі технології, міжнародний досвід регулювання інновацій.

UDC 330.341.1:338.246+658.511(100)

JEL O32, O38

Serhii Demchuk, Postgraduate Student, Lviv University of Trade and Economics. **State regulation of innovation activity of enterprises: international experience.**

The study of international experience in regulating the innovation market allows us to conclude that the regulatory approaches in the domestic market are rigid. Thus, in particular, the EU uses many "common" (European, domestic, regional) policies to regulate innovation activities of enterprises. Part of such regulation in the EU is horizontal, but

most regulatory approaches are sectoral. The general regulatory levers of innovation regulation in the European Union are analyzed. It is determined that one of the main factors of innovation regulation is the standardization of goods and services. The tendencies of development of state regulation of innovation activity in the international arena in retrospect are investigated. It is determined that the trend of state regulation of innovations is moving from mandatory to recommendation, which is based on the competition of production and economic structures. This does not apply to a number of industries that are under strict state control. The mechanisms of regulation of innovations in the sphere of production of household appliances and motor vehicles are investigated. It is substantiated that state regulation in the international arena, in particular in the EU, is moving to a new approach in innovation policy, shifting the emphasis from purely scientific research to research and innovation aimed at solving social problems. Innovations contribute to the development of entrepreneurship – an activity that allows resources to gain new economic opportunities. Most important is the release of competitiveness potential through innovation. Innovation and regulation should continue to be studied both at the horizontal and sectoral levels. It is proved that state regulation of the innovation market in developed economies, aimed at providing a favorable economic climate for the development of innovation processes, ensures the connection of science with production tasks. International experience is of some interest for the state regulation of innovation activity in Ukraine. In order to choose the right model of regulation of innovation processes, the mechanism of formation and implementation of innovation policy should be adapted to the Ukrainian realities of state regulation.

Key words: innovation market, state regulation of innovations, high technologies, international experience of innovation regulation.

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ РЕСТОРАНІВ ФОРМАТУ «FAST CASUAL»

Постова Валентина Вікторівна*, кандидат економічних наук,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету

*ORCID 0000-0002-0056-5648

© Постова В.В., 2022

Стаття отримана редакцією 04.08.2022 р.
The article was received by editorial board on 04.08.2022

Постановка проблеми. Сучасною світовою тенденцією на сьогодні є підвищення значення сфери послуг, як в світовій економіці, так і в економіці України зокрема. Саме тому це призводить до природної активізації маркетингових зусиль в даному секторі, а так як ринок послуг має свою специфіку та складності, тому вони вимагають додаткових досліджень та розроблення нових ефективних інструментів маркетингового впливу на споживача. Ресторанний бізнес є одним із представників сфери послуг, який має особливості в тому, що на даному ринку достатньо швидко з'являються нові концепції та формати ресторанів.

Останнім часом в Україні, враховуючи реалії сьогодення, спостерігається зростання популярності закладів швидкого харчування. Звичайно це зумовлено низкою економічних, демографічних та соціокультурних факторів. В Україні ресторанний бізнес є достатньо прибутковим, тому на даному ринку має місце стабільне зростання конкуренції. Причому зростає не лише ринок послуг, але і вимоги до нього з боку споживачів – вони стали більш вибагливими до сервісу, дизайну, кухні, внутрішньої атмосфери у закладі. За таких умов суттєвої актуальності набувають маркетингові дослідження. Проте, треба зазначити, що в більшості випадків оператори даного ринку не мають чіткої маркетингової стратегії, і використовують реактивний підхід до самих маркетингових досліджень.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Питання розвитку нових концепцій та форматів закладів ресторанного господарства, зокрема «Fast casual» висвітлено в низці праць українських та зарубіжних учених-теоретиків та практиків, серед яких праці П'ятницької Г.Т., Аветисової А.О., Левченко М.М., Нечаюк Л.І., Нечаюк Н.О. та ін. Дослідження нових форматів закладів ресторанного господарства, показало, що за теперішніх умов не вирішеним залишаються питання особливостей становлення нових концепцій ресторанного бізнесу в умовах сьогодення, зокрема формату «Fast casual». У зв'язку із вищевикладеним, постає необхідність дослідження даних питань, враховуючи особливості діяльності сучасних підприємств ресторанного бізнесу в сучасних умовах.

Постановка завдання. Основною метою дослідження є розроблення адаптованої до ринку ресторанів швидкого обслуговування, зокрема формату «Fast casual», методики позиціонування даних закладів. Методологічною базою для дослідження слугували фундаментальні положення економічної теорії, менеджменту, а також маркетингу. В роботі було використано такі загальнонаукові методи дослідження: порівняння, узагальнення, аналіз та синтез.

Основний матеріал і результати. Заклади «Fast casual» концепції беруть свій початок в Америці. Перша згадка про такий вид ресторанів була ще у 1981 році [1]. Проте на той час великою популярністю користувався фаст-фуд, тому гості не змогли оцінити новий формат, і популярність, якої він досяг тільки останнім часом.

Зараз більшість людей у США, а також і у всьому світі воліють вести здоровий спосіб життя, що відбивається рівнем якості харчування. Звідси зростаючий попит на «Fast casual»-ресторани.

Новий формат – це якась суміш більш усталених і звичних форматів. Усі заклади ресторанного господарства умовно поділяються на три основні категорії:

1. «Fast food» – їжа, яка готується дуже швидко і коштує недорого. Для такого формату важлива висока оборотність столів, адже саме завдяки великій кількості відвідувачів заклад може бути успішним та рентабельним.

2. «Casual dining» – кафе, в які приходять гості для щоденного прийому їжі. Ціни тут середні, страви готуються для кожного відвідувача окремо у невимушеній атмосфері.

3. «Fine dining» – ресторани високої кухні, з іменитими кухарями, розкішним інтер'єром та високими цінами [2].

Тобто, «Fast casual» – це щось середнє між фаст-фудом і рестораном середнього цінового сегменту. У такому закладі гість може смачно поїсти та випити у приємній, невимушеній обстановці за невеликі гроші.

У «Fast casual»-закладі гість отримує їжу, наближену за якістю до хороших ресторанів, за невеликі гроші, а сервіс тут трохи кращий, ніж у фаст-фуді.

Ще деякі ресторатори називають «Fast casual» ресторани фаст-фудом для тих, хто любить здорову їжу. Тут немає офіціантів, найчастіше працюють лише басбої, а замовлення приймається біля барної стійки. За рахунок економії на сервісі можна отримати якісніші страви [3].

Чотири основні відмінності «Fast casual» кафе від формату «Fast food»:

1) стильніший інтер'єр – кольори не кричущі, спокійні, що сприяє як швидкому, так і тривалому перебуванню в кафе. Для комфортної посадки використовуються красиві, сучасні, зручні меблі. Іноді можна зустріти розсаджування за одним великим столом;

2) багаторазовий посуд – у фаст-фудах використовується одноразовий пластиковий та паперовий посуд, щоб відвідувач довго не затримувався за столом і міг взяти їжу з собою та перекусити по дорозі. У закладах «Fast casual» гість може насолодитися атмосферою закладу, зустрітися з друзями за чашкою кави, попрацювати, тож тарілки тут керамічні;

3) різноманітне меню – окрім картоплі фрі, бургерів, хот-догів, які часто можна зустріти у закладах швидкого харчування, тут представлена здорова їжа. Варіацій «Fast casual» існує досить багато, що визначає склад меню: випічка, м'ясо, салати, риба, вегетаріанські страви;

4) свіжі продукти – у «Fast casual» напівфабрикати не використовуються, всі продукти свіжі та корисні [4].

Такий формат має і схожі з фаст-фудом риси:

– швидке обслуговування;

– невелика площа;

– відсутність офіціантів [5].

Здебільшого гість самостійно замовляє їжу на сенсорному моніторі або на касі і потім забирає її за готовністю. Однак є і «Fast casual» заклади з басбоями, які приносять замовлення, – все залежить від переваг цільової аудиторії.

Концепція «Fast Casual» ресторану полягає в тому, що це одна з найцікавіших концепцій у сфері ресторанного бізнесу, яка зараз у тренді. Вона поєднує найкращі характеристики фаст-фуду та демократичного ресторану. Як правило, «Fast casual»-кафе розташовуються в локаціях з великим потоком людей: трафік має бути високим, щоб такий ресторанний бізнес був успішним.

Приміщення для цього потрібно вибрати невелике, що дозволить знизити витрати на ремонт та оренду. Найчастіше кухня повністю або частково відкрита, щоб відвідувачі бачили, як готується їхнє замовлення. Можна розмістити кухню за склом або поставити роздачу на місці, що проглядається, а сам цех розташувати в сусідній кімнаті [6].

Інтер'єр повинен розташовувати для того, щоб гість зміг комфортно перебувати в приміщенні. Жодних кричущих квітів, як у «Fast food». Спокійні відтінки, яскраві акценти у вигляді зелені, малюнки.

Найважливіше – правильно продумати освітлення. Вибір ламп і гра зі світлом і тінню – чи не найважливіше доповнення до загальної стилістики.

Відвідувач, який приходить у кафе «Fast casual», хоче отримати їжу високої якості та швидке обслуговування. Причому це має бути за невелику ціну. Щоб забезпечити відвідувачеві те, що хоче, варто правильно організувати роботу ресторану. І тому розробляється система виробництва. Кожен працівник має певне коло обов'язків, роботу максимально автоматизовано з використанням програми для ресторану, а головний на кухні – шеф-кухар, як і в найдорожчих закладах [7].

Цільова аудиторія у рестораних «Fast casual» залежить від конкретного виду закладу. Ресторани з такою концепцією можуть готувати китайську, італійську, японську кухню, випічку тощо, тому коло потенційних відвідувачів дуже широке.

Продумана ідея, вдале місце розташування та знання потреб своєї цільової аудиторії – три основні складові успішного ресторану.

Щоб визначити цільову аудиторію, необхідно враховувати такі фактори:

1. Географічні – район, в якому знаходиться заклад. Якщо це спальний район, потрібно переконуватися, що поряд немає конкурентів і людям справді потрібен ресторан, інакше великої оборотності столу не буде, як і виручки. «Спальник» – це не завжди погано, особливо в мегаполісі, де доставка з інших закладів відбувається дуже довго або взагалі відсутня. Можливо, саме в самому закладі може бути не так багато клієнтів, зате доставкою власники точно зроблять собі оборот. Але без фізичного закладу про заклад не дізнаються, і розкрутити ресторан у мережі буде набагато складніше.

Найкраще обирати «жваві» вулиці біля центру. Необхідно орієнтуватися на пішоходів, які ходять по місту, туристів, працівників найближчих офісів та бізнес-центрів. Університети теж хороший варіант, але все залежить від міста. Якщо це Київ, то так. Серед студентів будуть ті, хто може дозволити собі чек вище за фаст-фуд, але для регіонів це буде вже не так актуально. У результаті це скоріше просто плюс, але розраховувати лише на студентів не варто.

2. Демографічні – вік, стать, сімейний стан, національність. Для цього формату насамперед варто орієнтуватися на платоспроможних відвідувачів: жінок та чоловіків віком від 25 років [8].

3. Соціально-економічні – рівень доходів, освіта, рід занять. Щоб точно визначити свою цільову аудиторію за цим критерієм варто провести соціальне опитування. Однак у більшості випадків відвідувачами ресторанів «Fast casual» є фахівці із середньою та вищою професійною освітою, із середнім рівнем доходу (іноді – вище за середній, все залежить від орієнтації самого закладу).

4. Психологічні – суспільний клас та спосіб життя. Наприклад, якщо більшість обраної цільової аудиторії мають автомобіль, необхідно зробити поряд із закладом міську стоянку. Однак для «Fast casual» важливіша наявність поруч зупинки громадського транспорту.

Основними відвідувачами «Fast casual»-ресторанів найчастіше бувають люди, які люблять здорову, просту їжу. Найчастіше це офісні працівники, які не готові витратити багато грошей на повсякденне харчування. Основна вікова група – від 25 до 45 років.

Ринок ресторанного господарства зараз дуже різноманітний. Меню ресторанів формату «Fast casual» залежить від обраної ідеї просування. Головне – ціни мають бути доступними, а якість продукції, що виготовляється, – високою [9].

5. Основні варіанти меню. Національна кухня: грузинська, італійська, українська тощо. Перша включає хачапури, бадриджані, долму, лобіо, хінкалі. У другій можна зустріти піци з різноманітними начинками, пасту, равіолі. Для третьої характерні вареники, галушки, борщ, розсольник, котлети по-київськи. Вегетаріанська кухня – салати, крем-суп, фалафелі, кускус та інше.

Випічка – пироги, булочки та інша випічка з корисною начинкою, наприклад з червоною рибою та шпинатом.

Кондитерські вироби – торти, тістечка та інші десерти без консервантів, барвників.

Бургери та піца – незважаючи на фаст-фудний штамп, це відмінний варіант для меню. Багато залежить від якості продуктів та методу приготування. Запуск доставки піци та бургерів із закладу ресторанного господарства через свою популярність може стати популярною послугою.

Наприклад, якщо пекти булочки для бургерів у самому закладі, заготовляти котлети теж самим, не заморожувати їх для тривалого зберігання тощо. Тому бургер у фаст-фуді подають практично відразу, а в «Fast casual»-закладі вам готуватимуть його хвилин десять, зате це буде зовсім інший рівень.

Так як заготовки намагаються не заморожувати, щоб гість отримав страву з максимально свіжих та корисних продуктів, готувати починають на замовлення кожного гостя. Щоб впоратися з потоком відвідувачів та при цьому швидко видати страви, основні процеси розподіляються між кухарями.

Висновки. Таким чином, наукова новизна даної статті полягає у розвитку теоретичних засад позиціонування, визначено особливості становлення таких ресторанів швидкого харчування як «Fast casual». Наведено адаптовану до ринку методику позиціонування закладів ресторанного господарства, яка передбачає перехід від форматів «Fast food» до «Fast casual», враховуючи те, що на сьогодні ресторанам з високими цінами все важче втриматися на ринку. Практичне значення полягає в апробації переходу закладів у формати «Fast casual» на нашому ринку, адже філософія доступної та смачної їжі досить чітко звучить в українському соціумі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гадецька З.М. Сучасні мультимедійні засоби просування готельно-ресторанних та туристичних послуг. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (6). С. 41–44.
2. Завальнюк В.В. Методика проектування підсистеми інформаційного забезпечення стратегічного управління інноваційною діяльністю підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. № 8 (1). С. 82–85.
3. Завальнюк В.В. Принципи управління інноваційною діяльністю. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2013. № 5 (1). С. 182–185.
4. Онуфрієвич Д.Р., Куклін О.В. Інтернет-комунікації як засіб підвищення рівня лояльності споживачів на ринку ресторанних послуг. *Наукові розробки молоді на сучасному етапі*. Київ : КНУТД, 2016. С. 126–131.
5. Левицька І.В., Постова В.В. Основні поняття та значення підвищення економічної ефективності інноваційної діяльності підприємств машинобудування. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. № 4 (04)-1. С. 103–108.
6. Рудь Н.Т. Нові методичні підходи до аналізу інноваційного потенціалу підприємства. *Економічний форум*. 2015. № 3. С. 323–332.
7. Samet A.K. How Is the New Product Development Process Performed in a Fast-Casual Restaurant? *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*. 2021. Volume 16. P. 17–29.
8. Park S., Kang J. More is not always better: determinants of choice overload and satisfaction with customization in fast casual restaurants. *Journal of Hospitality Marketing & Management*. 2022. Volume 31 (2). P. 205–225.
9. Zare Mehrjerdi M., Woods T. Consumer Willingness-to-Pay for Local Food in Alternative Restaurant Formats. *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*. 2022. P. 1–21.
10. Amith M. et al. The ontology of fast food facts: conceptualization of nutritional fast food data for consumers and semantic web applications. *BMC Medical Informatics and Decision Making*. 2021. Volume 21 (7). P. 1–16.
11. Harris D.A., Phillips R. What's better than a biscuit?: Gourmetization and the transformation of a Southern food staple. *Food and Foodways*. 2021. Volume 29. № 3. P. 243–263.
12. Kocaman E. M. Operational effects of using restaurant management system: An assessment according to business features. *International Journal of Gastronomy and Food Science*. 2021. Volume 25. P. 100408.
13. Klymchuk, A., Postova, V., Moskvichova, O., & Hryhoruk, I. (2021). Crisis management of restaurant business in modern conditions. *Journal of Environmental Management & Tourism*, Volume 12 (4), P. 977–985.
14. Graybeal G.M., Lawrence B. Entrepreneurial responses to the coronavirus pandemic: digitization of the US restaurant business. *Handbook on Digital Business Ecosystems*. Edward Elgar Publishing, 2022. P. 614–629.
15. Tlapana T., Sandlana T. Factors Influencing Consumer Preferences Of Restaurants In The Greater Buffalo City. *International Journal of Business and Management Studies*. 2021. T. 13. № 1. P. 38–59.

REFERENCES:

1. Hadetska, Z.M. (2015), "Modern multimedia means of promoting hotel-restaurant and tourist services", *Molodyi vchenyi*, vol. 2 (6), pp. 41–44. [in Ukrainian]
2. Zavalniuk, V.V. (2016), "Methods of designing the subsystem of information support of strategic management of innovation activities of the enterprise", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 8 (1), pp. 82–85. [in Ukrainian]
3. Zavalniuk, V.V. (2013), "Principles of innovation management", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 5 (1), pp. 182–185. [in Ukrainian]
4. Onufriievych, D.R. and Kuklin, O.V. (2016), "Internet communication as a means of increasing consumer loyalty in the market of restaurant services", *Naukovi rozrobky molodi na suchasnomu etapi*. KNUITD, Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian]
5. Levytska, I.V. and Postova, V.V. (2016), "Basic concepts and significance of increasing the economic efficiency of innovation activities of mechanical engineering enterprises", *Ekonomichniy visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii. Zaporizhzhia*, vol. 4 (04)-1, pp. 103–108. [in Ukrainian]
6. Rud, N.T. (2015), "New methodological approaches to the analysis of the innovative potential of the enterprise", *Ekonomichniy forum*, vol. 3, pp. 323–332. [in Ukrainian]
7. Samet, A.K. (2021), "How Is the New Product Development Process Performed in a Fast-Casual Restaurant?", *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, vol. 16, pp. 17–29.
8. Park, S. and Kang, J. (2022), "More is not always better: determinants of choice overload and satisfaction with customization in fast casual restaurants", *Journal of Hospitality Marketing & Management*, vol. 31 (2), pp. 205–225.
9. Zare Mehrjerdi, M. and Woods, T. (2022), "Consumer Willingness-to-Pay for Local Food in Alternative Restaurant Formats", *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*, pp. 1–21.
10. Amith, M. et al. (2021), "The ontology of fast food facts: conceptualization of nutritional fast food data for consumers and semantic web applications", *BMC Medical Informatics and Decision Making*, vol. 21 (7), pp. 1–16.
11. Harris, D. A. and Phillips, R. (2021), "What's better than a biscuit? Gourmetization and the transformation of a Southern food staple", *Food and Foodways*, vol. 29 (3), pp. 243–263.
12. Kocaman, E. M. (2021), "Operational effects of using restaurant management system: An assessment according to business features", *International Journal of Gastronomy and Food Science*, vol. 25, pp. 100408.

13. Klymchuk, A., Postova, V., Moskvichova, O. and Hryhoruk, I. (2021), "Crisis management of restaurant business in modern conditions", *Journal of Environmental Management & Tourism*, vol. 12(4), pp. 977–985.
14. Graybeal, G. M. and Lawrence, B. (2022), "Entrepreneurial responses to the coronavirus pandemic: digitization of the US restaurant business. Handbook on Digital Business Ecosystems. Edward Elgar Publishing, pp. 614–629.
15. Tlapana, T. and Sandlana, T. (2021), "Factors Influencing Consumer Preferences of Restaurants in the Greater Buffalo City", *International Journal of Business and Management Studies*, vol. 13 (1), pp. 38–59.

УДК 659.3

JEL R11, M31

Постова Валентина Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету. **Особливості становлення концепції ресторану формату «Fast casual».**

У статті проведено дослідження адаптації до сучасного ринку ресторанів швидкого обслуговування, зокрема формату «Fast casual». Було встановлено, що новий формат є чимось суміжним між усталеними та звичними форматами. Так як заклади швидкого харчування поділяють на три основних: «Fast food», «Casual dining», «Fine dining», то було визначено, що досліджуваний формат є чимось середнім між фаст-фудом і рестораном середнього цінового сегменту. Також було проаналізовано та визначено основні відмінності «Fast casual» закладу від формату «Fast food»: стильніший інтер'єр, багаторазовий посуд, різноманітне меню, свіжі продукти. Саме тому також досліджуваний формат має і схожі з фаст-фудом риси, такі як: невелика площа приміщення для надання послуг, відсутність офіціантів, лише бармен на видачі страв, а також швидке обслуговування.

Ключові слова: ресторанний бізнес, нові формати, концептуальні ресторани, «Fast food», «Fast casual».

UDC 659.3

JEL R11, M31

Valentyna Postova, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Vinnytsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics. **Features of the concept development of the restaurant format "Fast casual".**

The article investigates the adaptation to the modern market of fast food restaurants, in particular the "Fast casual" format. It is established that the new format is something between the established and familiar formats. Since fast food establishments are divided into three main categories: "Fast food", "Casual dining", "Fine dining", it was determined that the studied format is something between fast food and a restaurant of the middle price segment. The main differences between "Fast casual" and "Fast food" format were also analyzed and identified: more stylish interior, reusable tableware, varied menu, fresh products. That is why the studied format also has features similar to fast food, such as: a small area of the premises for the provision of services, the absence of waiters, only a bartender who serves dishes, as well as fast service. It is investigated that to determine the target audience it is necessary to take into account: geographical, demographic, socio-economic and psychographic factors. The observation method revealed that the largest visitors of "Fast casual" establishments are people who like healthy and simple food. According to observations, these are mainly office workers. Fast casual establishments are based on the fact that food in such establishments is prepared very quickly and is inexpensive. High table turnover is important for this format, because it is due to the large number of visitors that such an institution can be successful and profitable. It is determined that with the change of formats come new trends and technologies, which also positively affects the development of the industry as a whole and each individual institution. The attractiveness of the format and the success of the philosophy of quality food are becoming an ideology for many new brands in the industry. The fast food segment is in demand, so with the right concept, the business will stay afloat even in times of crisis and during martial law, when people are trying to save on everything, because it primarily affected expensive establishments and cafes, bars of the middle segment.

Key words: restaurant business, new formats, concept restaurants, "Fast food", "Fast casual".

БАЗОВІ ПОЛОЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ INBOUND МАРКЕТИНГУ В ПЕРІОД СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Чміль Ганна Леонідівна*, доктор економічних наук, доцент
Олініченко Катерина Сергіївна**, кандидат економічних наук, доцент
Пахуча Еліна Вікторівна***, кандидат економічних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет

*ORCID 0000-0002-3703-9940

**ORCID 0000-0002-0028-7676

***ORCID 0000-0003-0509-8230

© Чміль Г.Л., 2022

© Олініченко К.С., 2022

© Пахуча Е.В., 2022

Стаття отримана редакцією 11.08.2022 р.

The article was received by editorial board on 11.08.2022

Вступ. В останні десятиліття фундаментальною якісною трансформацією глобальної економічної системи стало формування глобального ринку технологій. Імплементация цифровізації у бізнес-процеси підприємств значно розширює диверсифікацію їх організації та управління діяльністю, у тому числі й за рахунок впровадження інноваційних форм. Так, з появою цифрових комунікацій та соціальних мереж, які змінили підходи до створення контенту, значної еволюції зазнала маркетингова стратегія – у міру зростання конкуренції в Інтернеті, а також зміни ставлення користувачів до реклами традиційного маркетингу ці методи стали більш дорогими і менш ефективними, ніж раніше. Тому фахівці з маркетингу почали фокусуватися на методах, які дають більше свободи потенційним клієнтам обирати час та місце споживання маркетингового повідомлення, створеного підприємством, формуючи концепцію inbound маркетингу, що вимагає нових підходів до розробки та застосування інноваційних інструментів маркетингу.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти концепції inbound маркетингу досліджено у працях таких закордонних та вітчизняних учених як Н. Анабір, З. Безовські, Р. Бенабделоухед, Ч. Дакоуан, С. Дізей, І. Добровольської, В. Максимовської, А. Кушниренко, Л. Патрутіу-Балтес, О. Садченко, Дж. Соланські, С. Шпилик та інших.

Враховуючи актуальне наукове надбання з дослідженого питання, слід зауважити на відсутність єдиних підходів у науковій літературі до трактування суті inbound маркетингу, визначення його принципів, переваг та недоліків, з якими можуть зіткнутись маркетингологи у своїй практичній діяльності, тому в сучасних умовах господарювання актуалізується питання поглиблення досліджень цієї проблематики для позитивної імплементації концепції inbound маркетингу в систему управління бізнес-суб'єктів.

Мета статті: виявлення концептуальних засад формування системи inbound маркетингу як системи спільного створення цінності з метою забезпечення сталого розвитку суб'єктів підприємницької діяльності.

Основний матеріал і результати. Актуальні умови господарювання сьогодні відзначаються високим рівнем турбулентності, пов'язаною з активними глобалізаційними та інтернаціональними процесами, розвитком геополітичних взаємовідносин, розширенням співпраці у міжнародному масштабі, що, відповідно, супроводжується трансформацією та модифікацією напрямів ведення бізнес-діяльності. Разом із тим, ці зміни сприяли широкому розвитку й поширенню інноваційно-цифрових технологій зберігання, обробки й передачі інформації, формуючи підґрунтя для формування

каркасу архітектури цифрової економіки. Відтак, очевидно, що у період трансформаційних зрушень та адаптації до цифрової економіки важливого значення набуває новий маркетинговий підхід у системі спільного створення цінності, а саме – inbound маркетинг (вхідний маркетинг). Підтвердженням цієї думки є статистичні дані, які свідчать, що вхідні ліди (клієнти) у середньому коштують на 61% дешевше порівняно з вихідними та 3 з 4 вхідних маркетингових каналів коштують дешевше, ніж будь-який вихідний канал [2]. Саме тому у 2019 р. 70% підприємств активно інвестували у контент-маркетинг [1], крім того стратегія inbound маркетингу є ефективною як для маркетологів моделі B2C, так і моделі B2B, він активно набуває головних рис корпоративного цифрового маркетингу, так 75% маркетологів B2B-контенту оцінюють свої показники контент-маркетингу 2020 р. як мінімум «помірно» успішними, у той же час 31% повідомляють про дуже або надзвичайно позитивні результати. Серед маркетологів B2C-контенту ці показники становлять відповідно 82% та 34% [3].

Підприємства, які в основному покладаються на – inbound маркетинг, економлять більше 14\$ на кожному новому придбаному клієнта, а 41% маркетологів підтверджують, що – inbound маркетинг приносить позитивний ROI (Return on Investment). Вартість контент-маркетингу становить на 62% дешевше за вартість традиційного маркетингу і втричі збільшує кількість лідів [2].

Дійсно, сьогодні підхід маркетологів до продажів та каналів комунікації повинен бути трансформований та пристосований до нової цифрової реальності, оскільки у цифровому середовищі шлях споживача нагадує спіраль, а тому на кожному кроці до купівлі онлайн-канали мають бути доступними будь-де та у будь-який час, що є основою концепції inbound маркетингу. Термін «Inbound Marketing» було запропоновано у 2005 р. Брайаном Халліганом, фундатором ресурсу Hubspot, зокрема автор трактує дану дефініцію як «бізнес-методологія, яка приваблює клієнтів шляхом створення цінного контенту і досвіду, орієнтованого на них» [4]. Українські науковці також активно розбудовують концепцію inbound маркетингу, зокрема С.Б. Семенюк та В.А. Фалович [5] схильні розглядати «inbound marketing» з трьох точок зору, а саме: як довгострокову стратегію, якісний контент та принцип експертності, відтак за цими елементами автори будують архітектуру методології inbound маркетингу. Отже, сьогодні, в актуальних умовах розвитку цифровізації діяльності людей, а також впливу на соціально-економічні відносини некерованого фактору – пандемії COVID-19 та карантинних заходів, зумовлених нею, класичний маркетинг (outbound або вихідний маркетинг) та його досить агресивна стратегія нав'язування продукту або послуги вже не є ефективним інструментом просування. Споживча влада, які набула вагомого значення на ринку, самостійно вирішує ступінь медіаспоживання, право на яке надає саме inbound marketing.

З метою розуміння комплексного характеру inbound маркетингу, формулювання векторів його розвитку та розробки й адаптації пропозицій з імплементації inbound маркетингу у таблиці 1 розглянуто вітчизняні та закордонні наукові підходи до транслювання суті дослідженої дефініції.

З огляду на досліджені підходи до ідентифікації суті «inbound» маркетингу можна зробити висновок, що він являє собою тактичний комплекс заходів, спрямованих на пошук та залучення споживачів шляхом використання цифрових каналів зв'язку, розвиток (виховання) споживачів у контексті цілей підприємства, конвертація їх у ліди, а також аналіз та оптимізація споживацької поведінки. Проілюструємо це визначення на рисунку 1.

Тобто, «inbound» маркетинг покликаний ідентифікувати путь споживача від початкового привернення його до товарів та послуг підприємства та залучення до діяльності бізнес-суб'єкта через розвиток та конверсію, а отже й першого епізоду придбання, до розвитку довгострокових відносин та стратегічного тривалого утримання покупців, і, як наслідок – побудова нового рівня комунікаційних відносин через шлях від поінформованості покупця про підприємство до його пропаганди (ключове враження клієнта від «я знаю» до «я рекомендую»).

Насамперед, ефективність inbound маркетингу пояснюється перманентно зростаючою роллю фактору взаємопов'язаності, який істотно вплинув на комунікаційну взаємодію між стейкхолдерами господарського суб'єкта (клієнтами, працівниками, торговельними партнерами та представниками органів влади), кожен з яких є прямим чи потенційним споживачем товарів та послуг, які пропонуються компанією.

Цифровізація економіки очевидно дозволяє знизити витрати на взаємодію зі стейкхолдерами, нівелювати чи мінімізувати вплив бар'єрів для виходу на нові ринки, диверсифікувати діяльність, інтенсифікувати розвиток товарів та послуг та скоротити терміни формування бренду підприємства. У цьому контексті inbound маркетинг інтегрує доступ до споживача департаментів підприємства: відділ

Дослідження суті дефініції «inbound marketing»

№ з/п	Автори	Визначення
1	Marketing-Schools.org [6]	Стратегія зв'язку з потенційними клієнтами за допомогою матеріалів та досвіду, які вони вважають корисними. Використовуючи засоби масової інформації, такі як блоги та соціальні мережі, маркетологи сподіваються розважати та інформувати глядачів про контент, який вони шукають самостійно.
2	Дж. Соланскі, С. Дізей [7]	Фундаментальна маркетингова модель нової епохи, суть якої полягає в пошуку нових клієнтів, який базується на інтересі клієнта до товару або послуги.
3	Л. Патрутіу-Балтес [8, с. 63]	Форма маркетингу, що вимагає дуже ретельного націлювання на аудиторію та індивідуальне спілкування з нею за допомогою високоякісного контенту.
4	Ч. Дакоуан, Р. Бенабделоухед, Н. Анабір [9, с. 5]	Стратегія, спрямована на залучення потенційних клієнтів на веб-сайт компанії, конвертацію їх в ліди, а потім в клієнтів, які просувають бренд.
5	З. Безовскі [10, с. 32]	Концепція інтернет-маркетингу або стратегія, яка спрямована на залучення потенційних відвідувачів на сайт компанії, перетворення їх в ліди і далі в довічних клієнтів і популяризаторів бренду.
6	В.С. Максимовська [11, с. 200]	Залучення відвідувачів на веб-сайт підприємства шляхом створення і розповсюдження корисного контенту, перетворюючи цих відвідувачів на потенційних клієнтів, заробляючи їх довіру, а потім перетворюючи їх на лояльних клієнтів
7	А. Кушніренко, О. Садченко [12, с. 16]	Реклама компанії через блоги, подкасти, відео, електронні книги, розсилки, SEO, соціальні мережі, і інші форми контент маркетингу.
8	С.В. Шпилик, І.Ю. Добровольська [13, с. 387]	Залучення відвідувачів на сайт / сторінку; підштовхування їх до конверсійних дій; аналіз і виділення дій, що забезпечують найкращий результат.
9	О.В. Дяченко, В.В. Стадніченко [14, с. 3]	Тактики, метою яких є знаходження компанії споживачем, на яких не здійснюється прямого маркетингового впливу, стимул йде від покупця.
10	О.О. Петрашак, В.В. Хортюк, Г.Ф. Тодераш [15, с. 308]	Просування компанії за допомогою блогів, подкастів, відеохостингів, електронних книжок, соціальних мереж та інших форм контент-маркетингу з використанням SEO – оптимізації задля приваблення споживачів до бренду тоді, коли вони самі цього прагнуть.

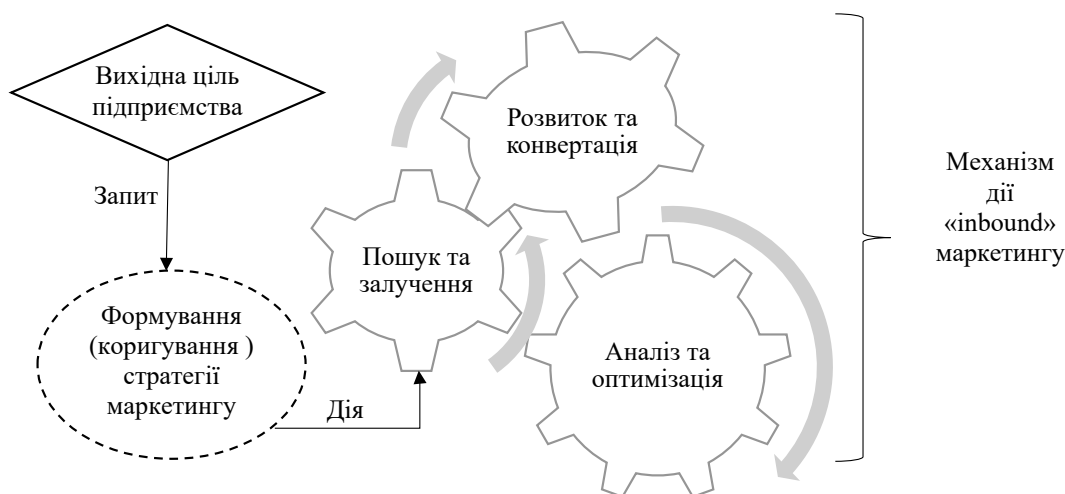

Рис. 1. Суть поняття «inbound» маркетингу

Джерело: розроблено авторами

маркетингу, збуту, менеджерів з роботи з клієнтами, працівників, які генерують прибуток підприємства, відділ обслуговування клієнтів, департамент адміністрування та підтримки, виконавче та оперативне керівництво компанії.

Вихідний маркетинг та цілеспрямоване управління кампаніями давно стали опорою системи управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) у прогресивних бізнес-суб'єктах. Але сьогодні прямий підхід дає менш плідні результати, а отже CRM повинна враховувати трансформацію споживача та його поведінки, відтак inbound маркетинг виступає важливою частиною омніканального маркетингу. Погоджуємось з що «inbound-marketing дозволяє захопити клієнта не черговим оголошенням про 20-відсоткову знижку на всі товари, а цінністю для клієнта. Цим і підвищується лояльність цільової аудиторії до компанії» [5, с. 67]. Дійсно, фундаментальну роль у стратегії inbound маркетингу відіграє формування та поширення високоякісного та цільового контенту, який за своєю природою має відповідати на основні запити та потреби споживачів на різних етапах вхідного процесу. Inbound маркетинг як комплексна система сьогодні використовує всі наявні інструменти та технології для ведення проєктів, просування ресурсів та реклами від самого початку проєкту до щоденних тактичних завдань та зведення результатів, наведених на рисунку 2. Очевидно, що outbounding (традиційний) маркетинг, в арсенал інструментів якого входять друковані оголошення, реклама на телебаченні та радіо, нав'язлива реклама в Інтернеті, що вимагає від потенційного клієнта перервати свої справи для того, щоб звернути увагу на маркетингове повідомлення, значно поступається unbound маркетингу в цифрову еру Четвертої промислової революції.

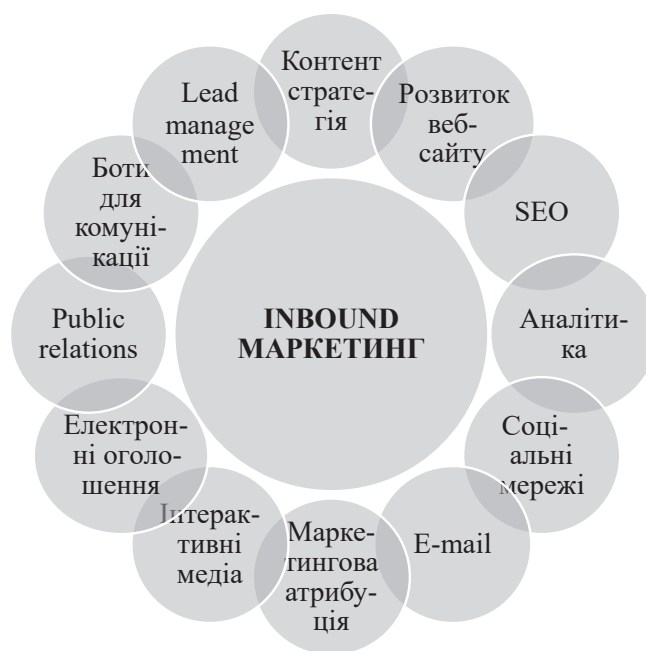

Рис. 2. Інструменти inbound маркетингу

Джерело: розроблено авторами

Вхідний маркетинг, насамперед, є контент-маркетингом, а його ефективність перевершує ефективність вихідного маркетингу, оскільки вхідний маркетинг має на меті визначити та орієнтуватися на цільових клієнтів та адаптувати механізми комунікації підприємства. У міру того, як підприємство здобуває все більше інформації про потенційних клієнтів, важливо, щоб маркетингове повідомлення і контент все більше набували персоналізованого характеру відповідно до потреб споживачів. У цьому контексті доцільним є використання принципів inbound маркетингу, однак актуальна наукова думка не сформувала єдиного підходу до їх виокремлення, позаяк учені та практики з маркетингу розглядають їх з декількох позицій, зокрема засновники дослідженого терміну з HubSpot Academy виокремлюють три основоположні принципи: залучення, втягування, здивування (Attract, Engage, Delight), крім того в рамках цих принципів фахівці також рекомендують використовувати модель принципів S.C.O.P.E. [16]:

- стандартизація (Standardize for Consistency) – спосіб зберігати свою історію послідовною для різних користувачів та осіб;

- контекстуалізація для здобуття релевантності (Contextualize for Relevance) – практика, яка допомагає націлити вашу аудиторію на повідомлення;

- оптимізація (Optimize for Clarity) – метод, за допомогою якого відбувається моніторинг та аналіз повідомлення з метою його вдосконалення;

- персоналізація для здобуття впливу (Personalize for Impact) – повідомлення має носити особливий характер для користувачів з метою налагодження взаємозв'язку зі своєю аудиторією;

- емпатія (Empathize for Perspective) – якість контенту, який демонструє людські якості бренду, активізує спілкування з аудиторією, а також дозволяє їм відчувати себе більш пов'язаними.

З іншого боку, українські вчені [13, с. 388] підходять до визначення принципів inbound маркетингу з технологічної точки зору, відзначаючи «активне використання методів SEO / SEM-маркетингу; ведення блогу для залучення уваги до своєї цільової сторінки / сайту; широке використання соціальних медіа (Facebook, Twitter) для просування нового продукту / послуги; ведення власного RSS-каналу, підкастів, публікація eBooks; переважне використання всіляких безкоштовних інструментів електронної комерції наприклад, Google Analytics і Content Experiments». Однак вважаємо, що такий підхід носить суто практичну технічну значущість, при цьому він не формує розвиток інноваційних видів інструментів inbound маркетингу. Відтак, зважаючи на високий рівень використання технологій inbound маркетингу, а також перманентно зростаючу область цифровізації економіки, на нашу думку доцільно розбудовувати його інституційний характер за допомогою наступних принципів:

- якісний контент – фундаментальний принцип, який є каркасом архітектури inbound маркетингу;

- взаємопов'язаність – умови пов'язаності та інформаційні технології підвищили значення соціального конформізму, тренди до зростання суспільної думки щодо реалізації бізнес-ідей підприємства посилюються на фоні високого доступу до мобільного інтернету, тобто активізація ролі споживчої влади та зниження цензури на контент, який дозволяє реалізовувати комунікацію, зокрема, публікація покупцями та замовниками скарг та коментарів, безпосередньо формує транспарентний імідж підприємства;

- людиноцентризм – створення та адаптація брендів, які орієнтуються на базові цінності та ставляться до клієнтів як до друзів, таким чином справедливо здобуваючи невіддільну частину їх способу життя;

- багатоканальність – inbound маркетинг за своєю природою є багатоканальним, оскільки його інструменти тяжіють до споживача саме там, де він знаходиться та у тому каналі, в якому вони хочуть взаємодіяти з підприємством;

- інтеграція – inbound маркетинг є продуктом цифрової епохи, однак він виступає складовою частиною омніканального маркетингу, тобто практики інтеграції кількості каналів із метою створення цілісного і послідовного обслуговування клієнтів;

- оперативність – проактивна позиція підприємства в реагуванні на події зовнішнього середовища (суспільного, політичного чи економічного життя), яка проявляється в активізації доречних та актуальних інструментів inbound маркетингу;

- перманентний моніторинг, який передбачає постійне проведення аналізу та коригування результатів роботи та її загальної концепції.

Вважаємо, що запропоновані принципи дозволять розширити та диверсифікувати маркетингову діяльність, збільшити її ефективність та результативність, а також зменшити зайві матеріальні (грошові) та нематеріальні (часові) витрати на маркетинг за рахунок підвищення лояльності споживача до підприємства, які здійснює транспарентну підприємницьку та соціальну діяльність, а також скорочення часу на прийняття управлінського рішення щодо формування маркетингових тактик та застосування інструментів та технологій [17; 18].

Inbound маркетинг дозволяє побудувати прямі, постійні та довгострокові відносини з клієнтом; він швидко та точно ідентифікує профіль «особи покупця», що надає можливість надалі створювати персоналізовані пропозиції; є більш ефективним порівняно з традиційним маркетингом з точки зору співвідношення отриманих переваг та понесених витрат; задовольняє реальний інтерес споживачів за допомогою розробленої контент-стратегії на основі конкретних тем (ключових слів), ідентифікованих за допомогою SEO та Google Adwords, а його фундаментальний принцип якісного контенту.

Враховуючи позитивні аспекти імплементації концепції inbound маркетингу, варто погодитись, що він також має свої недоліки, пов'язані з технічними, інтелектуальними та управлінськими

аспектами, зокрема, низький кваліфікаційний рівень володіння фахівцями сучасними прийомами та технологіями; недовіра, скептицизм та консерватизм до ефективності inbound маркетингу у порівнянні з традиційним його видом з боку керівництва підприємства та структурних підрозділів; технічна потреба автоматизованої інтеграції до загальної маркетингової концепції. До того ж, як справедливо зазначає З. Безовські [10], дискусійним моментом є очікуваний життєвий цикл inbound маркетингу, науковець доречно актуалізує питання чи не буде Inbound новим спамом, позаяк його вхідна методологія ґрунтується на розсилці листів по електронній пошті (opt-in), що відбудеться, коли більшість клієнтів будуть підписані / взаємодіяти з дуже великою кількістю Inbound-маркетологів. Тим не менш, вважаємо, що сьогодні концепція inbound маркетингу є логічною відповіддю на виклики цифрового середовища, яка дозволить трансформувати бізнес-оточення до актуальних вимог сьогодення – створення спільних цінностей в умовах глобалізаційних політичних, економічних, соціальних та екологічних змін. А тому зазначені бар'єри імплементації inbound маркетингу можна подолати шляхом організації курсів підвищення кваліфікації, організації тематичних вебінарів, залучення фахівців на засадах аутсорсингу; вирішення технічного аспекту вбачаємо у понесенні одноразових витрат на придбання спеціалізованого обладнання для адекватної інтеграції inbound маркетингу до стратегії господарського суб'єкта.

Висновки. Таким чином, концепція inbound маркетингу, зважаючи на необхідність дотримання принципу оперативності, являє собою тактичний комплекс заходів, спрямованих на пошук та залучення клієнтів шляхом використання цифрових каналів зв'язку, розвиток споживачів у контексті цілей підприємства, конвертація їх у ліди, а також аналіз та оптимізація споживацької поведінки. Inbound маркетингу допомагає підприємствам адаптуватися до нових змін, пов'язаних із різними областями господарської діяльності: надання матеріальних і нематеріальних послуг та ресурсів, логістика та доставка продукції, вплив бренду, вибір продукту, формат презентації та прогноз попиту, динамічне ціноутворення, управління пропозиціями, акціями та рекомендаціями інших користувачів. Враховуючи позитивні тенденції розвитку inbound маркетингу, подальших досліджень потребують методологічні аспекти використання інструментів концепції, їх поєднання та взаємовплив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Not Another State of Marketing Report 2021. URL: <https://www.hubspot.com/state-of-marketing>
2. Saleh K. How Effective is Inbound Marketing – Statistics and Trends. 2021. URL: <https://www.invespcro.com/blog/how-effective-is-inbound-marketing/>
3. What makes enterprise marketing different from conventional marketing? URL: <https://www.highervisibility.com/industries/enterprise/marketing/>
4. Halligan B. Inbound Methodology. Hubspot. URL: <http://www.hubspot.com/inbound-marketing>
5. Семенюк С.Б., Фалович В.А. Сучасні тенденції використання маркетингу в діяльності підприємств. *Маркетинг і цифрові технології*. 2020. № 4 (1). С. 61–72.
6. Marketing-Schools.org, 2016. Inbound Marketing – Explore the Strategy of Inbound Marketing. URL: <http://www.marketing-schools.org/typesof-Marketing/inbound-marketing.html>
7. Solanki J., Desai S. Inbound marketing: an emerging digital marketing strategy. 2014. URL: https://www.academia.edu/7499979/INBOUND_MARKETING_AN_EMERGING_DIGITAL_MARKETING_STRATEGY?auto=download&email_work_card=download-paper
8. Patruti-Baltes L. Inbound Marketing – the most important digital marketing strategy. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*. 2016. Vol. 9 (58). No. 2. P. 61–68.
9. Dakouan Ch., Benabdelouahed R., Anabir H. Inbound marketing vs. outbound marketing: independent or complementary strategies. *Expert Journal of Marketing*. 2019. Vol. 7 (1). P. 1–6.
10. Bezovski Z. Inbound Marketing – A New Concept in Digital Business. Conference: SELTH 2015 – International Scientific Conference of the Romanian-German University of Sibiu. 2015. P. 27–34.
11. Максимовська В.С. Inbound-маркетинг, як ефективний інструмент просування послуги на міжнародному ринку. *Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця*. 2019. № 11. С. 198–201.
12. Кушниренко А., Садченко Е. Inbound marketing – современная концепция маркетинга. *Теория та практика менеджменту безпеки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 16 травня 2018 р. / Відп. ред. проф. Л.М. Черчик. Луцьк, 2018. С. 15–17.
13. Шпилик С.В., Добровольська І.Ю. Inbound Marketing. *Актуальні задачі сучасних технологій* : матеріали V Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Тернопіль (17-18 листопада 2016). С. 387–388.
14. Дяченко О.В., Стадніченко В.В. Особливості застосування концепції вхідного маркетингу на промисловому ринку. *Актуальні проблеми економіки та управління*. URL: <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2014-48.pdf> (дата звернення: 05.09.2022).
15. Петрашак О.О., Хортюк В.В., Тодераш Г.Ф. Перспективи розвитку деяких видів інноваційного маркетингу. *Молодий вчений*. 2018. № 12 (1). С. 306–309.

16. Understanding the Fundamentals of Inbound. Hubspot. URL: [https://cdn2.hubspot.net/hubfs/137828/Certification_Files/Inbound%20Certification%20\(IC\)/InboundCertification_Fundamentals_deck.pdf](https://cdn2.hubspot.net/hubfs/137828/Certification_Files/Inbound%20Certification%20(IC)/InboundCertification_Fundamentals_deck.pdf)
17. Савицька Н.Л., Чміль Г.Л. Нова парадигма маркетингу в умовах цифрової трансформації економіки. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2020. Вип. 2 (84). С. 81–87.
18. Chmil H. Stages and configurators of the consumer market economic entities behavior digital transformation. *Sustainable Development: Modern Theories and Best Practices* : materials of the monthly International scientific and practical conference, Tallinn, 24-26 February 2021. Tallinn : Teadmus OÜ, 2021. pp. 8–9.

REFERENCES:

1. Not Another State of Marketing Report 2021 (2021), available at: <https://www.hubspot.com/state-of-marketing>
2. Saleh, K. (2021), How Effective is Inbound Marketing – Statistics and Trends, available at: <https://www.invespcro.com/blog/how-effective-is-inbound-marketing/>
3. What makes enterprise marketing different from conventional marketing? available at: <https://www.highervisibility.com/industries/enterprise/marketing/>
4. Halligan B. Inbound Methodology. Hubspot, available at: <http://www.hubspot.com/inbound-marketing>
5. Semeniuk, S.B. and Falovych, V.A. (2020), “Modern trends in the use of marketing in the activities of enterprises”, *Marketynh i tsyfrovi tekhnolohii*, vol. 4 (1), pp. 61–72.
6. Marketing-Schools.org (2016), Inbound Marketing – Explore the Strategy of Inbound Marketing, available at: <http://www.marketing-schools.org/typesof-Marketing/inbound-marketing.html>
7. Solanki, J. and Desai, S. (2014), Inbound marketing: an emerging digital marketing strategy, available at: https://www.academia.edu/7499979/INBOUND_MARKETING_AN_EMERGING_DIGITAL_MARKETING_STRATEGY?auto=download&email_work_card=download-paper
8. Patrutiu-Baltes, L. (2016), “Inbound Marketing – the most important digital marketing strategy”, *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*. vol. 9 (58), no. 2, pp.61–68.
9. Dakouan, Ch., Benabdelouahed, R. and Anabir, H. (2019), “Inbound marketing vs. outbound marketing: independent or complementary strategies”, *Expert Journal of Marketing*, vol. 7 (1), pp.1–6.
10. Bezovski, Z. (2015), Inbound Marketing – A New Concept in Digital Business. Conference: SELTH 2015 – International Scientific Conference of the Romanian-German University of Sibiu, pp.27–34.
11. Maksymovska, V.S. (2019), “Inbound marketing as an effective tool for service promotion on the international market”, *Molodizhnyi ekonomichnyi visnyk KhNEU im. S. Kuznetsia*, vol. 11, pp. 198–201.
12. Kushnyrenko, A. and Sadchenko, E. (2018), “Inbound marketing is a modern concept of marketing”, *Teoriia ta praktyka menedzhmentu bezpeky*: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. 16 travnia 2018 r. / Vidp. red. prof. L.M. Cherchuk. Lutsk, pp.15–17.
13. Shpylyk, S.V. and Dobrovol'ska, I.Iu. (2016), Inbound Marketing. *Aktualni zadachi suchasnykh tekhnolohii* [Inbound Marketing. Actual tasks of modern technologies] : materialy V Mizhnarodnoi naukovo-tekhnichnoi konferentsii molodykh uchenykh ta studentiv. Ternopil, 17-18 lystopada 2016, pp. 387–388.
14. Diachenko, O.V. and Stadnichenko, V.V. (2014), “Peculiarities of applying the concept of inbound marketing in the industrial market”, *Aktualni problemy ekonomiky ta upravlinnia*, available at: <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2014-48.pdf>
15. Petrashchak, O.O., Khortiuk, V.V. and Toderash, H.F. (2018), “Prospects for the development of some types of innovative marketing”, *Molodyi vchenyi*, vol. 12 (1), pp. 306–309.
16. Understanding the Fundamentals of Inbound. Hubspot, available at: [https://cdn2.hubspot.net/hubfs/137828/Certification_Files/Inbound%20Certification%20\(IC\)/InboundCertification_Fundamentals_deck.pdf](https://cdn2.hubspot.net/hubfs/137828/Certification_Files/Inbound%20Certification%20(IC)/InboundCertification_Fundamentals_deck.pdf)
17. Savyt'ska, N.L. and Chmil, H.L. (2020), “A new paradigm of marketing in the conditions of the digital transformation of the economy”, *Visnyk Sum'skoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, vol. 2 (84), pp. 81–87.
18. Chmil, H. (2021), “Stages and configurators of the consumer market economic entities behavior digital transformation”, *Sustainable Development: Modern Theories and Best Practices*: materials of the monthly International scientific and practical conference, Tallinn, 24-26 February 2021. Tallinn: Teadmus OÜ, pp. 8–9.

УДК 339.1:37.01

JEL M31

Чміль Ганна Леонідівна, доктор економічних наук, доцент. **Олініченко Катерина Сергіївна**, кандидат економічних наук, доцент. **Пахуча Єліна Вікторівна**, кандидат економічних наук, доцент, Державний біотехнологічний університет. **Базові положення концепції Inbound маркетингу в період соціалізації суспільства.**

У період трансформаційних зрушень та адаптації до цифрової економіки важливого значення набуває новий маркетинговий підхід у системі спільного створення цінності, а саме – inbound маркетинг (вхідний маркетинг). Доведено, що inbound маркетинг набуває поширення серед господарських суб'єктів внаслідок зменшення витрат та підвищення показників економічної діяльності підприємства. Ефективність inbound маркетингу пояснюється перманентно зростаючою роллю фактору взаємопов'язаності, який істотно вплинув на комунікаційну взаємодію між стейкхолдерами господарського суб'єкта (клієнтами, працівниками,

торговельними партнерами та представниками органів влади), кожен з яких є прямим чи потенційним споживачем товарів та послуг, які пропонуються компанії. У статті досліджено суть дефініції «inbound маркетинг» з точки зарубіжних та вітчизняних науковців, запропоновано власне визначення, яке формує механізм дії концепції inbound маркетингу, інтегрованого у діяльність підприємства. Inbound маркетинг як комплексна система сьогодні використовує всі наявні інструменти та технології для ведення проектів, просування ресурсів та реклами від самого початку проекту до щоденних тактичних завдань та зведення результатів. З метою формування концепції inbound маркетингу проаналізовано чинні принципи реалізації його механізму та запропоновано власні принципи, які дозволять розширити та диверсифікувати маркетингову діяльність, збільшити її ефективність та результативність, а також зменшити зайві матеріальні (грошові) та нематеріальні (часові) витрати на маркетинг за рахунок підвищення лояльності споживача до підприємства, які здійснює транспарентну підприємницьку та соціальну діяльність, а також скорочення часу на прийняття управлінського рішення щодо формування маркетингових тактик та застосування інструментів та технологій. Для найбільш ефективної побудови концепції inbound маркетингу проаналізовано його переваги та недоліки, які запропоновано подолати шляхом низки дій з боку керівництва підприємства.

Ключові слова: маркетинг, inbound маркетинг, суть, принципи, інструменти, цифровізація, лід.

UDC 339.1:37.01

JEL M31

Hanna Chmil, Doctor of Economics, Associate Professor. **Kateryna Olinichenko**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor. **Elina Pakhucha**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, State Biotechnological University. **The main provisions of the concept of inbound marketing in the period of socialization of society.**

In the period of transformation and adaptation to the digital economy, a new marketing approach in the system of joint value creation, namely inbound marketing, is becoming increasingly important. It is proved that inbound marketing is spreading among business entities due to cost reduction and increase in economic performance of the enterprise. The effectiveness of inbound marketing is explained by the constantly growing role of the interconnectedness factor, which significantly affects the communication interaction between the stakeholders of the business entity (customers, employees, trading partners and government officials), each of whom is a direct or potential consumer of goods and services offered by the company. The article investigates the definition of the essence of the concept of "inbound marketing" from the point of view of foreign and domestic scientists, offers its own definition, which forms the mechanism of action of the concept of inbound marketing, which is integrated into the activities of the enterprise. Inbound marketing as an integrated system today uses all available tools and technologies of project management, promotion of resources and advertising from the very beginning of the project to daily tactical tasks and summarizing. To form the concept of inbound marketing, modern principles of its mechanism implementation were analyzed and own principles were proposed that will expand and diversify marketing activities, increase its efficiency and effectiveness, as well as reduce unnecessary tangible (monetary) and intangible (time) marketing costs by increasing consumer loyalty to enterprises that carry out transparent economic and social activities, as well as reducing the time for making managerial decisions on the formation of marketing tactics and the use of tools and technologies. For the most effective construction of the concept of inbound marketing, its advantages and disadvantages were analyzed, which are proposed to be overcome by a number of actions of the company's management.

Key words: marketing, inbound marketing, essence, principles, tools, digitalization, lead.

ECONOMY AND OPERATION OF NATIONAL ECONOMY

UDC 334.7
JEL M2

DOI: 10.26906/EiR.2022.2(85).2629

THE MAIN DIRECTIONS OF STATE SUPPORT AND REGULATION OF SMALL BUSINESS IN AZERBAIJAN

Konul Aghayeva*, Ph.D, Associate Professor
Azerbaijan University of Architecture and Construction

*ORCID 0000-0002-7455-073X

© Konul Aghayeva, 2022

Стаття отримана редакцією 08.08.2022 р.
The article was received by editorial board on 08.08.2022

Introduction. World experience shows that with the economic development of the country the support of the state, including local authorities, for the creation and development of small business increases proportionally. Because the correct formation of the market mechanism, its proper functioning, limitation of monopolies in the country, creation of the middle class are the main foundations of a market economy. Also, sustainable development of small business depends on faster and more flexible adaptation of the country's economy to the market, maintaining economic stability, dynamic economic development and other reasons, which is possible only with the support of the state and local authorities. Looking at the problem in a broad sense, the development of entrepreneurial activity is influenced by many factors. State support is one of the most important of them.

Review of recent research and publications. The source base for the study of the problems of improving the competitive environment in small business was domestic and foreign literature. It should be noted that the problem of improving the competitiveness of small business in the modern period in Azerbaijan is given great attention. Among local researchers who have monographs, dissertations and scientific articles devoted to the various components of small business can be mentioned Atakishiyev R.B., Bayramov V.I., Akhmedov A.I., Aliyev Sh.T., Gadzhiev N.O., Mamedov F.F., Abbasov A.B., Gafarov N., Gasanly E.O., Abbasov A.B., and others.

Among foreign researchers, a significant contribution to the study of various aspects of small business and competition was made by such scientists as Yu. Schumpeter, N. Nelson, B. Twissin, S.M. Dune, V.Ya. Kellen, D. Bellin, S.Yu. Glazyev, N.D. Kondratiev, A.A. Akdzhmov, G.Yu. Goldstein, Ya.A. Shumbertin, Yu.V. Ovsienko, V.M. Kononov, V.K. Medinsky, S.V. Ermasov, whose works provide value in this area.

The purpose of the article is to study the competitiveness of small business and identify ways of state support to improve it for the economy in Azerbaijan.

Main material and results. World experience shows that entrepreneurship is formed with the support of the state. In this direction, the country should pursue a balanced state policy. To achieve this goal, it is necessary to create a system of protective, guiding, controlling, stimulating and restrictive measures within the process of state regulation of entrepreneurship. These measures should be widely disseminated and properly implemented, especially in the small business sector.

Today, such a policy is being implemented, and ways to support small business is one of the most pressing issues. Thus, state and regional business support programs are always implemented within the framework of certain laws and regulations. These assistance programs are determined by the relevant executive authority and organized by the executive authority in accordance with state laws [7]. At the same time, local self-government bodies, regardless of organizational, legal and property relations, departments, enterprises and

organizations, trade unions also independently develop programs to support entrepreneurship. They also have the right to apply to the relevant executive authority with a request to include certain measures and projects in the programs of state bodies and local governments to promote entrepreneurship.

To create, develop and strengthen the business environment, it is important to have a central government body that supports ideas and protects the interests of entrepreneurs. In Azerbaijan, this function is performed by the Ministry of Economy, more specifically, the Department of Entrepreneurship Development Policy [9]. The main task of this agency is to develop and implement projects of state programs for the development of entrepreneurship, providing financial and non-financial support to entrepreneurs. As a result, a legislative framework for small and medium-sized enterprises was developed and significant progress was made in regulating entrepreneurial activity [5].

On August 27, 2002, the National Entrepreneurship Support Fund was established by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan No. 779 to develop and organize programs to assist small businesses and create favorable conditions for small businesses to obtain financial resources.

According to the Regulations, the obligations of the Fund are as follows [10]:

- to organize appropriate measures to create financial support for the development of entrepreneurship in the Republic of Azerbaijan;
- to promote the implementation of the state economic policy based on the attraction and effective use of financial resources for the development of small business;
- to finance entrepreneurship development programs;
- to provide financial assistance for the implementation of investment projects and programs aimed at economic development;
- to participate in the development and implementation of sectoral and regional programs and investment projects that ensure the development of entrepreneurship, commodity markets and free competition, as well as the creation of new jobs.

The National Fund for Support of Entrepreneurship at its own expense creates various livestock complexes, agricultural processing enterprises, industrial (construction, chemical, machine-building, etc.) enterprises and, most importantly, helps young people, women, disabled and internally displaced persons to start small businesses.

Consider the distribution of loans issued by the Fund by classification of economic entities:

Table 1

Distribution of loans granted by the Entrepreneurship Development Fund

Classification of business entity	Loans issued – 2021			
	Number of projects		Amount	
	Number	Special weight (%)	Million manat	Special weight (%)
Micro	1816	95.5	63.7	48.7
Small	53	2.8	25.3	19.4
Medium	26	1.4	26	20
Large	7	0.4	15.6	11.9
Total	1902	100	130.6	100

Source: Compiled by the author based on the reports of the Entrepreneurship Development Fund, 2022 [10]

If to take into account the Law of the Republic of Azerbaijan "On State Support of Small Entrepreneurship", the following measures are taken to assist small businesses:

- improvement of the regulatory framework for entrepreneurship;
- creation of an infrastructure that stimulates the development of small businesses at the central, regional and local levels;
- formation of the process of stimulating small businesses and providing them with financial assistance;
- involvement in entrepreneurial activities of the unemployed, pensioners, refugees and internally displaced persons, families of the victims, women and youth, in other words, socially vulnerable groups of the population;
- providing state support to small businesses focused on the production of goods, products or services;
- conducting research work on the development of small business structures.

A number of legislative acts have been adopted on the establishment, support and development of entrepreneurial activity. Among them – "On Protection of Foreign Investments", "On Entrepreneurship",

"On Antimonopoly Activity", "On Unfair Competition", "On Investment Funds", "On State Support of Small Entrepreneurship" and other similar laws, as well as "On Prevention of Interference in the Development of Entrepreneurial Activity", "On Streamlining Inspections in the Sphere of Entrepreneurial Activity and Some Measures to Ensure Consumer Rights", "On Additional Measures on State Protection of Entrepreneurship" to minimize state interference in the economy, as well as the Presidential Decree "On Transition to the 'Single Window' System".

The basis of the legal framework for state support of small and medium business in our country is the Law "On State Support of Small Business of the Republic of Azerbaijan". The main purpose of this law is the realization of the right of everyone to engage in free entrepreneurial activity and other types of economic activity not prohibited by law, established by the Constitution of the Republic of Azerbaijan.

The state programs for the socio-economic development of the regions for 2004–2008 and 2009–2013 were successful. In 2014–2018, the re-adoption of the program gave a great impetus to economic development. As a result, the total investment in the country's economy in 2013 amounted to \$ 20 billion, of which \$ 17.5 billion came from domestic and \$ 10.5 billion – from foreign investors.

In continuation of the successfully implemented socio-economic policy in our country, the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan has revised the criteria for defining small and medium enterprises. Table 2 below shows the criteria for defining small enterprises.

Table 2

Criteria for defining small enterprises

Business sector	Maximum average number of employees (persons)	Maximum annual working capital (excluding VAT, excise tax)
Industry and construction	50	500 thousand manats
Agriculture	25	250 thousand manats
Wholesale trade	15	1 million manat
Retail trade, services, trade and other economic activities	10	250 thousand manats

Source: Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan dated December 18, 2009 on amendments to Resolution No. 57 dated April 20, 2004 [6]

It is important that both indicators are within the limits set for the selected sector. For entrepreneurs who start a new business, the number of employees during 1 year determined by these limits, as well as the definition of individuals engaged in entrepreneurial activity without establishing a legal entity as small businesses, is based on annual turnover. The methodology for developing the criteria for classifying small businesses is based on the experience of developed countries and takes into account the recommendations of international organizations.

To implement this decision, the following new priorities for assistance to small and medium-sized enterprises were identified [4]:

- simplification of state registration of business entities;
- issuance of soft loans;
- approval of new regulations on inspections by law;
- providing subsidies to entrepreneurs working in the agricultural sector, and increasing its volume;
- provision of seeds, mineral fertilizers, machinery on agricultural leasing terms;
- abolition of other taxes, except for the land tax.

One of the important steps taken in the same year to facilitate the activities of individual entrepreneurs is the "Simplified Accounting Rules for Small Enterprises" adopted by the Ministry of Finance and the Ministry of Justice of the Republic of Azerbaijan. These rules are based on general accounting principles. At the same time, the peculiarities of accounting for small businesses that are and are not taxpayers of the simplified taxation system were noted. Azerbaijan, pursuing a regulatory policy to form a new economic system based on market principles, organizes many targeted and systematic measures for the establishment and development of small business in different regions. However, there are still a number of problems in this area. To overcome the problems, the strategic policy of the state should be sustainable, the strategy should be properly defined and applied, market monopolistic tendencies among entrepreneurs should be prevented, and measures to eliminate unfair competition should be in the foreground.

It should be noted that in order to minimize the consequences of the coronavirus pandemic (COVID-19), a wide package of tax benefits has been introduced for the country's business entities since the beginning of 2020. These are a number of tax benefits and tax holidays for the period until January 1, 2021 for taxpayers in the areas of activity directly affected by the pandemic, full exemption from property tax and land tax, tax benefits in the amount of 75 percent of the profit received, income, a 50 percent reduction in the tax levied at the source of payment for the lease of real estate from individuals, a 50 percent discount on the amount of the simplified tax for business entities operating in the field of catering and domestic passenger transportation. In addition, micro-entrepreneurs are granted a 50 percent tax discount on the payment of the simplified tax until January 1, 2021, as well as tax holidays for the calculation and payment of taxes and current tax payments.

Undoubtedly, the victory of Azerbaijan in the Karabakh war has made the approach to entrepreneurship and small and medium business and its importance even more important. To date, the Small and Medium Enterprises Development Agency has received 1,152 applications from entrepreneurs to conduct business activities in the territories liberated from occupation. 747 applications belong to local companies and 405 – to foreign ones. Undoubtedly, the state provides a wide range of benefits for doing business and entrepreneurial activity in the liberated regions.

In conclusion, I would like to note that due to a certain complexity of these laws and constant changes in legislation, lack of means of disseminating information about the law, legal knowledge of entrepreneurs is generally considered weak [5, p. 78]. No organization is formally responsible for the wide and effective dissemination of information about new laws, decrees and other regulations. Therefore, in order to monitor the development of legislation, small businesses need to subscribe to official newspapers and publications, as well as regularly review publications in order not to miss the issue in which the relevant document will be published. According to the author, in addition to the adopted laws, decrees, state aid programs, any small business owner must have a certain level of legal and economic literacy to use state aid, participate in economic development and protect their rights.

REFERENCES:

1. Law of the Republic of Azerbaijan No. 109-VIQD dated May 19, 2020 ("Azerbaijan" newspaper, July 18, 2020, No. 139, Legislative Collection of the Republic of Azerbaijan, 2020, No. 7, Article 827).
2. Abdullayev, K.K. and Huseynov, G.S. (2018), "International Business", Sumgayit, "Science", 479 p.
3. Abbasov, F.Kh. (2017), Sustainable socio-economic development of the regions of Azerbaijan: current situation and prospects for the future. Baku. 70 p.
4. Aliyev, G.A. (2002), On the development of small and medium-sized businesses in Azerbaijan, Baku, 156 p.
5. Hasanli, E.O. (2018), "Problems of small and medium business development and employment of the population", ANAS, "Nakhchivan", 322 p.
6. Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan dated December 18, 2009 on amendments to Resolution No. 57 dated April 20, 2004.
7. Azərbaycanca sahibkarlıq, available at: <https://www.stat.gov.az/source/entrepreneurship>
8. CHRON, available at: <http://smallbusiness.chron.com>
9. "Şam-Fi", available at: <https://sham-fi.az/az/menu/8/sirket-haqqinda/>
10. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi Sahibkarlığın İnkişafı Fondu, available at: <http://edf.gov.az/>

UDC 334.7

JEL M2

Konul Aghayeva, Ph.D, Associate Professor, Azerbaijan University of Architecture and Construction. **The main directions of state support and regulation of small business in Azerbaijan.**

Strengthening the role of small and medium-sized enterprises (SMEs) in the economy of Azerbaijan, increasing its competitiveness, expanding access to financial resources, improving mechanisms for its support, creating favorable conditions for the development of entrepreneurship in the regions, attracting local and foreign investment in this area, diversifying the country's economy and ensuring its sustainability are strategic goals of the state policy. Small business entities occupy a significant place among market participants. In terms of their organizational structures, management systems, marketing strategies, and rules of legal organization, small businesses differ sharply from other participants. This difference is manifested in their market share, action plans, as well as in the fact that they bring more benefits to society and higher returns for the state and gross domestic product. The article analyzes the ways and methods of state support of small business enterprises in Azerbaijan. It is noted that the country has established the Council of Entrepreneurs, which plays the role of an instrument for active participation of the private sector

in public investment projects related to infrastructure, as well as the introduction of various forms of cooperation between the state and business. Indeed, in recent years, significant amounts of funds have been allocated from the state budget for investment projects, while preferential loans are provided to finance various investment projects through the National Fund for Entrepreneurship Support. It is important to note the growing role of entrepreneurship in the restoration and economic development of the territories liberated from occupation. Therefore, the participation of local investors in the development of the region is important. Entrepreneurs and businessmen should create business here, use the opportunities created for them by the state and contribute to the development of the region. Entrepreneurs have the opportunity to create and conduct business in the territories liberated from occupation in the areas of construction, tourism, production, supply of agricultural products and their processing, as well as trade and various types of services. In addition, there is no competition in these areas yet, so the first investments will bring more profit. As for the expectation of additional benefits for doing business and entrepreneurial activity in the liberated regions, according to the decree of December 10, 2021 on accelerating economic development in the territories freed from occupation, great benefits are provided for entrepreneurs.

Key words: Azerbaijan, small business, regulation, state-business cooperation, businessmen's education, competition, benefits for entrepreneurs.

УДК 334.7

JEL M2

Конул Агаєва, кандидат технічних наук, доцент, Азербайджанський університет архітектури та будівництва. **Основні напрями державної підтримки та регулювання малого бізнесу в Азербайджані.**

Посилення ролі малого та середнього бізнесу (МСП) в економіці Азербайджану, підвищення їх конкурентоспроможності, розширення доступу до фінансових ресурсів, вдосконалення механізмів їх підтримки, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва в регіонах, залучення місцевих та іноземних інвестицій в цю сферу, диверсифікація економіки країни та сталість є стратегічними цілями державної політики. Суб'єкти малого підприємництва займають значне місце серед учасників ринку. Своїми організаційними структурами, системами управління, маркетинговими стратегіями, правилами правової організації малі підприємства різко відрізняються від інших учасників. Ця різниця проявляється в їхній частці ринку, планах дій і тому факті, що вони більш корисні для суспільства та вищі для держави та загального внутрішнього продукту. У статті проаналізовано шляхи та методи державної підтримки підприємств малого бізнесу в Азербайджані. Зазначається, що створено Раду підприємців, яка відіграє роль інструменту активної участі приватного сектору в державних інвестиційних проєктах, пов'язаних з інфраструктурою, та запровадження різних форм співпраці держави та бізнесу. Щоправда, за останні роки з державного бюджету на інвестиційні проєкти виділяються значні кошти, водночас надаються пільгові кредити для фінансування різноманітних інвестиційних проєктів через Національний фонд підтримки підприємництва. Важливо відзначити підвищення ролі підприємництва для відновлення та економічного розвитку звільнених від окупації земель, тому важлива участь місцевих інвесторів у розвитку регіону. Підприємці та бізнесмени повинні створювати бізнес, використовувати можливості, які створює для них держава, сприяти розвитку регіону. На звільнених від окупації територіях підприємці мають можливість створювати та вести бізнес у сферах будівництва, туризму, виробництва, постачання сільськогосподарської продукції, переробки, а також торгівлі та надання різноманітних видів послуг. Крім того, в перерахованих сферах досі немає конкуренції, тому перші інвестиції принесуть більше прибутку. Що стосується очікування додаткових пільг для ведення бізнесу та підприємницької діяльності у звільнених регіонах, то згідно з наказом від 10 грудня 2021 року про прискорення економічного розвитку на звільнених від окупації територіях передбачено великі пільги для підприємців.

Ключові слова: Азербайджан, малий бізнес, регулювання, державно-бізнес співпраця, освіта бізнесменів, конкуренція, пільги для підприємців.

АНАЛІЗ СТАНУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Єрмоєнко Анна Олександрівна, аспірант
Київський національний торговельно-економічний університет

© Єрмоєнко А.О., 2022

*Стаття отримана редакцією 09.08.2022 р.
The article was received by editorial board on 09.08.2022*

Вступ. Концепція реформування місцевого самоврядування й територіального розподілу влади в Україні, ухвалена розпорядженням Кабміну України від 2014 року сприяла утвердженню думки, що основою соціально-економічного розвитку нашої держави мають стати конкурентоспроможні та фінансово автономні територіальні громади, перспективність котрих, в першу чергу, залежить від особливостей та ефективності реформування місцевого самоврядування, і в тому числі муніципальних фінансів. Протягом останніх шести років в області децентралізації вся увага зосереджена на повній передачі повноважень по вирішенню нагальних проблем на рівні територіальної громади та формування мотиваційної складової її жителів на ефективне нарощування власних фінансових ресурсів, котрі б сприяли добробуту населеного пункту, її мешканців та в цілому сприяли формуванню самостійності та спроможності громад.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. На сьогоднішньому етапі розвитку наукової проблематики фінансування територіальних громад сприяли праці наступних науковців: П. Атамас, Л. Сухарська, О. Артюх, Р. Соболев, В. Плаксієнко, С. Дегтяр, О. Нездойминого, С. Чернов, Л. Суліменко, С. Вітер, Т. Куценко, А. Вербицька, А. Максютя, М. Пасічний, Г. П'ятаченко, Л. Тарангул, В. Федосов, І. Чугунов та інші. Разом з тим, в сучасних періодичних виданнях абсолютно відсутній порівняльний аналіз на методологічному, аналітико-фінансовому та узагальнюючому рівнях особливості та ефективності фінансування сучасних ОТГ в регіональному аспекті на державному рівні. Зазначене обумовило актуальність проведення даного дослідження.

Постановка завдання. Метою даної статті є теоретико-фінансовий огляд практичного стану фінансування сучасних об'єднаних територіальних громад в контексті реалізації реформи місцевої децентралізації з ціллю визначення проблематичних та перспективних аспектів.

Основними завданнями проведеного дослідження є:

- розкрити особливості фінансового забезпечення об'єднаних територіальних громад;
- відзначити основні фактори структурного впливу на формування дохідної частини бюджету територіальної громади;
- здійснити порівняльну характеристику фінансування Калитнянської та Миронівської територіальних громад;
- розкрити пріоритетні шляхи збільшення фінансування ОТГ.

Основний матеріал і результати. Ухвалення станом на 2001 рік Бюджетного кодексу України сприяло формуванню власної моделі розвитку бюджетних відносин, котрі вбачають саму бюджетну систему в сукупності державних та місцевих бюджетів побудованих із безпосереднім врахуванням економічних відносин та адміністративно-територіального устрою держави [1]. Станом на 2020 рік в Україні сформовано 1470 територіальних громад.

До основних особливостей фінансування бюджету ОТГ варто віднести [7; 8]:

По-перше, наявність міжбюджетних відносин з державним бюджетом. Тут мається на увазі законодавче регулювання обсягів міжбюджетних трансфертів у вигляді: освітніх та медичних

субвенцій, базових дотацій, у випадку надання і отримання міжбюджетних трансфертів (ст. 97, 99, 100, 102, 103, 108 Бюджетного Кодексу України). Варто відмітити, що бюджети територіальних громад, котрі сформувалися поза об'єднанням, не отримують міжбюджетних з державного бюджету.

По-друге, фінансування ОТГ, окрім доходів, отриманих територіальними громадами до їхнього об'єднання, зараховується 60% податку на доходи фізичних осіб. За колишніх порядків дана сума зараховувалася до районного бюджету.

По-третє. За рахунок коштів ОТГ, окрім видатків на здійснення самоврядних повноважень, відбувається фінансування видатків, делегованих ОТГ державою, до котрих віднесено видатки на утримання закладів бюджетної сфери – освіти, охорони здоров'я, культури та спорту, соціального забезпечення та соціального захисту (ст. 71, 89, 91 Бюджетного Кодексу України).

Аналізуючи структуру доходів місцевого бюджету за 2020 рік [4], можна зробити висновок, що його основним дохідним джерелом (майже 60%) є податок на доходи фізичних осіб, 16% складає єдиний податок, 12% – плата за землю, 6% – акцизний податок, 2% – нерухоме майно, 4% – інші надходження. Важливої уваги заслуговує показник податкоспроможності бюджету територіальної громади, оскільки він вказує на здатність громади самостійно покривати власні потреби, оскільки в основі індексу закладається чисельність мешканців та надходження до її бюджету ПДФО та податку на прибуток підприємств (останній враховується для обласного бюджету). Стає зрозумілим, що недотаційними будуть громади з наявністю суб'єктів ринкової економіки, таких як підприємства і домогосподарства. Перевіримо на прикладі двох територіальних громад Київської області з протилежними показниками податкоспроможності та подивимось структуру доходів їх бюджетів.

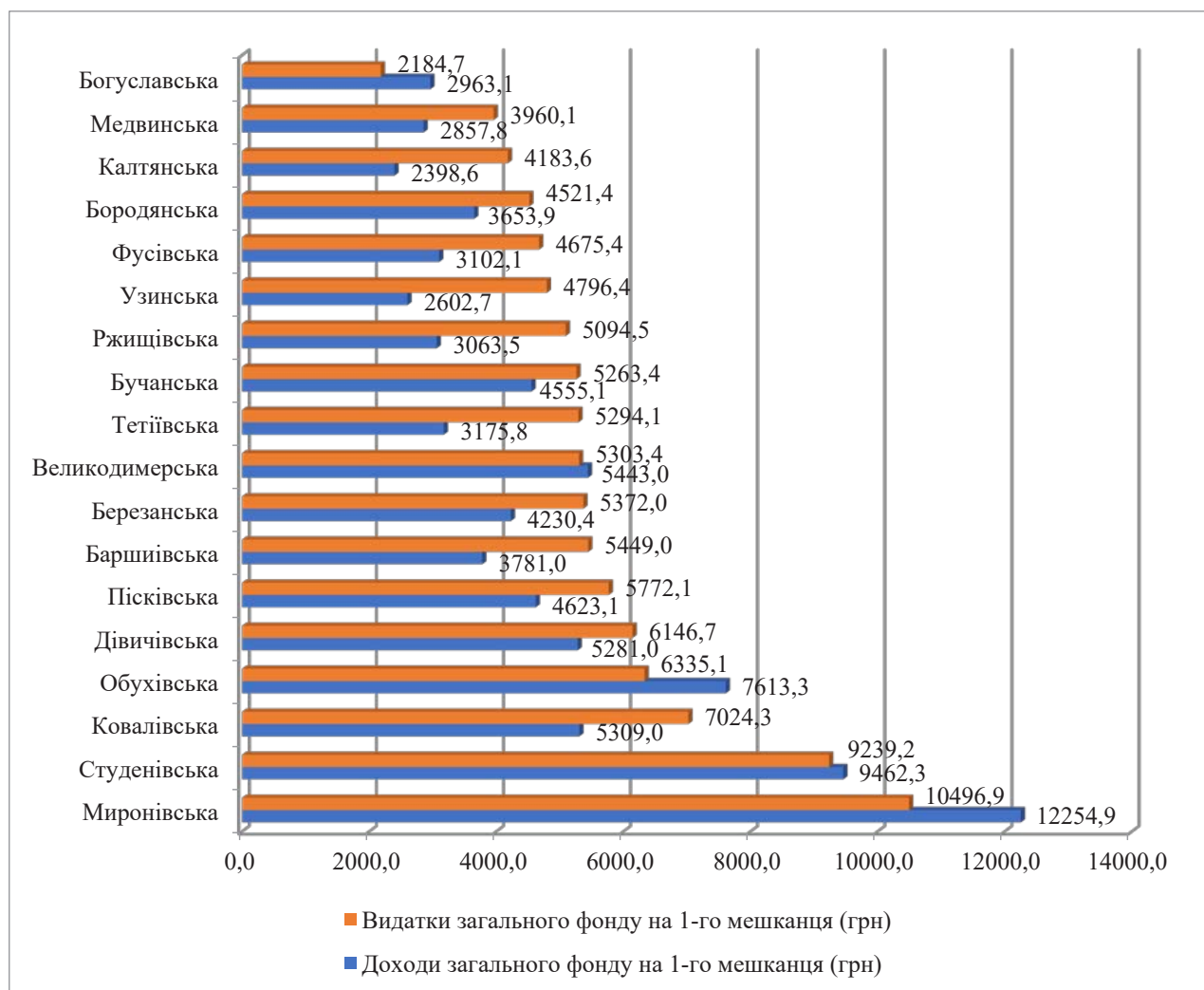

Рис. 1. Оцінка дохідності мешканців ОТГ як основи її податкоспроможності, 2020 рік

Джерело: [12]

Об'єктами дослідження обрано бюджети Калитянської селищної об'єднаної територіальної громади з найменшим показником податкоспроможності – 0,6 та бюджет Миронівської міської об'єднаної територіальної громади – 3,7 за 2020 рік. Зважаючи на ту обставину, що основою розрахунку податкоспроможності є рівень доходу, спершу проведемо розгляд узагальненої оцінки (рейтингу) доходів та видатків обраних ОТГ Київської області. Із рис. 1 цілком очевидним є лідерство за рівнем дохідності на 1 мешканця Миронівської ОТГ.

Якщо індекс податкоспроможності бюджету громади є нижчим, ніж 0,9, який є середнім значенням по Україні (с.з.), тоді така громада неспроможна покрити свої видатки і їй надається базова дотація з державного бюджету. Треба сказати, що така дотація не покриває повністю потребу громади, вона становить 80% суми, якої не вистачає для досягнення показника 0,9 с.з. Якщо значення індексу більше за 1,1 с.з., то застосовують реверсну дотацію, а саме передають 50% надлишкової суми з місцевого бюджету до державного. Це і є новий механізм бюджетного регулювання та вирівнювання – горизонтальне вирівнювання, яке прийшло на заміну старій системі балансування доходів і видатків місцевих бюджетів. Отже розглянемо структуру доходів Київських територіальних громад за 2020 рік [13]:

Першим об'єктом порівняльного аналізу нашого дослідження являється Калитянська об'єднана територіальна громада. Чисельність населення Калитянської ОТГ – 12892 людини, з них: працездатні – 7681 особа; особи, старші від працездатного – 3183 особи, особи, молодші від працездатного – 2028 осіб. Лише 32% працездатного населення зайняті в межах територіальної громади. Структура сфери застосування праці працездатного населення Калитянської ОТГ представлена на рис. 2.

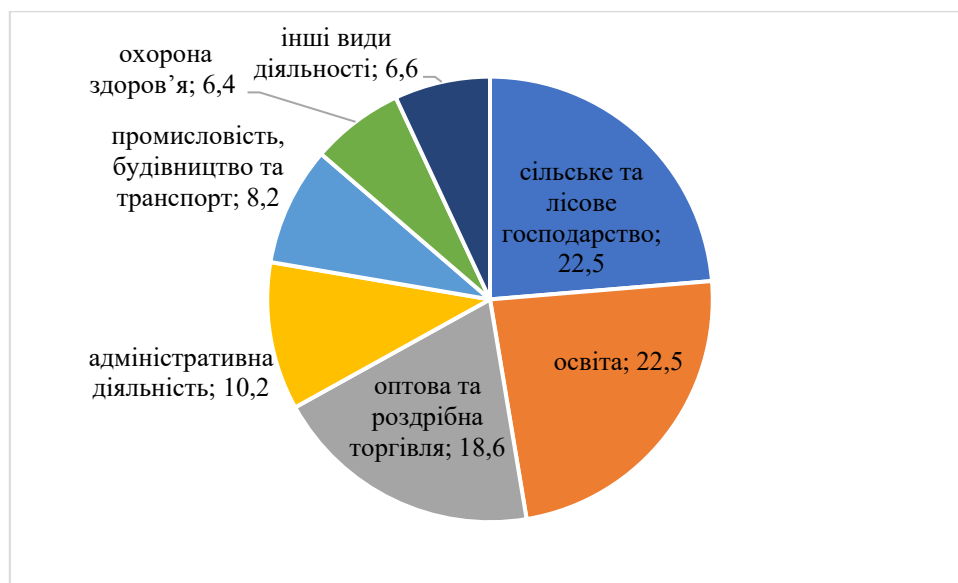

Рис. 2. Структура сфери застосування праці працездатного населення Калитянської ОТГ

Джерело: [12]

У відповідності до статистичних даних, до бюджету Калитянської територіальної громади надійшло доходів на суму 83722,1 тис. грн, з них міжбюджетні трансферти – 40490,9 тис. грн. Питома вага надходжень в розрізі основних видів податків утворена за рахунок [13]: податок та збір на доходи фізичних осіб – 64%; єдиний податок – 18%; земельний податок – 7%; акцизний податок – 6%; податок на нерухоме майно – 2%; інші податки та збори – 3%. Найбільшим платником податку з доходів фізичних осіб Калитянської територіальної громади є Військова частина А 0415 – 8814,2 тис. грн (35% – питома вага в загальній сумі ПДФО), а найбільшим платником єдиного податку є фізичні особи – 5488,3 тис. грн (78% – питома вага в загальній сумі ЄП).

В 2020 році відбулися значні зміни в частках видатків за всіма напрямками. Після децентралізації основну питому вагу становлять «видатки» (73,69%). Це може означати, що громада не спрогнозувала остаточні напрями видатків на момент складання бюджету. Також спостерігаємо підвищення видатків за напрямком – житлово-комунальне господарство (+7,40 в.п., +11,21 в.п.) [12].

Другим об'єктом порівняльного аналізу фінансування ОТГ являється Миронівська територіальна громада. Чисельність населення Миронівської ОТГ становить 32 037 людини, з котрих особи працездатного віку складають 24 111 чоловік, особи, котрі належать до категорії старші від працездатного – 2 563 особи, молодші від працездатного – 5 363 осіб. Таким чином, 67% працездатного населення зайняті в межах територіальної громади [12].

До бюджету Миронівської територіальної громади надійшло доходів на суму 275 849,4 тис. грн, з них міжбюджетні трансферти – 44936,3 тис. гривень. Питома вага надходжень в розрізі основних видів податків сформована за рахунок [12]: податку та збір на доходи фізичних осіб – 80%; єдиний податок – 8%; акцизний податок – 2%; податок на майно – 6%; неподаткові надходження – 2%; інші податки та збори – 2%.

Структура сфери застосування праці працездатного населення Миронівської ОТГ представлена на рис. 3.

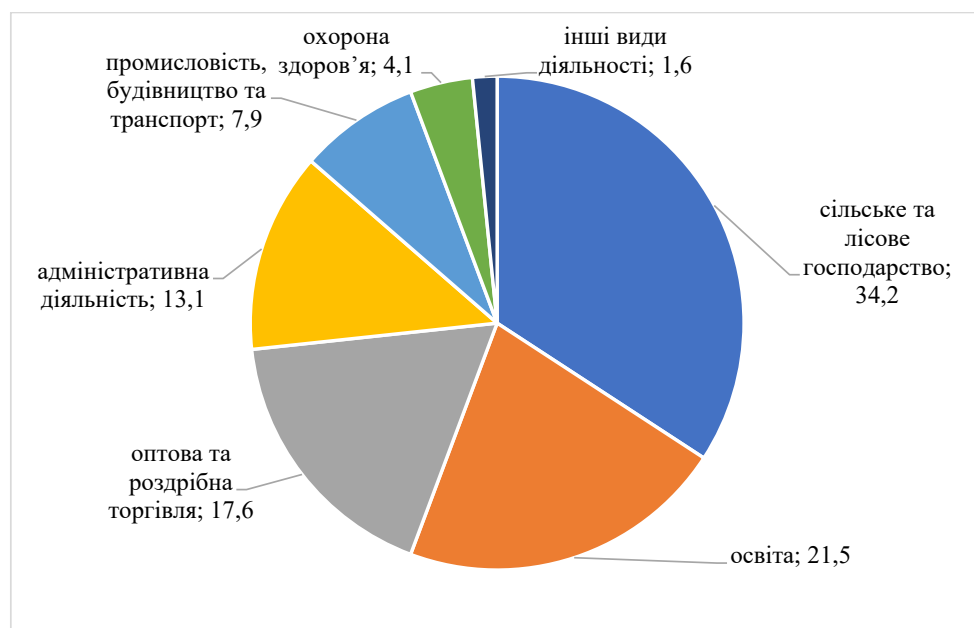

Рис. 3. Структура сфери застосування праці працездатного населення Миронівської ОТГ

Джерело: [12]

Найбільшим платником податку з доходів фізичних осіб Миронівської ОТГ є ПРАТ «Миронівський хлібопродукт» (71% – питома вага в загальній сумі ПДФО), а найбільшим платником єдиного податку є фізичні особи – 222895 тис. грн (54,5% – питома вага в загальній сумі ЄП). Видатки Миронівської ОТГ в 2020 році досягають 87,7 млн, що на 77 млн більше, ніж в попередніх періодах [12].

Отже, за рахунок збільшення доходів на основі розширення делегованих функцій громад відбулося зростання видатків всіх ОТГ, Миронівської в тому числі.

Проаналізувавши дані видатків, можемо відзначити, що структурне відхилення видатків за період 2019–2020 рр. є незначним. Лише високе збільшення відбувається за напрямом – державне управління (+16,6 в.п.).

У 2020 році в порівнянні з періодом 2018–2019 рр. відбулися значні зміни щодо структурного розподілу видатків. Так в 2020 році значно зростає частка видатків на освіту на 21,07 в.п. В 2020 році витрати на таку статтю, як «охорона здоров'я», вже становить 8,41% в структурі видатків після децентралізації. Частка витрат на житлово-комунальне господарство значно скоротилася, якщо в 2018–2019 рр. вона становила 11,07% та 9,19%, то в 2020 році лише 8,24% даної структури. Видатки на культуру і мистецтво значно зростають, проте в структурному відхиленні не мають особливих змін. З'являються видатки, направлені на соціальний захист, проте становлять лише 0,11% всієї структури. Частка видатків у 2020 році, спрямованих на транспортну інфраструктуру скорочується до 2,28%, проте в абсолютному значенні даного показника відбулися позитивні зміни.

Отже, ми бачимо, що основними напрямками видатків Миронівської громади в 2020 році стали освіта та охорона здоров'я. Це відбувається за рахунок передбачених субвенцій на освітні та медичні заклади.

Забезпечення повноцінного формування власних доходів місцевих бюджетів в обсягах, що сприятимуть підвищенню ефективності соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, шляхом:

- зміни нормативів щодо частки власних доходів місцевих бюджетів (тобто без урахування трансфертів) у зведеному бюджеті на рівні не менше 30% шляхом перерозподілу на користь місцевих бюджетів додаткових джерел його формування;

- проведення грошової оцінки (переоцінки) земель у населених пунктах та за їх межами з урахуванням ринкового фактору;

- розробки програми роботи з громадськістю з метою роз'яснення переваг введення податку на нерухоме майно та механізму формування і справляння цього податку шляхом використання ЗМІ (радіо, телебачення, масового розповсюдження друкарської продукції);

- нормативне врегулювання додаткових надходжень до місцевих бюджетів за рахунок розширення власних джерел, зокрема, податкового або тарифного стимулювання раціонального відношення до сортування та утилізації побутових відходів (за досвідом Франції), запровадження плати за розміщення реклами в культурно-історичних осередках (за прикладом Чехії).

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що розвиток ринкової економіки в територіальній громаді є невід'ємною умовою її капітальної заможності. Суб'єкти господарювання мають створювати достатню кількість робочих місць, з ціллю належної та повноцінної реалізації трудового потенціалу власної територіальної громади в розрахунку на її автономну фінансову спроможність та розвиток. В контексті проведеного дослідження, варто відзначити, що однією із важливих причин втрати доходів сучасної об'єднаної територіальної громади є реєстрація підприємств не за місцем їх територіальної приналежності (функціонування), тобто відрахування податків йде до іншої громади, міста, області. Наприклад податки, які сплачують автозаправні станції, які знаходяться на території тієї самої Калитянської громади йдуть до міського бюджету Києва. У свою чергу, для розвитку підприємницької діяльності, територіальна громада повинна максимально сприяти належному формуванню інвестиційного клімату. В умовах сьогодення основними напрямками формування сприятливого клімату та сприяння фінансовій незалежності територіальної громади являється транспортна інфраструктура. Варто також пам'ятати, що окремим джерелом фінансування сучасних ОТГ є грантові кошти. В умовах сьогодення грантові джерела фінансування територіальних громад в переважній більшості випадків посідають чільне місце у сфері розвитку ОТГ. Грантові кошти також досить часто виконують підтримуючу та супровідну функцію по відношенню до наявних джерел фінансування окремо взятої територіальної громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Васильєва Н.В., Гринчук Н.М., Дерун Т.М., Куйбіда В.С., Ткачук А.Ф. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади : Практичний посібник. Київ, 2017. 108 с.
3. Гринчишин І.М. Спроможність територіальних громад: теоретичний дискурс. *Територіальний розвиток та регіональна економіка*. 2018. № 6 (134). С. 51–56.
4. Євдокімов О.В. Переваги, недоліки та проблеми об'єднання територіальних громад в Україні. *Science without borders*. 2018. № 5. С. 84–86.
5. Іванова О.Ю., Белікова Н.В. Формування фінансової самодостатності регіонів в контексті реалізації економічних реформ. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 3 (177). С. 219–229.
6. Куропась І. Територіальні громади в умовах воєнного стану: як забезпечити ефективне управління в контексті пріоритетів повоєнного розвитку. Громадський простір. URL: <https://www.prostir.ua/?news=terytorialni-hromady-v-umovah-vojennoho- stanu-yak-zabezpechty-efektyvne-upravlinnya>
7. Маркович Г. Особливості формування бюджетів об'єднаних територіальних громад. URL: http://galinfo.com.ua/articles/v_chomu_polyagayut_osoblyvosti_formuvannya_byudzhetyv_otg_249352.html
8. Нездойминова О.Є. Особливості формування бюджету територіальної громади. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/71.pdf
9. Павлович-Сенета Я.П. Адміністративно-правові передумови для економічного розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 222–226.
10. Патицька Х.О. Нарощення податкового потенціалу об'єднаних територіальних громад в контексті забезпечення їх фінансової спроможності. *Причорноморські економічні студії*. 2017. № 21. С. 42–46.
11. Поліщук В.Г., Вахновська Н.А. Концептуальна модель фінансової спроможності регіонів держави. *Економічний форум : наук. журн.* Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2016. № 3. С. 131–137.

12. Про затвердження звіту про виконання міського бюджету Миронівської об'єднаної територіальної громади за 2020 рік. URL: <https://myronivka-mrada.gov.ua/docs/624429/>
13. Рішення сесії селищної ради № 78 «Про затвердження Звіту про виконання бюджету Калитнянської селищної ради за 2020 рік. URL: <https://kalyta-rada.gov.ua/docs/580293/>
14. Розрахунок горизонтального вирівнювання податкоспроможності бюджетів міст обласного значення, бюджетів об'єднаних територіальних громад, районних бюджетів за надходженням податку на доходи фізичних осіб на 2020 рік. URL: <https://novoukroto.gov.ua/storage/documents/attachments/8f5550b14f162ee46e165ee615122dcb.pdf>
15. Структура доходів загального фонду ОТГ (без трансфертів з державного бюджету) за I квартал 2020 року. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12481>
16. Marchenko A., Akimova L., & Akimov O. (2021), The current state of ensuring the effectiveness of coordination of anticorruption reform. *Journal of interdisciplinary research*, vol. XV, 11 (2), 78–83.
17. Sysoieva I., Poznyakovska N., Balaziuk O., Miklukha O., Akimova L., & Pohrishchuk, B. (2021), Social innovations in the educational space as a driver of economic development of modern society. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 3 (38), pp. 538–548.
18. Mihus I., Laptev S., Zakharov O., & Gaman N. (2022). Influence of corporate governance ratings on assessment of non-financial threats to economic security of joint stock COMPANIES. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 6 (41), pp. 223–237.
19. Rumyk I., Laptiev S., Sehedra S., Akimova L., Akimov O., & Karpa M. (2021), Financial support and forecasting of food production using methods of economic descriptive modeling. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 5 (40), pp. 248–262.
20. Zapara S., Pronina O., Lohvinenko M., Akimova L., & Akimov O. (2021), Legal regulation of the land market: European experience and Ukrainian realities. *Journal of interdisciplinary research*, vol. XXI, 11 (2), pp. 18–24.
21. Venediktov V., Boiko V., Kravchenko I., Tyshchenko O., Akimova L., & Akimov O. (2021), European standards of mediation in civil disputes and their implementation in Ukraine: theory and practice. *Journal of interdisciplinary research*, vol. XXI, 11 (2), pp. 25–29.
22. Kryvtsova O., Karpa M., Shvets K., Lopatin S., Yepryntsev P., & Kryvtsova V. (2021), Universally recognized and national principles of competence of civil servants as a basis for legal provision of information security: the experience of the European Union. *Journal of Interdisciplinary Research*, vol. XXI, 11 (2), pp. 48–53.
23. Bashtannyk A., Lozytska I., Torchynyuk V., Iukhno I., Shvets K., & Karpa M. (2021), Peculiarities of regulating the activity of public authorities in the conditions of constitutional changes: on the example of the system of judicial authorities. *Journal of Interdisciplinary Research*, vol. XXI, 11 (2), pp. 60–66.

REFERENCES:

1. Biudzhetni kodeks Ukrainy vid 08.07.2010 № 2456-VI zi zminamy ta dopovnenniamy, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Vasylieva, N.V., Hrynychuk, N.M., Derun, T.M., Kuibida, V.S. and Tkachuk, A.F. (2017), *Local budget and financial support of the united territorial community*, Kyiv, Ukraine.
3. Hrynychshyn, I.M. (2018), “Capability of territorial communities: theoretical discourse”, *Terytorialnyi rozvytok ta rehionalna ekonomika*, vol. 6 (134), pp. 51–56.
4. Ievdokimov, O.V. (2018), “Advantages, disadvantages and problems of uniting territorial communities in Ukraine”, *Science without borderp*, vol. 5, pp. 84–86.
5. Ivanova, O.Yu. and Bielikova, N.V. (2016), “Formation of financial self-sufficiency of regions in the context of implementation of economic reforms”, *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 3 (177), pp. 219–229.
6. Kuropas, I. (2022), Terytorialni hromady v umovakh voiennoho stanu: yak zabezpechyty efektyvne upravlinnia v konteksti prioritetiv povoiennoho rozvytku. Hromadskyi prostir, available at: <https://www.prostir.ua/?news=terytorialni-hromady-v-umovah-voiennoho-stanu-yak-zabezpechyty-efektyvne-upravlinnya>
7. Markovych, H. (2022), Osoblyvosti formuvannya biudzhetyv obiednanykh terytorialnykh hromad, available at: http://galinfo.com.ua/articles/v_chomu_polyagayut_osoblyvosti_formuvannya_byudzhetyv_otg_249352.html
8. Nezdoimynoha, O.Ie. (2022), Osoblyvosti formuvannya biudzhetu terytorialnoi hromady, available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/71.pdf
9. Pavlovych-Seneta, Ya.P. (2022), “Administrative and legal prerequisites for the economic development of united territorial communities under martial law”, *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, vol. 2, pp. 222–226.
10. Patytska, Kh.O. (2017), “Increasing the tax potential of united territorial communities in the context of ensuring their financial capacity”, *Prychornomorski ekonomichni studii*, vol. 21, pp. 42–46.
11. Polishchuk, V.H. and Vakhnovska, N.A. (2016), “Conceptual model of the financial capacity of the regions of the state”, *Ekonomichnyi forum: nauk. zhurn. Luts'k: RVV LNTU*, vol. 3, pp. 131–137.
12. Pro zatverdzhennia zvituv pro vykonannia miskoho biudzhetu Myronivskoi obiednanoi terytorialnoi hromady za 2020 rik, available at: <https://myronivka-mrada.gov.ua/docs/624429/>
13. Rishennia sesii selyshchnoi rady № 78 “Pro zatverdzhennia Zvituv pro vykonannia biudzhetu Kalytnianskoi selyshchnoi rady za 2020 rik”, available at: <https://kalyta-rada.gov.ua/docs/580293/>
14. Rozrakhunok horyzontalnoho vyryvniuvannya podatkospromozhnosti biudzhetyv mist oblasnoho znachennia, biudzhetyv obiednanykh terytorialnykh hromad, raionnykh biudzhetyv za nadkhodzhenniam podatku na dokhody

fizychnykh osib na 2020 rik, available at: <https://novoukroto.gov.ua/storage/documents/attachments/8f5550b14f162ee46e165ee615122dcb.pdf>

15. Struktura dokhodiv zahalnoho fondu OTH (bez transfertiv z derzhavnoho biudzhetu) za I kvartal 2020 roku, available at <https://decentralization.gov.ua/news/12481>

16. Marchenko, A., Akimova, L. and Akimov, O. (2021), "The current state of ensuring the effectiveness of coordination of anticorruption reform", *Journal of interdisciplinary research*, vol. XV, 11 (2), pp. 78–83.

17. Sysoieva, I., Poznyakovska, N., Balaziuk, O., Miklukha, O., Akimova, L. and Pohrishchuk, B. (2021), "Social innovations in the educational space as a driver of economic development of modern society", *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 3 (38), pp. 538–548.

18. Mihus, I., Laptev, S., Zakharov, O. and Gaman, N. (2022), "Influence of corporate governance ratings on assessment of non-financial threats to economic security of joint stock COMPANIE", *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 6 (41), pp. 223–237.

19. Rymyk, I., Laptiev, S., Sehed, S., Akimova, L., Akimov, O. and Karpa, M. (2021), "Financial support and forecasting of food production using methods of economic descriptive modeling", *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, vol. 5 (40), pp. 248–262.

20. Zapara, S., Pronina, O., Lohvinenko, M., Akimova, L. and Akimov, O. (2021), "Legal regulation of the land market: European experience and Ukrainian realities", *Journal of interdisciplinary research*, vol. XXI, 11 (2), pp. 18–24.

21. Venediktov, V., Boiko, V., Kravchenko, I., Tyshchenko, O., Akimova, L. and Akimov, O. (2021), "European standards of mediation in civil disputes and their implementation in Ukraine: theory and practice", *Journal of interdisciplinary research*, vol. XXI, 11 (2), pp. 25–29.

22. Kryvtsova, O., Karpa, M., Shvets, K., Lopatin, S., Yepryntsev, P. and Kryvtsova, V. (2021), "Universally recognized and national principles of competence of civil servants as a basis for legal provision of information security: the experience of the European Union", *Journal of interdisciplinary research*, vol. XXI, 11 (2), pp. 48–53.

23. Bashtannyk, A., Lozytska, I., Torchynyuk, V., Iukhno, I., Shvets, K. and Karpa, M. (2021), "Peculiarities of regulating the activity of public authorities in the conditions of constitutional changes: on the example of the system of judicial authorities", *Journal of interdisciplinary research*, vol. XXI, 11 (2), pp. 60–66.

УДК 336.1

JEL E69

Єрьоменко Анна Олександрівна, аспірант, Київський національний торговельно-економічний університет. **Аналіз стану фінансового забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад у Київській області.**

У статті розкрито особливості фінансового забезпечення об'єднаних територіальних громад, відзначено основні фактори структурного впливу на формування дохідної частини бюджету територіальної громади. Здійснено порівняльну характеристику фінансування Калитнянської та Миронівської територіальних громад. Розкрито пріоритетні шляхи збільшення фінансування ОТГ. У науковій статті зазначено, що основними напрямками видатків Миронівської громади в 2020 році стали освіта та охорона здоров'я. Це відбувається за рахунок передбачених субвенцій на освітні та медичні заклади. Зазначено, що забезпечення повноцінного формування власних доходів місцевих бюджетів в обсягах, що сприятимуть підвищенню ефективності соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, повинно здійснюватися шляхом: зміни нормативів щодо частки власних доходів місцевих бюджетів (тобто без урахування трансфертів) у зведеному бюджеті на рівні не менше 30% шляхом перерозподілу на користь місцевих бюджетів додаткових джерел його формування; проведення грошової оцінки (переоцінки) земель у населених пунктах та за їх межами з урахуванням ринкового фактору; розробки програми роботи з громадянськістю з метою роз'яснення переваг введення податку на нерухоме майно та механізму формування і справляння цього податку шляхом використання ЗМІ (радіо, телебачення, масового розповсюдження друкарської продукції); нормативне врегулювання додаткових надходжень до місцевих бюджетів за рахунок розширення власних джерел, зокрема, податкового або тарифного стимулювання раціонального відношення до сортування та утилізації побутових відходів, запровадження плати за розміщення реклами в культурно-історичних осередках.

Ключові слова: об'єднана територіальна громада, бюджет, доходи, видатки, податки.

UDC 336.1

JEL E69

Anna Yeryomenko, Postgraduate Student, Kyiv National University of Trade and Economics. **Analysis of the state of development of financial security of amalgamated hromadas of Kyiv region.**

The article reveals the peculiarities of financial support of amalgamated hromadas, the main factors of structural influence on the formation of the revenue part of the budget of the hromadas. A comparative description of the

financing of the Kalytvenska and Myronivska hromadas has been carried out. The priority ways of increasing the financing of the ATC are revealed. In accordance with the statistics, the budget of the Kalytvenska hromada received income in the amount of UAH 83,722.1 thousand, of which inter-budgetary transfers – UAH 40,490.9 thousand. The share of revenues in the context of the main types of taxes is formed by: tax and fee on personal income; single tax; land payment; excise tax; real estate tax; other taxes and fees. The scientific article notes that the main areas of expenditure of the Myronivska community in 2020 were education and healthcare. This is due to the envisaged subventions for educational and medical institutions. It is noted that ensuring the full formation of own revenues of local budgets in the amounts that contribute to improving the efficiency of socio-economic development of administrative-territorial units should be carried out by changing the standards for the share of own revenues of local budgets (i.e., excluding transfers) in the consolidated budget at the level of not less than 30% due to the redistribution of additional sources of its formation in favor of local budgets; monetary valuation (revaluation) of land in settlements and outside them, taking into account the market factor; development of a program of work with the public to explain the benefits of the introduction of real estate tax and the mechanism of formation and collection of this tax using the media (radio, television, mass distribution of printed materials); regulatory regulation of additional revenues to local budgets by expanding their own sources, in particular, tax or tariff incentives for rational attitude to the sorting and disposal of household waste, the introduction of fees for advertising in cultural and historical centers.

Key words: amalgamated hromadas, budget, revenues, expenditures, taxes.

МЕХАНІЗМ ОПТИМІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ В СИСТЕМІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ

Кузьменко Катерина Михайлівна*, аспірант
Національний університет «Одеська морська академія»

*ORCID 0000-0002-1976-6757

© Кузьменко К.М., 2022

Стаття отримана редакцією 10.08.2022 р.
The article was received by editorial board on 10.08.2022

Вступ. Вибір конкурентної стратегії в торговельному судноплавстві, заснованому на єдності технологічних процесів переміщення товарної маси в часі і в просторі, полягає в здатності сформувати індивідуальну відміну від стандартів за параметрами надійності і якості.

Найважливішим стає розробка нових підходів та концепцій на основі реального розуміння сучасних тенденцій розвитку ринку морської торгівлі, як сукупності взаємодії окремих морських держав в умовах збереження їх індивідуальних підходів до оцінки раціональних масштабів функціонування та інвестування. Раціональність відображає загальні закономірності функціонування торговельного флоту в умовах конкуренції і конвенційних обмежень.

Необхідно заздалегідь визначити зону пріоритетів і неприпустимість щодо виявлення меж більш високого ризику реалізації інвестиційних проєктів. При цьому необхідно враховувати стихійність дії механізмів зворотного зв'язку. Вони полягають у появі проблем збереження позиції внаслідок пошуку вантажовласниками і конкуруючими судноплавними компаніями стратегій реалізації пріоритету лідерства за витратами. Це можна реалізувати або на новій технологічній базі, або на основі різкого зниження рентабельності базових судноплавних компаній.

На підставі даних оцінки стану сегменту фрахтового ринку, а також перспектив розвитку торговельного судноплавства слід формувати пріоритети розвитку операторської діяльності. Судноплавна компанія, що займає сильну позицію, забезпечує фінансову стійкість в секторі зростаючих обсягів і накопичення фінансових коштів для реалізації наступного етапу зростання. У цьому сегменті головним стає вибір ефективного менеджменту та адміністрування, націлених на повноту реалізації транспортного потенціалу.

Судноплавні компанії зі слабкими позиціями повинні реалізувати стратегію утримання із залученням інвестиційних ресурсів з умовою гарантії підвищення конкурентоспроможності.

Одиницею аналізу стану та тенденції розвитку глобального ринку морської торгівлі або будь-якого спеціалізованого сектору розглядається вантажопотік або суднопотік у відповідних вимірниках. Важливим аспектом аналізу стають два параметри: темпи зростання і частка позиції судноплавної компанії, незалежно від ступеня інтеграції чи свободи операторської діяльності. Виникає проблема стійкості кордонів функціональної діяльності, що змінюються внаслідок зовнішніх впливів.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Вивченням проблем розвитку транспортних систем та питаннями інтеграції, а також сучасних технологій перевезення вантажів займалося широке коло науковців. Насамперед слід виділити таких вчених як Голубкова І.А., Примачов М.Т., Котлубай А.М., Жихарева В.В.

Слід погодитися з твердженням, що «...вся економічна політика будується на плануванні основних економічних показників» [1, с. 21]. Тому з урахуванням впливу інтернаціоналізації в системі фрахтового ринку необхідно вдосконалення прийняття рішень на основі найбільш чіткого відображення власних

результатів роботи і використання потенціалу підприємства. Розвиток інформаційних технологій дозволяє в кінцевому рахунку уточнити результати, які формуються в інтегрованих транспортних системах.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз поточного стану і виявлення проблем адекватного розвитку морського транспортного комплексу України, а також обґрунтування основних положень механізму оптимізації інвестиційної активності в системі національного морського транспорту з урахуванням відновлення докризових параметрів міжнародної економіки.

Дослідження закономірностей функціонування ринку морської торгівлі засноване на вивченні матеріалів з менеджменту ринкових відносин і маркетингу операторської діяльності. Для реалізації поставленого завдання увагу звернено на використання методів: угруповання, економічного аналізу – під час оцінки тенденції динаміки морських перевезень та інших параметрів ринку транспортних послуг; експертної оцінки та методів прогнозування – для побудови системи і механізму обґрунтування інвестиційних стратегій конкурентного розвитку провізної здатності торговельного флоту країни.

Основний матеріал і результати. Місце судноплавних компаній в національному транспортному комплексі обумовлюється не тільки масштабами участі країни в міжнародному поділі праці, але і їх адекватністю загальному стану глобального фрахтового ринку. Слід враховувати, що судноплавні компанії формують позитивний платіжний баланс. Тому, по-перше, сфера їх діяльності високо конкурентна, і, по-друге, за умови відповідної організації роботи флоту його функціонування досить ефективно. Головними в менеджменті стає досягнення сприятливого інвестиційного клімату та ефективного управління витратами. З цим фактором пов'язане положення, що суднобудівні потужності світу, що діють наразі, здатні побудувати суден провізною здатністю на 25 відсотків більше реальної потреби. При цьому різко зростають потужності суднобудівного комплексу Китаю [2].

Збитки від простоїв суден в торговельних портах, а також від уповільнення відправки вантажів одержувачам з портів досягають 50-60 млрд. доларів. Цим визначається пріоритетність підвищення техніко-економічного рівня транспортних вузлів і переадресування окремих маршрутів. У цьому аспекті слід звернути увагу на те, що витрати, пов'язані з логістикою в Європі перевищують 20% валового національного продукту. Це і викликає увагу до розвитку, зокрема, виробничої інфраструктури. У цьому процесі важливий відбір найбільш ефективних рішень в структурі макроекономічних інтересів. Тому важливо у разі обмеженості ресурсів увагу зосереджувати на тих варіантах, які забезпечують системне зростання результатів. До таких об'єктів з урахуванням формування нових концентрів пропозиції праці є транспортний флот [3].

Морський транспортний комплекс країни незалежно від форми власності підприємств повинен розглядатися в єдності функціональних цілей і завдань їх досягнення. Однак, комерційна ефективність повинна формуватися за локальним пріоритетом та умовами операційної діяльності. У той же час в системі розвитку окремих ланок морського транспортного комплексу повинні виділятися етапи [4]:

- вибір рівня розвитку з позиції макроекономіки і стратегії підприємства;
- розподіл ресурсів за проектами розвитку з урахуванням безперервності підтримки стійкості за інтеграційними технологіями;
- контроль рівня ефективності комплексу і його підрозділів в умовах циклічності глобального фрахтового ринку і необхідності формування резервів;
- вибір організаційних форм забезпечення операційної ефективності функціонування об'єкту.

Під час формування стратегії сталого позиціонування національного морського транспортного комплексу країни в міжнародному поділі праці необхідно дотримуватися двох найважливіших умов:

- мати жорстку систему захисту національних інтересів в межах міжнародного законодавства;
- чітко формувати договори комерційного плану за критеріями економічної доцільності та забезпечувати їх виконання. В іншому випадку неминучі втрати торговельного флоту і інших видів власності. Як приклад можна згадати історію ЧМП, АМП, а також суднобудівної промисловості [5].

Деяко інше становище склалося в системі торговельних портів. З падінням експорту більшість портів втратило традиційну вантажну базу. Тільки великі порти, які могли підтримувати конкурентну якість обслуговування вантажопотоків, функціонували за рахунок розвитку транзиту. Ця група вантажів і визначила початок відродження ролі портового потенціалу країни в інтегрованих транспортно-економічних зв'язках.

Протягом тривалого періоду часу проблемою в системі розвитку морського транспорту України залишалася недооцінка цього господарського утворення не тільки для економічної, а й для політичної структури України. Однак об'єктивна значимість транспортних операцій з урахуванням стійкості розвитку міжнародної економіки до 2008 року, а потім вже до 2020 року визначила достатню активність

підприємницьких структур в інтеграції найбільш прибуткових видів діяльності. Це стивідорні роботи з обробки металу, зерна та контейнерних вантажопотоків, які залучають іноземні інвестиційні потоки [6].

Морська транспортна система світу розвивається, незважаючи на періоди кризових явищ, швидше інших видів транспорту і промислового виробництва, що визначає міжнародний поділ праці. Тому оцінка динамічних процесів на світовому ринку морської торгівлі необхідна для характеристики впливу міжнародних економічних відносин на параметри розвитку вантажопотоків, флоту і портів. Ці дані необхідні і в процесі прогнозування ймовірної зміни ситуації в середньостроковому періоді [7].

Фактично в кожному порту були створені термінали цих спеціалізацій. В Одеському порту налічується три оператора контейнерних технологій. Однак це не вирішує проблеми якості обробки і справедливої конкуренції. Не були вирішені позатермінальні проблеми подальшої відправки вантажів. Крім того, диверсифікація судноремонтних потужностей в контейнерний термінал відображає байдужість держави до розвитку національного торговельного флоту [8].

Економічні кризи 2009 і особливо 2020 років істотно вплинули на системність спаду на ринку морських перевезень. Це принципово загостило конкуренцію за вантажі. У свою чергу більш жорстко розкрилися основні проблеми технічного, організаційного та інституціонального плану, а також рішення які формують збалансованість як в глобальному транспортному просторі, так і в окремих локальних або національних підсистемах. Головним стає не тільки поточний інтерес підприємницьких структур, але, і макроекономіки. Тому і відзначається вдосконалення державного регулювання у розвинених економіках [9].

Значимість провізної здатності за критеріями державних інтересів формує особливість підходу до досягнення стратегічних інтеграційних технологій. Більшість морських держав в умовах обмеженості коштів використовували різні інструменти для поступового розвитку торговельного флоту і підтримки суднобудівної промисловості. Використовувались спеціальні регуляторні правила для активізації положення в індустрії створення торговельного флоту [10]. Широко застосовувалося пряме субсидування до 9 відсотків вартості судна. Реалізувалась фінансова допомога вітчизняним судновласникам за умови використання національної суднобудівної бази. Особливе місце займає гарантування і субсидування відсотків доступних кредитів. У ряді країн (Китай, Італія, Іспанія) уряд бере участь в управлінні суднобудівними комплексами [11].

Вибір системи управління рівнем ефективності позиціонування судноплавних компаній з розробкою відповідної фірмової політики повинен ґрунтуватися на обліку пріоритетів перевізного процесу. В одному з досліджень, проведених в США [12, с. 450] дана наступна оцінка пріоритетам вантажовласників щодо вимог до транспорту:

- своєчасність доставки – 25%;
- рівень тарифних плат – 18%;
- географія бізнесу – 10%;
- час у дорозі – 10%;
- можливість відстеження перевезення – 6%;
- інші чинники – 31%.

На цей розподіл вплинули три найважливіші чинники: відстань перевезення, масовість вантажоперевезень і вимоги до безперервності виробничих процесів з ефективного використання оборотних коштів. Можна з великою впевненістю припустити, що ці пріоритети зберігаються і для світових вантажопотоків. Тому кожна країна повинна вибирати інтеграційні проекти, а також рівень менеджменту розвитку і роботи флоту і портів за зазначеними критеріями [13].

Найважливішим фактором управління стійкістю залишається формування і управління капітальними активами. В даному випадку це економічна сторона власності на виробничий потенціал і на результати функціональної діяльності. Як показав досвід акціонування в Україні ця форма власності, що здійснюється зі стратегії центральної влади, не створила ефективного власника. При погіршенні економічних результатів різко знизилися параметри соціального розвитку [14].

Для формування стратегії стійкої операторської діяльності судноплавної компанії необхідно враховувати, що цільова група [15] вантажовласників націлена на об'єктивну збалансованість цін (тарифних ставок), якість доставки товару і надійність технологічного процесу. Під якістю (quality) в системі ринку морської торгівлі розуміється ступінь відповідності перевізного процесу тим параметрам, які гарантують збереження властивостей товарів, що перевозяться, часу доставки і мінімуму витрат. З цим процесом чітко пов'язаний ланцюжок цінності функціональної діяльності судноплавної компанії (рис. 1).

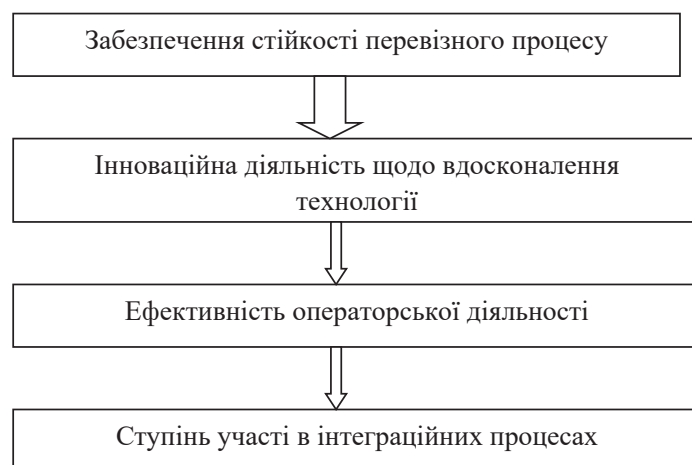

Рис. 1. Формування ланцюжка цінності судноплавної компанії

Джерело: розробка автора

Цінність фірми – це, з одного боку, результат, якого прагнуть судновласники, а з іншого, фактор, що забезпечує стійкість позиціонування в системі будь-якої стратегії антикризового управління.

Висновки. Об'єктивність збереження різноманіття власності і потоку витрат зумовлює необхідність вибору механізму формування державних замовлення та економічної підтримки підприємств, що забезпечують загальнонаціональні інтереси. Це, перш за все, стосується основних підрозділів морської індустрії до моменту її адекватності обмеженням, які сформовані в глобальному ринку морської торгівлі за бар'єрами входу [16] нових операторів. Таким чином формується особливий тип кластеру, в основі якого лежить сукупна діяльність різних судновласників щодо забезпечення стійкості функціонування вантажопотоків. Активна інтеграційна політика повинна забезпечувати два завдання – це підтримка капітальних активів в адекватному (конкурентному) стані щодо критеріїв регіону глобального ринку морської торгівлі і забезпечення структурних зрушень, які гарантують економічну стійкість в умовах, що змінюються. Ступінь конкурентної впевненості і визначає рівень і механізм державної та інституційної гарантії і підтримки ефективного функціонування флоту, портів і суднобудування.

На жаль, передкризова стабілізація не була забезпечена незалежністю власної грошової одиниці, ні бездефіцитною бюджетною політикою. Формування макроекономічних пропорцій в умовах дефіциту бюджету зумовило повне ігнорування проблеми адекватного розвитку національного флоту і портів. В умовах вільного ринку морської торгівлі важливим є зосередження уваги на розробці нових технологій і організації обслуговування вантажопотоків. Формується новий рівень якості транспортних послуг, в ціні яких відбивається емерджентним ефект вантажовласників і пасажирів. За умови стандартної орієнтації на ринок транспортних послуг підприємство повинно враховувати сформований рівень тарифних ставок.

Одночасно необхідним є бюджетне регулювання валютних потоків на фрахтування тоннажу для перевезення вантажів, закуплених і реалізованих за державними програмами стабілізації і розвитку. Такі потоки в подальшому повинні бути враховані в забезпеченні державної підтримки відповідного обсягу суднобудування на національних суднобудівних заводах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ханк Д.Э. Бизнес-прогнозирование / Д.Е. Ханк, Д.У. Учирн, А.Дж. Райтс; пер. с англ. В.В. Марченко и др. [7-е изд.]. Москва : Издательский дом «Вильямс», 2003. 656 с.
2. Линдерт П.Х. Экономика мирохозяйственных связей. Москва : Прогресс, 1992. 520 с.
3. Crammenos C. The Handbook of Maritime Economics and Business. London : LLoyd's List, 2020. 1062 p.
4. Chayka-Petegyrych L. Multimodal and intermodal cargo transportation in the system of international transport logistics. Herald UNU. *International Economic Relations And World Economy*. 2020. No. 33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-33-41>
5. Black W.R. Sustainable Transportation: problems and solutions. NY : The Guilford Press, 2009. 299 p.
6. Hratsiotova H., Pulcha D. Financial Assurance and Efficiency of Investments Attraction in the Infrastructure Development of the Odessa Region. *Economics: Time Realities*. 2020. Vol. 2, no. 48. P. 15–21. DOI: <https://doi.org/10.15276/etr.02.2020.2>

7. Koliadenko, S., Golubkova, I., Babachenko, M., Levinska, T., & Burmaka, L. (2020). Development and use of it solutions in logistics. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. Vol. 3(34). P. 230–236. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i34.215518>
8. Koskina Yu.O. The cost-based approach for estimation of vessel's voyage efficiency. Technical Sciences: History, The Present Time, The Future, EU Experience : proceedings book. (Wloclawek, 27-28 Sept., 2019). Wloclawek, 2019. P. 167–168.
9. Сенько О.В., Задерей А.Є. Особливості функціонування сегментів ринку морських перевезень. *Manager. Bulletin of Donetsk State University of Management*. 2022. Т. 91. № 2. С. 65–71. DOI: <https://doi.org/10.35340/2308-104x.2021.91-2-07>
10. Katerna O. Concept formulation of intelligent management in transport. *Modern economics*. 2018. Vol. 9, no. 1. P. 30–42. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.v9\(2018\)-04](https://doi.org/10.31521/modecon.v9(2018)-04)
11. Saveliev Y., Kurylyak V. International economy: deepening and expanding research potential in Ukraine. *Finances of Ukraine*. 2021. Vol. 11. P. 45–53. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2021.11.045>
12. Мурад'ян А. Методика узгодженого управління підприємствами на базі транспортного вузла. *Вісник Одеського національного морського університету*. 2021. Вип. 64. С. 112–123. DOI: <https://doi.org/10.47049/2226-1893-2021-1-112-123>
13. Новікова К.В. Оцінка особливостей формування конкурентного середовища підприємств морського транспорту. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2017. № 2(50). С. 87–95. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2017.2\(50\).87-95](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2017.2(50).87-95)
14. Сальнікова О. Ефективність державного управління. *Науковий вісник: державне управління*. 2019. Т. 1, № 2018-1. С. 100–112. DOI: <https://doi.org/10.32689/2618-0065-2018-1/1-100-112>
15. Аткинсон Э.А. Управленческий учет / Р.Д. Баккер, Р.С. Каплан, С.М. Янг. Москва : «Вильямс», 2005. 878 с.
16. Портер М. Конкуренция / М. Портер; пер. с англ. О.Л. Пелявского и др. Москва : Издательский дом «Вильямс», 2005. 605 с.

REFERENCES:

1. Hank, D.E. (2003), *Biznes-prognozirovanie [Business Forecasting]*. Moscow: «Vilyams». [in Russian]
2. Lindert, P.H. (1992), *Ekonomika mirohozayajstvennyh svyazej [Economics of World Economic Relations]*. Moscow: Progress. [in Russian]
3. Crammenos, C. (2020), *The Handbook of Maritime Economics and Business*. London: LLOYD's List
4. Chayka-Petegyrych, L. (2020), Multimodal and intermodal cargo transportation in the system of international transport logistics. *Herald UNU. International Economic Relations And World Economy*, no. 33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-33-41>
5. Black, W.R. (2009), *Sustainable Transportation: problems and solutions*. NY: The Guilford Press
6. Hratsiotova, H. and Pulcha, D. (2020), Financial Assurance and Efficiency of Investments Attraction in the Infrastructure Development of the Odessa Region. *Economics:Time Realities*, vol. 2, no. 48, pp. 15–21. DOI: <https://doi.org/10.15276/etr.02.2020.2>
7. Koliadenko, S., Golubkova, I., Babachenko, M., Levinska, T., and Burmaka, L. (2020), Development and use of it solutions in logistics. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 3(34), pp. 230–236. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i34.215518>
8. Koskina Yu. O. (2019), The cost-based approach for estimation of vessel's voyage efficiency. Technical Sciences: History, The Present Time, The Future, EU Experience: proceedings book. Wloclawek, pp. 167–168.
9. Syenko O. V., Zaderej A. Ye. (2022), Osoblivosti funkcionuvannya segmentiv rinku morskikh perevezen [Functioning peculiarities of the maritime transport market segments]. *Manager. Bulletin of Donetsk State University of Management*. T. 91, no. 2, pp. 65–71. DOI: <https://doi.org/10.35340/2308-104x.2021.91-2-07> [in Ukrainian]
10. Katerna O. (2018), Concept formulation of intelligent management in transport. *Modern economics*. vol. 9, no. 1. P. 30–42. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.v9\(2018\)-04](https://doi.org/10.31521/modecon.v9(2018)-04)
11. Saveliev Y., Kurylyak V. (2021), International economy: deepening and expanding research potential in Ukraine. *Finances of Ukraine*, vol. 11, pp. 45–53. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2021.11.045>
12. Murad'yan, A. (2021), Metodika uzgodzhenogo upravlinnya pidpriemstvami na bazi transportnogo vuzla. [Enterprises Coordinated Methodology on the Transport Hub Basis]. *Bulletin of Odessa National Maritime University*, vol. 64, pp. 112–123. DOI: <https://doi.org/10.47049/2226-1893-2021-1-112-123> [in Ukrainian]
13. Novikova K. V. (2017), Ocinka osoblivostej formuvannya konkurentnogo seredovisha pidpriemstv morskogo transport [Peculiarities Evaluation of the Maritime Transport Enterprises Competitive Environment Formation]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. "Economy" series*, no. 2(50), pp. 87–95. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2017.2\(50\).87-95](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2017.2(50).87-95) [in Ukrainian]
14. Salnikova O. (2019), Efektivnist derzhavnogo upravlinnya [Public Administration Effectiveness]. *Scientific Bulletin: Public Administration*, vol. 1, no. 2018-1, pp. 100–112. DOI: <https://doi.org/10.32689/2618-0065-2018-1/1-100-112> [in Ukrainian]
15. Atkinson E. A. (2005), *Upravlencheskij uchët [Management Accounting]*. Moscow: «Vilyams». [in Russian]
16. Porter M. (2005), *Konkurenciya [The Competition]*. Moscow: «Vilyams». [in Russian]

УДК 330.322:656.612(045)

JEL F02, L90

Кузьменко Катерина Михайлівна, аспірант, Національний університет «Одеська морська академія». **Механізм оптимізації інвестиційної активності в системі інтеграційних технологій морського транспорту.**

Під час вирішення актуальних господарських завдань повинна враховуватися теорія прийняття економічних рішень в системі морського транспорту в умовах глобалізації судноплавного ринку. У свою чергу особливості їх вирішення на нових етапах розвитку забезпечують інформаційну спрямованість розвитку відповідних інноваційних стратегій. Через порушення цих співвідношень формуються негативні результати і не конкурентоспроможність локальної транспортної системи. Важливим є дослідження процесу ефективного розвитку національного судноплавного комплексу в системі зовнішніх обмежень за інтеграційними технологіям. Інституційні принципи управління ефективністю функціонування підприємств морського транспорту, а також межі адміністрування повинні відображати роль торгового флоту і портів у забезпеченні міжнародних економічних інтересів. Це, перш за все, надійність організації зовнішньоторговельних і транзитних вантажопотоків і їх роль в забезпеченні діяльності міжнародних транспортних коридорів.

Ключові слова: інтеграційні технології, морський транспорт, стратегія, фрахтовий ринок, оптимізація.

UDC 330.322:656.612(045)

JEL F02, L90

Kateryna Kuzmenko, Postgraduate Student, National University "Odessa Maritime Academy". **Mechanism of optimization of investment activity in the system of integration technologies of maritime transport.**

World trade law is based on two global sectors. One covers the entire freight space, the other is concentrated within regional sectors of the freight market limited by factors. At the same time, the formation of the world freight market is influenced by international economic relations and the relationship between the demand for international trade transportation and the carrying capacity of the fleet in certain specialized sectors of the transport services market. Merchant shipping has an international global character. It should be considered a regularity that the functioning of the major economies of the international economy is closely linked to merchant shipping. In addition, sea freight and cruise traffic are characterized by active dynamics, which affects the development of shipbuilding, metallurgy and ship power systems. Strengthening of the international division of labor defines the tasks of integration and innovation activities in the maritime transport services market. Due to the lack of cash surpluses and financially constrained states, as well as under the influence of crisis situations, investment resources are withdrawn from the maritime transport industry of countries such as Ukraine and provide redistribution of cargo flows between the merchant fleet of other maritime countries. When choosing a strategy and policy for the development of the national maritime transport complex, it is necessary to take into account the most important factors of international trade that determine the parameters of the world market of transport services. The world maritime transport system is developing, despite periods of crisis, at a faster pace than other modes of transport and industrial production, which determines the international division of labor. Therefore, the assessment of dynamic processes in the world maritime trade market is necessary to characterize the impact of international economic relations on the parameters of the development of cargo flows, fleet and ports.

Key words: integration technologies, maritime transport, strategy, freight market, optimization.

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF TECHNOPARKS AS A KEY TO RECOVERY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE

Svitlana Kushnir*, Doctor of Economics, Associate Professor

Viktoria Karmazina**, Student

Zaporizhzhia National University

*ORCID: 0000-0002-1410-1887

**ORCID: 0000-0002-2176-4080

© Kushnir S., 2022

© Karmazina V., 2022

Стаття отримана редакцією 04.08.2022 р.

The article was received by editorial board on 04.08.2022

Introduction. Technoparks are considered as centers of innovation and magnets for investment all over the world. For Ukraine, whose economy is on the rails of war, the intensification of innovation is an important condition for the further development of a strong state. Digital transformation is a tremendous resource, as it makes it possible to introduce various technologies in all spheres of life, completely change the quality of life and enrich the budget. Although technoparks in Ukraine experienced stagnation until 2020, their active activity is now in the status of the dawn of the era of innovative resuscitation of the domestic economy. The war is a significant obstacle on this path, so the analysis of the current state of technoparks is more relevant than ever.

Analysis of recent research and publications. A significant contribution to the study of the importance of innovations was made by the scientist J. Schumpeter, who emphasized that overcoming global crises and economic downturns is possible only through the innovative development of technological parks. Economists and journalists-analysts such as Kharlamov P. [7], Havunika T. [11], Marchuk V. [14] are currently analyzing the activities of technology parks in Ukraine, etc.

Objectives of the article. The aim is to study the specifics of the functioning of technoparks in Ukraine during the war; statistical indicators of innovative and active enterprises; financing of innovative activities of existing and startup projects by the state, foreign partners; prospects for the growth of the investment climate of Ukraine through the development of technoparks.

The main material of the study. The issue of attractiveness of investment activity in the territory of our state is especially relevant given the need to rebuild Ukraine after the victory in the war unleashed by the Russian Federation on February 24, 2022. In addition to the direct dependence of the development of technoparks on the real level of financing of all important sectors of economic activity, there are also problems in the actual indicators of the state of the innovation market, including the generation of scientific ideas and their practical implementation in a difficult political and economic situation in the country.

Since the article is dedicated to the development of innovations in Ukraine, it is worth understanding the essence of the technopark and the priority areas of its activities. According to paragraph 1 of Article 1 of the Law of Ukraine No. 991-XIV of 16.07.1999 "On Special Regime of Innovative Activity of Technology Parks", a technology park is a legal entity or a group of legal entities acting in accordance with the agreement on joint activity without establishing a legal entity and without pooling contributions in order to create organizational framework for the implementation of technology park projects with the industrial implementation of science-intensive developments, high technologies and ensuring industrial production of products competitive in the world market. Actually, the priority areas are considered to be scientific, technical and innovative activities aimed at saturating the domestic market with competitive products, as well as ensuring the export potential of Ukraine [1].

According to the latest published statistical calculations, the number of innovatively active enterprises significantly decreased in the period 2018–2020 (2281 units) compared to 2016–2018 (8173 units) by 72%.

This was due to the stable niche position of existing enterprises and the rapid development of all spheres of activity in more developed countries, including the outflow of ideas, scientists and labor force to countries with higher wages and better quality of life [2].

As for the number of innovative technologies introduced at industrial enterprises of Ukraine in the period 2014–2020, the trend is unstable. The peak of developments was recorded in 2016, where the indicator increased by 31.98%, amounting to a total of 4139 units. In the period 2017–2019, there was a rapid decline, and enterprises introduced only 2148 units of the latest products (Figure 1).

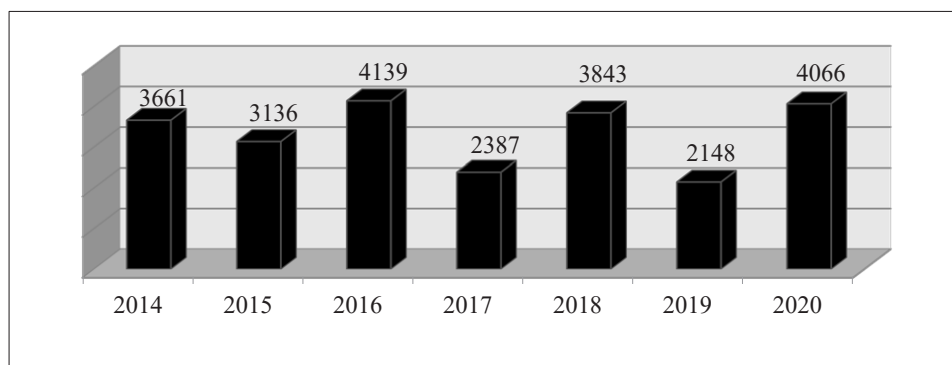

Figure 1. Number of innovative products introduced in 2014–2020 at industrial enterprises of Ukraine, units

Source: compiled by the author on the basis of [2]

The COVID-19 pandemic also contributed to the deterioration of the situation, as the focus of enterprises was on providing citizens with medicines and essential products, and a significant part of the business was forced to suspend its activities due to quarantine restrictions and lockdowns. According to a survey by the European Business Association in Ukraine, a third of businesses were unable to restore the pre-quarantine level of income by the end of 2021, and only 17% did not feel the impact of the coronavirus wave. Thus, only a small percentage of enterprises were able to modernize, which indicates the insufficient development of the domestic technology park [3].

At present, the trend remains unchanged, because the war has made its adjustments to the economy, and according to research by the Ministry of Economy of Ukraine, at the end of March 2022, 80% of enterprises were suspended and slowed down, of which 6% do not plan to resume operations, and 35% are waiting for better times to solve the problems of lack of orders (50%), logistics (21%), lack of workers (17%) [4].

The largest share in the financing of innovative work at industrial enterprises in 2020 was occupied by enterprises' own funds (85.4% of total expenditures on the technopark), funds from other sources (11.8%), as well as state budget funds from programs to support and attract investment projects to the country (1.9%), as shown in Figure 2.

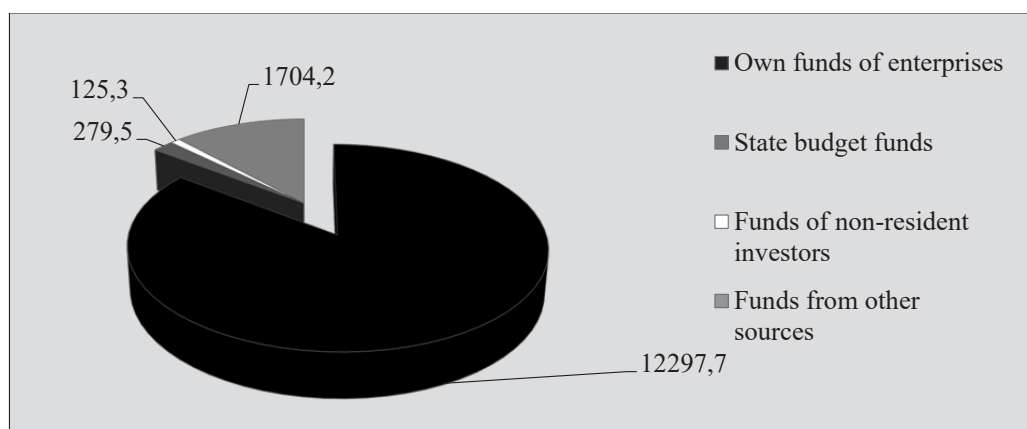

Figure 2. The structure of sources of financing of innovative activity of industrial enterprises of Ukraine in 2020, UAH million

Source: compiled by the author on the basis of [2]

Having analyzed the dynamics of innovative development of the technopark, it is clear that there is a constant lack of financial support from both investors and the state. Financing at the expense of budgetary funds is one of the effective ways to attract business to the applied implementation of the latest developments, which allows to further improve the quality of production in the global sense. In Ukraine, there are 12 registered technology parks that have been operating for more than 10 years, so the importance of updating the innovation market is undeniable [5].

Thus, among the technoparks are industrial parks (57 registered entities). According to the Law of Ukraine "On Industrial Parks" of 21.06.2012 No. 5018-VI, an industrial (industrial) park is considered to be a territory determined by the initiator of the park in accordance with urban planning documentation, equipped with appropriate infrastructure, within which the participants of the industrial park can carry out economic activities in the field of processing industry, processing of industrial and/or household waste (except for waste disposal), as well as scientific and technical activities, activities in the field of information and electronic communications [6].

The difference between an industrial park and a technopark lies in the following factors listed in Table 1.

Table 1

Differences between technopark and industrial park

Indicators	Technopark	Industrial park
Territory	Several infrastructure facilities with a common goal.	Own land plot, fully provided with energy and infrastructure.
Goal	Motivation of enterprises and citizens to participate in the creation of innovative technologies, as well as to help in their implementation.	Sales of manufactured products.
Personnel	Scientists and developers of all directions.	The latest production facilities and management personnel.
Activity result	It is not immediately visible (sometimes even impossible to calculate).	It is calculated for the short and long term.
Investments	It is difficult to prove the feasibility of innovative developments.	Easy to find.

Source: compiled by the author on the basis of [7]

In the State Budget for 2022, for the first time in a long time, UAH 400 million was allocated for industrial parks, and if the results are positive, an even larger amount is planned for next year in various areas (Figure 3), which should become an incentive for the emergence of high-quality technology parks. It should be noted that the effectiveness will be assessed not by the number of parks themselves, but by the volume of attracted investments and created jobs (50 jobs/ha of industrial park is expected). It should be noted that the Ministry of Finance of Ukraine is actively cooperating with international financial organizations that plan to issue sub-loans at lower interest rates through banking services [8].

In early 2019, there was a problem of insufficient fiscal incentives for technoparks, as there was neither a preferential discount on loans nor tax benefits. That is why by the beginning of 2022, private investors became the main driver of innovation development. For example, in 2019, Kharkiv businessman O. Yaroslavskyi announced the creation of a new innovation industrial park «Ekopolis HTZ» for 10 years with an investment of 1 billion dollars. USA (multi-industry park with industrial, logistics, commercial, educational, agro-technological and scientific clusters).

The industrial technoparks of V. Khmelnytskyi are operating: «UNIT.City», «LvivTech.City», «UNIT.City Kharkiv». The residents of these centers are the Swiss company Syngenta (a leader in the production of plant protection products) and Ukrainian startups that were able to go beyond the incubator: Cardiomo (a system for monitoring the state of human health), Solar Gaps (energy-efficient blinds that accumulate solar energy), Delfast (ecological electric bikes) [9].

A striking example of the development of technoparks in Ukraine is the creation of the municipal industrial and technological park "Crystal" in Vinnytsia (the cost of the technopark is UAH 103.5 million), which should be fully operational in 2027. Its development on the territory of the former premises of the «Crystal» plant According to V. Zelenskyi's «Major construction» project, UAH 4 million was allocated from the local government and UAH 10 million from the state budget laid down for 2022, with the deadline for the completion of works until December 31, 2022. The purpose of the activity of this entity should be the development of

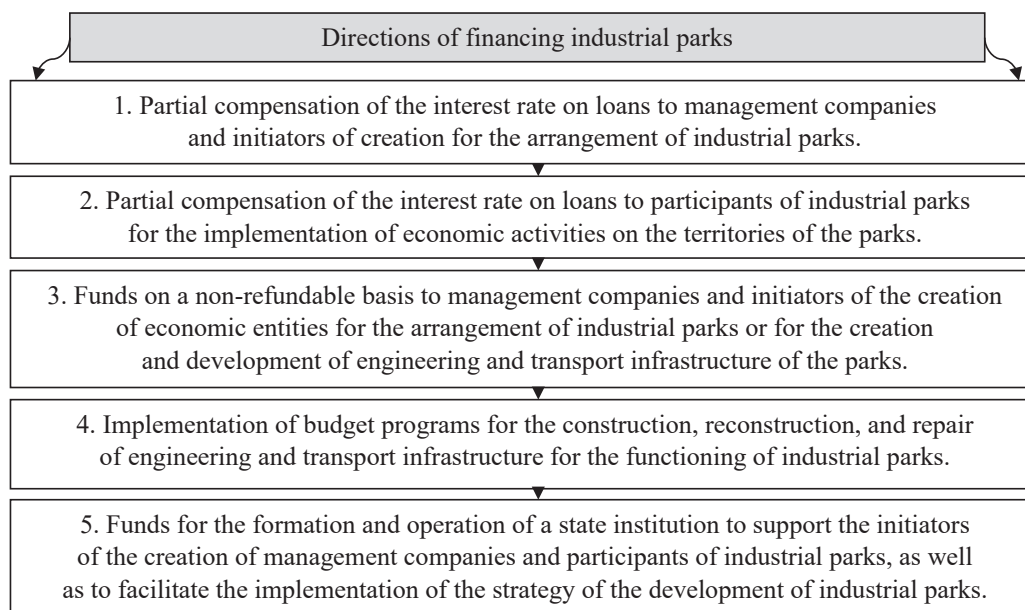

Figure 3. Directions for financing industrial parks from the 2022 Budget

Source: compiled by the author on the basis of [4]

education («children's technopark»), the IT industry and startup innovation (Entrepreneurship Development Center) with the creation of approximately 1,000 jobs in the Podilsk region [10].

In 2019, they began to actively talk about the allocation of a niche for eco-technoparks. They are characterized by the formation of a data center near the power plant to use energy that cannot be transferred to the main network, and the development of nearby farms where excess heat can be utilized in greenhouses. TECHIIA Holding plans to implement the investment project [11].

Another important stage in the evolution of technoparks is the active emergence of science parks, of which 36 units are registered in the relevant register in Ukraine. According to the Law of Ukraine "On Science Parks" dated June 25, 2009 No. 1563-VI, a science park is a legal entity established in the form of a business entity, the member of which must be at least one higher education institution and/or scientific institution. In 2017, the science park "Promprylad.Renovation" was opened in Ivano-Frankivsk, which includes about 16 business, educational and cultural projects [12; 13].

The main disadvantage for the development of innovations for a long time was the unfavorable investment climate. And the prolonged conflict in the East of the country undermined confidence in the domestic economy even before the outbreak of the full-scale Russian-Ukrainian war. Thus, the dynamics of capital investment in strategically important types of economic activity of Ukraine is negative, and decreased by 0.75% in professional, scientific and technical activities at the end of 2020 compared to the previous year, which is offset by the amount of investment in scientific research – an increase of UAH 18.6 million (Figure 4).

In 2020, actions were taken to sign many global international investment agreements and create startup support programs, which contributed to Ukraine's ranking 49th in the Global Innovation Index 2021, entering the top three leaders of the "lower middle income" economic group [4].

Thus, the first step to improve the state of technology parks in terms of diversification of emphasis by type of activity has already been made. But the lack of financial support is especially noticeable, because Ukrainian innovative enterprises are gradually returning to a more or less full life.

Therefore, the Ministry of Digital Transformation together with the Ministry of Economy are developing the Diia.Business (including "Prozorro.Sales"), where a business relocation assistance platform has been launched since the beginning of March 2022 [14].

Faced with the war, Ukraine realized the need for strong partnerships with the countries of the West, Asia, Africa and the United States. And today Ukraine has cooperation and security guarantees from almost all neighboring countries (except for the aggressor Russia and Belarus). Therefore, the regular signing of new agreements recently is a positive aspect for the implementation of innovative ideas.

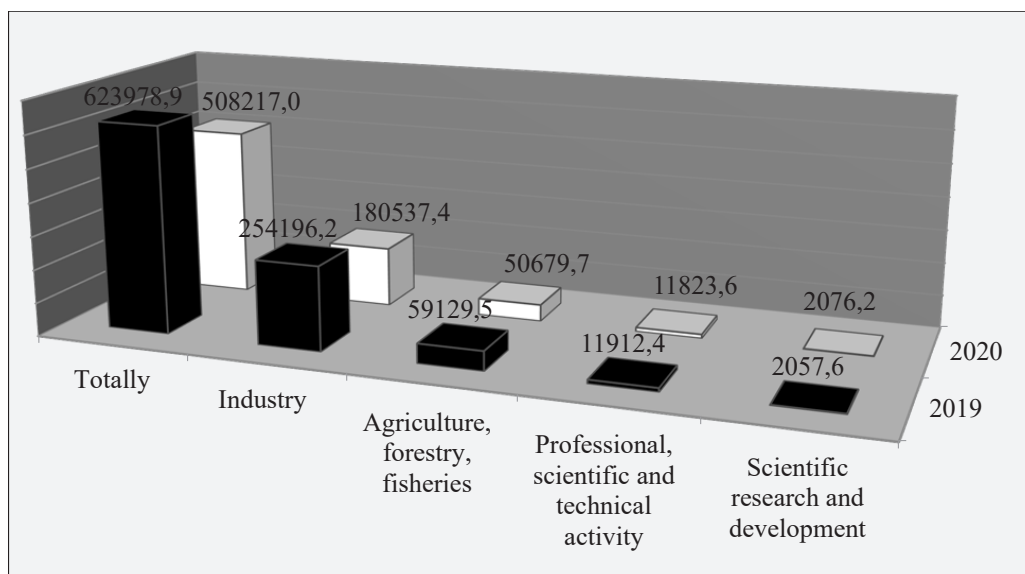

Figure 4. Dynamics of capital investments by types of economic activity, million UAH

Source: compiled by the author on the basis of [2]

Thus, on April 21, 2022, the Ministry of Education and Science of Ukraine, together with the European Innovation Council and the Ukrainian Startup Fund, held an online workshop on European opportunities for financing innovation in wartime. The Action Plan for 2022–2023 was developed in accordance with the current Strategy for the Development of Innovation Activities for the period up to 2030 [5].

Considering individual companies that have sided with Ukrainian scientific and technological progress, it is possible to single out Google, which announced the creation of a startup support fund in Ukraine (\$ 5 million grants by the end of 2022). In addition, up to \$ 100 thousand. Funded by the US without equity participation, benefits include direct ongoing mentoring from Google and product support and cloud credits. A large number of innovative startups have already been invited to Google for Startups Campus Warsaw as a temporary office. Such support from multinational companies is extremely important for modern business, which cannot receive help in the above-mentioned Diia.Business relocation project [15].

As the practice of the leading countries of the world shows, the rejection of the industrial economy and the transition to innovative technologies for the exploitation of natural resources, that is, the transition to technologies of the 5th and 6th modes, gives a very good result for the state to reach a new level of development. In turn, Ukraine tried to build its prosperity on chemistry and metallurgy, which work on the technologies of the last century, until 2020. According to the calculations of the Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences, only 3% of the economy is occupied by technologies of the future: nanotechnology, cell technology and genetic engineering, information and communication technologies (cryptocurrency, which was legalized only in September 2021) [4; 16].

In general, such technologies help to solve a number of issues that have existed for a long time, and the development of fintech tools has a positive impact on the transparency of the market of products and services, which helps the country to be competitive in terms of technology parks in the world. For example, the Ukrainian IT solution to the problem of bee poisoning and pollination of agricultural crops using the Wi-Hi (Wireless Hive) online platform allowed to manage data, provide information about bee colonies from anywhere to beekeepers. Such equipment works in digital format, equipped with a program for keeping records by the owner, which are supplemented by an automatic monitoring system using various sensors. The functionality allows to maintain the health of bee colonies and respond quickly when negative factors are detected. Similar were the projects "DrT-Tech", "Smart Apiary i-bee", which were able to interest investors and this improved the general situation in the agrarian-industrial complex, the IT industry and the innovative direction of the technological park of Ukraine [4].

So, the main prospects of technoparks of Ukraine are as follows:

1. Technoparks can gather a bunch of innovative ideas and become a meeting place for investors and businesses. The work of business incubators at universities is effective, but their number is small, and their

work is especially complicated in the realities of war, so active advertising of incubators by their owners is relevant to attract new investors from abroad, especially now that support for Ukraine is growing every day.

2. With the modernization of the legislative framework, namely the updating of normative legal acts on technoparks, industrial and scientific parks, the conditions for creating powerful centers of innovation will improve.

3. Simplification of the tax burden will improve the conditions for the implementation of innovative ideas during the war. Among the priorities is the exemption of technoparks from income tax for the first few years, from VAT on equipment invented or imported for personal use. Local authorities can also reduce the burden of land tax.

4. According to the optimistic scenario, the full launch of 100 industrial parks in Ukraine, for which \$ 100 million will be invested in existing industrial parks and \$ 200 million in new ones, will provide an additional amount of attracted investments in the amount of \$ 15.7 billion, according to the calculations of the Ministry of Economy. This will facilitate the return of Ukrainians from abroad (both migrant workers and refugees) in order to create new high-paying jobs.

5. Thanks to eco-technoparks, the agro-industrial complex of Ukraine will be able to take an even larger share of the world market, because the existing problem of providing countries with agricultural products is currently one of the most acute. With the minimization of utility costs and the introduction of innovations, the process of activity in peacetime will be facilitated.

6. Before the war, the IT sector grew by 25-30% annually, and in 2021 it became a key category in the export of services: the share of IT in the export of all services amounted to 37%. Therefore, one of the priorities of the state strategy for Ukraine's recovery in cooperation with leading IT companies should be a program to create educational IT parks on the basis of higher education institutions. If at the beginning of 2022 half of Ukrainian IT companies were service companies, and only 16% developed their own brand, now the capitalization of the latter category is much higher, and after the war the state should focus on the development of such product companies [4; 17; 18].

Conclusions. Thus, based on the study, it can be concluded that in the conditions of an uncompromising war with the aggressor, the stage of transformation of Ukraine into a self-sufficient state with a strong economy has begun. And the dynamics of innovation development is progressively growing. The economic front is no less important than the military one, therefore, even in difficult conditions of solving the problems of insufficient financing of innovative technology parks, weak connection of the scientific sector with the industrial sector (the interest of entrepreneurship in innovative products remains at the level of 6% according to the Ministry of Economy), Ukraine should move according to existing strategies. Therefore, in order to prevent the loss of a potential resource of enrichment, the country, in the current conditions of war, must take drastic measures to stabilize the work of existing technology parks and planned industrial parks. Right now, the Ukrainian model of technoparks, thanks to the support of the world, has all chances to become a highly effective budget-filling source, working for today's needs and for the prosperous future of our country.

REFERENCES:

1. On the special regime of innovative activity of technology parks: Law of Ukraine of 16.07.1999 1991-XIV, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text>
2. State Statistics Service, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. European Business Association, available at: <https://eba.com.ua>
4. Ministry of Economy of Ukraine, available at: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
5. Ministry of Education and Science of Ukraine, available at: <https://mon.gov.ua/ua>
6. On industrial parks: Law of Ukraine of 21.06.2012 №5018-VI, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text>
7. Kushnir, S.O. (2015), "The role and mechanism of state regulation of industrial parks in Ukraine", *Economics and Finance*, vol. 2, pp. 8–15. [in Ukrainian]
8. Kava, O. (2022), The 2022 budget provides UAH 400 million for industrial parks. *Electronic portal "GMK Center"*, available at: <https://gmk.center.ua/opinion/u-bjudzheti-2022-peredbacheno-400-mln-grn-na-industrialni-parki/> [in Ukrainian]
9. Kharlamov, P. (2020), Place of power: why Ukraine has industrial and technology parks. *Electronic portal "Mind"*, available at: <https://mind.ua/publications/20204723-misce-sili-navishcho-ukrayini-industrialni-ta-tehnoparki> [in Ukrainian]
10. Chudnovskiy, V. (2021), In two years and over 100 million UAH in Vinnytsia will build a technopark "Crystal", available at: <https://vn.20minut.ua/Podii/za-dva-roki-i-ponad-100-mln-grn-u-vinnitsi-pobuduyut-tehnopark-kristal-11278186.html> [in Ukrainian]
11. Krot, O. (2022), 8 technological revolutions of Ukraine. Revolution Seven: Technology Parks. *Official site of "TECHIIA"*, available at: <https://techiiia.com.ua/news/8-tehnologichnih-revoljucij-ukrayini-revoljuciya-soma-tehnoparki> [in Ukrainian]
12. On Science Parks: Law of Ukraine of June 25, 2009 №1563-VI, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17#Text> [in Ukrainian]

13. Innovation parks: what they are and where they will be created in Ukraine. *Electronic portal "Slovo i dilo"*. Retrieved from: <http://surl.li/bxymr> [in Ukrainian]
14. Khavunika, T. (2022), Ukrainian economy during the war. What's next? *Electronic portal "Ekonomichna pravda"*, available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/> [in Ukrainian]
15. Google has launched a \$ 5 million fund to support Ukrainian startups. *Electronic portal "Ekonomichna pravda"*, available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/03/30/684957/> [in Ukrainian]
16. Smolii, O.P. (2018), Bank financing of innovative economy: world experience and domestic practice. *Master's thesis*. TNEU, Ternopil, Ukraine, available at: <http://dspace.wnu.edu.ua/bitstream/316497/40483/1/Смолій%20О..pdf> [in Ukrainian]
17. Marchuk, V. (2022), Industrial parks in Ukraine. 25 "growth points" for the next three years. *Electronic portal "Ukrinform"*, available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3325847-industrialni-parki-v-ukraini-zamah-na-grivnu-a-udar-na-kopijku.html> [in Ukrainian]
18. Electronic portal "Ukrainian Institute of the Future", available at: <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/> [in Ukrainian]

UDC 330.341.1:[332.122:001](477)

JEL O32

Svitlana Kushnir, Doctor of Economics, Associate Professor. **Viktoria Karmazina**, Student, Zaporizhzhia National University. **Innovative development of technoparks as a key to the recovery and sustainable development of Ukraine.**

The development of innovative activities of technology parks and their investment support is one of the strategically important tasks for Ukraine today. The statistical data on the dynamics of innovation-active business development are investigated. The financing of innovation activities by both domestic investors, the state and foreign partners during the COVID-19 crisis and in war conditions is analyzed. The data on the projects of existing technology parks and planned industrial, scientific and environmental technology parks with the prospect of benefiting from their effective functioning in Ukraine are summarized. Particular attention is paid to the detailed acquaintance with interesting investment projects of 2020–2022, as well as the study of investment attractiveness during the Russian-Ukrainian war. The prospects for the development of technology parks and innovations for our country after the war are highlighted.

Key words: innovations, technoparks, industrial parks, science parks, eco-technoparks, financing, investments.

УДК 330.341.1:[332.122:001](477)

JEL O32

Кушнір С.О., доктор економічних наук, доцент. **Кармазіна В.С.**, студентка, Запорізький національний університет. **Інноваційний розвиток технопарків як запорука відновлення та сталого розвитку України.**

Розвиток інноваційного напрямку технопарків та їх інвестиційна підтримка сьогодні є одним з стратегічно важливих завдань для України. У даній статті розглянуто ефективність діяльності та еволюція технопарків за останні роки. Досліджено статистичні дані щодо динаміки розвитку інноваційно-активного бізнесу, в тому числі щодо кількості інноваційно-активних підприємств та впроваджених на них новітніх технологій. Проаналізовано фінансування інноваційної діяльності як з боку вітчизняних інвесторів, так і з боку держави та іноземних партнерів під час кризи, спричиненою наслідками COVID-19 та російсько-української війни, розпочатої 24.02.2022 р. Визначено низку істотних відмінностей у природі існування технопарку та індустріального парку. Узагальнено дані щодо проєктів існуючих технопарків та запланованих до розбудови індустріальних, наукових та еко-технопарків з перспективою отримання вигоди від їх ефективного функціонування на території України. Особливу увагу приділено детальному ознайомленню з цікавими інвестиційними проєктами 2020–2022 рр., і дослідженню інвестиційної привабливості під час реалії існуючої війни. У статті проаналізовано динаміку капітальних інвестицій за видами економічної діяльності, що впливають на функціонування технопарків, акцентовано увагу на важливість пошуків роботи зі створення в Україні потужного комплексу інноваційних центрів різного профілю. Розглянуто спектр допомоги міжнародних компаній (наприклад, Google), глобальних програм підтримки стартапів і вітчизняного проєкту «Дія. Бізнес» від Міністерства цифрової трансформації, котрі спрямовані на полегшення прийняття удару економічних потрясінь українським інноваційним бізнесом під час бойових дій. Досліджено також наявність стратегій поетапного розвитку технопарків, які описані у статті. Виокремлено перспективи розвитку технопарків та інноваційної сфери для нашої країни після завершення війни. Виокремлено важливість руху нашої держави у руслі намічених планів щодо створення низки кардинальних заходів, потрібних для стабілізації роботи вітчизняної інноваційної сфери наразі.

Ключові слова: інновації, технопарки, індустріальні парки, наукові парки, еко-технопарки, фінансування, інвестиції.

ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ В ЗАДАЧАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА

Перегуда Юлія Андріївна*, кандидат географічних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин,
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та соціальних наук
Міжрегіональної академії управління персоналом;
доцент кафедри глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

*ORCID 0000-0002-1434-2509

© Перегуда Ю.А., 2022

*Стаття отримана редакцією 12.08.2022 р.
The article was received by editorial board on 12.08.2022*

Вступ. Вимоги до гігієни та безпечності харчових продуктів, що виводяться на ринок, зростають як на міжнародному, так і на національному рівнях. Це призвело до змін у виробничих та підготовчих процесах, щоб дати можливість виробникам та керівникам агропромислових підприємств забезпечити якість та безпеку харчових продуктів. Це досягається шляхом контролю та запобігання забрудненню та втраті якості продукції на кожному етапі ланцюга виробництва, переробки та дистрибуції. Протягом останнього десятиліття все більше агропромислових підприємств впроваджують такі програми, як: належна сільськогосподарська практика (GAP); належна виробнича практика (GMP/GPP); аналіз ризиків та критичні контрольні точки (НАССР); системи управління якістю та безпечністю, такі як стандарти ISO 9001 та ISO 22000. Ці системи з'явилися у відповідь на втрату довіри споживачів до якості та безпечності харчових продуктів, потребу органів влади у захисті здоров'я споживачів та необхідність гарантувати якість та безпечність харчових продуктів у комерційних операціях. Безпека харчових продуктів все частіше з'являється на порядку денному більшості країн, головним чином у розвинених країнах світу, особливо з 1990 року, коли виникла криза губчастоподібної енцефалопатії великої рогатої худоби (ГЕВРХ), або «коров'ячого сказу», за якою послідувала поява надзвичайно патогенного вірусу пташиного грипу H5N1 («пташиного грипу») у 2003 році. У багатьох країнах ситуація ускладнилася спалахами харчових інфекцій та захворювань, а також збільшенням забруднення важкими металами.

Очікується, що тиск на підвищення якості та безпеки зростатиме. Тому виробники та підприємці повинні застосовувати проактивний підхід до питань якості та безпеки, оскільки, коли виникають проблеми, вони мають серйозні негативні наслідки для відповідної компанії. Вони також можуть мати глобальні наслідки для всього сектору, що виробляє та реалізує продукцію.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідженню питань підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва та застосування інструментів фінансового управління присвячено праці багатьох дослідників, серед яких: Singh K., Hao Y., Ahmed E., Li Y., Miao X., Zheng D., Tang Y., Vasylytsiv T., Irtysheva I., Lupak R., Popadynets N., Shyshkova Y., Boiko Y., Ishchenko O., Béraud-Sudreau L., Marksteiner A., Lopes da Silva D., Tian N., Kuimova N., Wezeman P., Wezeman S. та інші [1–18].

Постановка завдання. Високо оцінюючи наявні наукові здобутки, все ж достатньо невисвітленим залишається питання застосування бюджетного планування як фінансового інструменту підвищення конкурентоспроможності виробників продукції тваринництва. Тож, ключовою метою даного дослідження є оцінка та ідентифікація порядку і механізму застосування інструментів бюджетування на підприємствах-виробниках тваринницької продукції та підвищення конкурентоспроможності.

Основний матеріал і результати. Важливість тваринництва як ефективного та економічного засобу виробництва продуктів харчування була поставлена під сумнів, так само як і його вплив на навколишнє середовище. Ці занепокоєння були висловлені, зокрема, з низки питань:

- конкуренція з альтернативними видами землекористування та з використанням зернових (і деяких коренеплодів та бульб) в якості корму для тварин або для споживання людиною;
- конкуренція за джерела вуглеводів та білків;
- неможливість досягти національних цілей щодо тваринних білків;
- лише деякі великі інвестиції в проекти розвитку тваринництва мали незначний успіх у підвищенні продуктивності, і вони мали обмежений вплив на сільське господарство;
- недостатня демонстрація того, як тваринництво може відігравати ключову роль у розвитку сталого сільського господарства в різних агроєкосистемах, а також неспроможність передачі відповідних технологій. Зокрема, більша частина приросту продукції тваринництва відбулася за рахунок збільшення поголів'я тварин, а не за рахунок підвищення продуктивності окремих тварин;
- деградація ресурсів та шкода довкіллю, спричинена вирубкою лісів, надмірним випасом худоби та забрудненням;
- внесок у глобальне потепління (метан від жуйних становить 2,5% від загального обсягу парникових газів);
- забруднення від концентрації підприємств інтенсивного тваринництва [1–5].

Багато з цих проблем є наслідком нездатності визначити відповідні технології та визначити стратегії розвитку тваринництва, які можна застосувати до окремих агроєкосистем. Часто технології передаються з розвинених країн у немодифікованому вигляді, замість того, щоб генерувати відповідні технології в самих країнах, що розвиваються. Імпортовані технології майже завжди не здатні подолати обмеження, що накладаються на місцеві системи ведення сільського господарства, або задовольнити соціально-економічні вимоги місцевих фермерів.

В сучасних умовах господарювання для успішного функціонування підприємствам важливо прогнозувати критичні ситуації та знаходити оптимальні рішення щодо їх подолання. Тому необхідно оволодіти методами та засобами управління, невід'ємною частиною яких є система управлінського обліку.

У сучасних досить складних економічних реаліях компанії шукають найбільш ефективні способи контролю за результатами діяльності компанії для здійснення господарської діяльності. Для успішної «гри» на ринку компаніям, які намагаються досягти успіху в боротьбі зі своїми конкурентами законними методами, необхідно мати власний стратегічний план розвитку, в якому відображаються цілі, завдання розвитку компанії та шляхи їх досягнення з урахуванням можливих сценаріїв відхилення від плану.

Бюджетування також служить для того, щоб максимально безболісно подолати ці непередбачувані фактори. Таким чином, можна сказати, що роль бюджетування на підприємстві в найбільш загальному вигляді полягає в тому, що воно являє собою основу для:

- процесу планування та прийняття управлінських рішень;
- оцінки фінансової спроможності організації;
- мотивації працівників та зміцнення фінансової дисципліни [6–9].

Дослідження підтвердили, що кожне підприємство може самостійно призначати бюджетування, яке буде відповідати їх вимогам щодо системи фінансових і нефінансових цілей, а також об'єктів фінансового планування. При цьому, визначаючи мету бюджетування, менеджмент компанії повинен враховувати, що будь-яка компанія переслідує індивідуальні цілі, використовуючи власний наявний інструментарій. Розробка бюджетів в рамках фінансового планування в організації, як в цілому, так і в окремих структурних підрозділах, має спільну мету цілепокладання цільових показників фінансової ефективності та результативності, виявлення критичних факторів, прогнозування фінансових результатів, фінансового обґрунтування життєздатності компанії або інвестиційних проектів, які вона реалізує [10].

В рамках бюджетування формування і контроль за станом бюджетів відбувається за бюджетними об'єктами, які називаються центрами фінансової відповідальності. Їх доцільно поділяти за видами діяльності та організаційною структурою підприємства. Центри фінансової відповідальності є не тільки точками виникнення витрат – місцями первинного споживання ресурсів, але вони також припускають, що відповідальність за досягнення встановлених планових показників у сфері доходів і витрат лежить на керівниках. Останні, при цьому, наділяються відповідними повноваженнями. В результаті побудови фінансової структури виникає ієрархія центрів фінансової відповідальності, очолювана топ-менеджером цієї системи, який несе відповідальність перед власниками компанії [11; 12].

Інформація про стан бюджетів дає керівництву компанії можливість проаналізувати фінансові результати діяльності структурних підрозділів компанії, визначити перспективні напрямки діяльності, а також напрямки для диференціації діяльності або структурної перебудови (згорання одного виду діяльності та розвитку іншого). На сьогоднішній день бюджетування є ключовим інструментом сучасного менеджменту, що сприяє підвищенню ефективності діяльності компанії. Використовуючи інструменти бюджетування, менеджери отримують можливість більш повно контролювати діяльність всіх структурних підрозділів організації, сприяти їх ефективній взаємодії та спрямовувати на досягнення спільних стратегічних цілей. Разом з тим, бюджетування дає можливість прогнозувати та оцінювати можливі ризики і, відповідно, оперативно вживати необхідних заходів. Особливої актуальності в умовах застосування цифрових технологій набуває фінансовий контролінг та внутрішньофірмове бюджетування, до функцій якого належать: планування грошових потоків; аналіз відхилень фактичних фінансових результатів діяльності організації від запланованих; формування ефективних управлінських рішень; управління грошовими потоками [13–15].

Бюджетний процес є досить складною управлінською системою, тому запровадження такої системи є досить тривалим і трудомістким процесом, який зачіпає широке коло методологічних, організаційних та технічних питань.

Загалом у бюджетному процесі виділяють наступні блоки:

- аналітичний блок, який включає методологію формування, контролю та аналізу зведеного бюджету, методологію формування окремих підбюджетів;
- обліковий блок, який включає збір ринкових даних, ведення бухгалтерського та оперативного обліку;
- організаційний блок, який включає функції підрозділів та правила їх взаємодії;
- програмно-технічний блок, що включає програмні та технічні засоби [11, 17].

Між цими складовими бюджетного процесу існує тісний взаємозв'язок. Вони являють собою інфраструктуру системи бюджетування на підприємстві. Наприклад, на підприємстві місце внутрішнього документообігу можна охарактеризувати як стик організаційних та облікових підрозділів [16]. При цьому, з одного боку, воно охоплює всю сукупність інформаційних потоків, які визначаються діючою системою управлінського обліку. З іншого боку, воно жорстко регламентується внутрішнім регламентом як сукупністю внутрішніх нормативних актів, що є частиною системи управління. В узагальненому вигляді можна виділити п'ять етапів організації системи бюджетування на підприємстві (рис. 1).

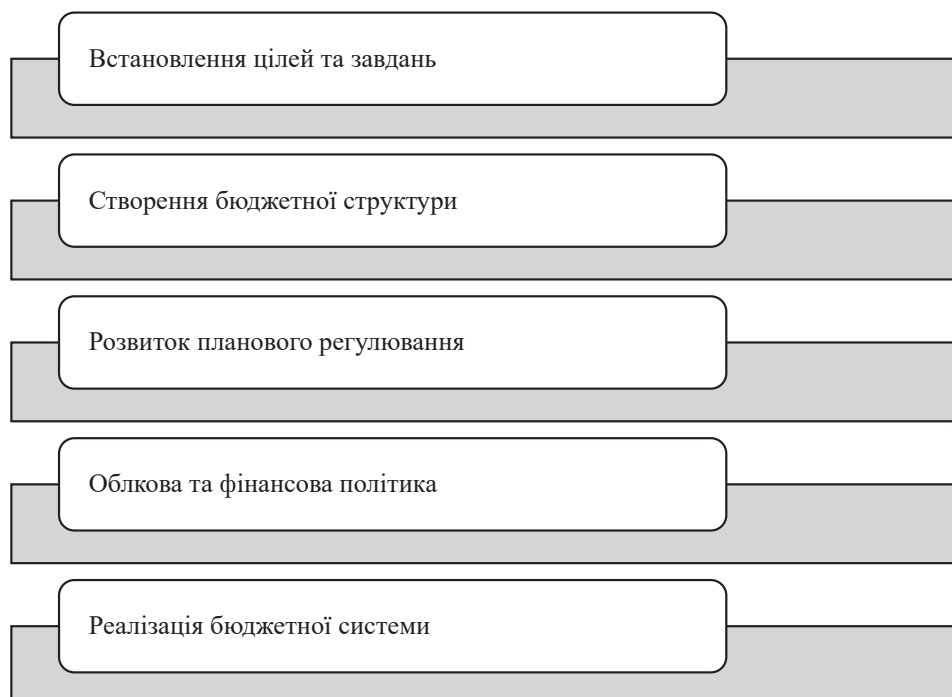

Рис. 1. Етапи розвитку бюджетної системи підприємств-виробників тваринницької продукції

Джерело: складено автором

Бюджет підприємства завжди розробляється на певний часовий інтервал, який називається бюджетним періодом. Правильний вибір тривалості бюджетного періоду виступає важливим фактором ефективності бюджетного планування. Як правило, тривалість бюджетного періоду становить один календарний рік, оскільки сезонні коливання кон'юнктури врівноважуються за даний часовий проміжок. Проте показники бюджету можуть встановлюватися індикативно і на більш тривалий період, тобто без прив'язки до планових показників і нормативів, які є обов'язковими до виконання [17].

У бюджетному процесі стадія складання зведеного бюджету не є єдиною. Процес в цілому являє собою замкнутий цикл управління фінансами, який складається з послідовних стадій (рис. 2).

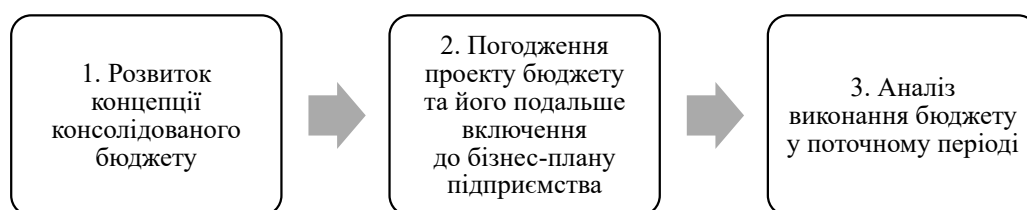

Рис. 2. Концепція консолідованого бюджету підприємств-виробників тваринницької продукції

Джерело: складено автором

В рамках розробки концепції зведеного бюджету здійснюється підготовка попереднього проекту бюджету на наступний плановий період. Особлива увага приділяється оцінці виконання планових показників рентабельності та прибутку. Для такої оцінки основою є розробка статей витрат, які включаються в калькулювання собівартості продукції. Оцінюється маркетингова програма (кількісні та якісні показники, зміни в ціновій та кредитній політиці). Після цього розроблений макет проекту бюджету коригується відповідно до змін внутрішніх і зовнішніх факторів. В процесі цього етапу витрачається величезна кількість людино-годин, задіяна велика кількість співробітників планово-економічних структурних підрозділів, які виконують бюджетні завдання: виробничі цехи, відділ логістики, фінансова дирекція, комерційна дирекція (відділ продажів) і т.д. [18].

На етапі затвердження зведеної бюджетної концепції формується остаточний проект бюджету, який потім включається в структуру бізнес-плану підприємства. На великих підприємствах рішення про затвердження зведеного бюджету може прийматися, як правило, спеціальним відділом фінансів або планування, після чого він затверджується президентом компанії, радою директорів, зборами акціонерів. Після затвердження керівництвом бюджет вже розглядається як готове керівництво до дії. На завершальному третьому етапі відбувається аналіз виконання бюджету за результатами періоду, що минув. Проводиться аналіз фінансового стану компанії. На його основі вносяться необхідні корективи в стратегію і тактику економічного розвитку організації.

Для розкриття всього потенціалу та ефективності системи бюджетування необхідний ряд умов, без яких система не може функціонувати.

Всі учасники ланцюга – від первинних виробників (постачальників), переробників, пакувальників, транспортерів та дистриб'юторів до точки продажу, закінчуючи споживачем – несуть спільну відповідальність за впровадження заходів щодо запобігання та контролю забруднення та псування харчових продуктів. Оскільки це так важливо, кожна ланка ланцюга повинна усвідомлювати проблему і діяти відповідально. Однак у більшості країн, що розвиваються, різні учасники демонструють дуже низький рівень обізнаності. Це, разом з недоліками в інфраструктурі виробництва, переробки та розподілу і поганими системами контролю, обмежує прогрес у цій сфері. Хоча багато країн досягли прогресу в секторі експорту агропродовольчої продукції, поки що ці зміни не мали достатнього впливу на виробничі та розподільчі ланцюги, що обслуговують внутрішні ринки [4-6].

Одним з основних завдань, що стоять перед установами, які сприяють підвищенню якості та безпечності харчових продуктів, є підвищення обізнаності серед агентів, задіяних у ланцюгу, щодо важливості якості та безпечності харчових продуктів та ролі кожного агента у досягненні необхідних поліпшень. Це має серйозні наслідки для виробництва, поводження з продуктами, переробки, розповсюдження та пов'язаних з ними практик. Це включає наступні концепції:

– розгляд сільського господарства як процесу перетворення ресурсів у продукти харчування, які люди збираються споживати; тому життєво важливим для стійкості сільськогосподарського сектору, а також агропромислових підприємств є забезпечення якості, безпечності та цілісності харчових продуктів;

– розуміння необхідності більш тісної інтеграції між різними ланками з метою підвищення якості та безпеки;

– важливість застосування ланцюгового підходу, коли всі задіяні агенти несуть спільну відповідальність за постачання безпечних та поживних продуктів харчування.

Висновки. Немає сумнівів, що в майбутньому торгівля харчовими продуктами буде регулюватися правилами та стандартами поведінки. На практиці ці правила будуть блокувати доступ до ринків країнам і підприємствам, які не дотримуються вимог внутрішнього або міжнародного ланцюга доданої вартості в частині добровільних або обов'язкових стандартів; вимог контролюючих органів країн-імпортерів та програм охорони здоров'я.

Ключовим висновком проведеного дослідження виступає доведення необхідності забезпечення ефективного застосування інструментарію фінансового управління діяльністю підприємств, зайнятих у сфері виробництва тваринницької продукції, задля підвищення конкурентоспроможності товарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Camba A.L. Estimating the Nature of Relationship of Entrepreneurship and Business Confidence on Youth Unemployment in the Philippines. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*. 2020. Vol. 7(8). P. 533–542. DOI: <https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no8.533>
2. Jatmiko B., Irawan D., Machmuddah Z., Laras T. Factors Affecting Regional Government Financial Statements: Evidence from Indonesia. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. 2020. Vol. 9(2). P. 89–89. DOI: <https://doi.org/10.36941/ajis-2020-0026>
3. Pangarso A., Astuti E. S., Raharjo K., Afrianty T. W. The impact of absorptive capacity and innovation ambidexterity on sustainable competitive advantage: the case of Indonesian higher education. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. 2020. Vol. 7(3). P. 2436–2455. DOI: [https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3\(65\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3(65))
4. Rojikkinnor R., Gani A., Saleh C., Amin F. Entrepreneurship Determines Public Empowerment through Good Governance and Public Service Quality. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*. 2020. Vol. 7(11). P. 491–497. DOI: <https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no11.491>
5. Béraud-Sudreau L., Marksteiner A., Lopes da Silva D., Tian N., Kuimova N., Wezeman P.D., Wezeman S.T. Mapping the International Presence of the World's Largest Arms Companies, SIPRI Insights on Peace and Security, No2020/12, December, SIPRI 2020. URL: <https://www.sipri.org/publications/2020/sipri-insights-peace-andsecurity/mapping-international-presence-worlds-largest-arms-companies>
6. Havlovska N., Pokotylova V., Korpan O., Rudnichenko Ye., Sokyrynyk I. Modeling of the process of functioning of the mechanism of economic security of foreign economic activity of enterprise taking into account weak signals and identification of risks and threats. *International Journal of Scientific & Technology Research*. 2019. Vol. 8(12). P. 2216–2522.
7. Ilyash O., Yildirim O., Doroshkevych D., Smoliar L., Vasylytsiv T., Lupak R. Evaluation of enterprise investment attractiveness under circumstances of economic development. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*. 2020. Vol. 47. P. 95–113. DOI: <https://doi.org/10.2478/bog-2020-0006>
8. Levytska O., Mulska O., Ivaniuk U., Kuniyska-Iliash M., Vasylytsiv T., Lupak R. Modelling the Conditions Affecting Population Migration Activity in the Eastern European Region: The Case of Ukraine. *Tem Journal*. 2020. Vol. 9(2). P. 507–514. DOI: <https://doi.org/10.18421/TEM92-12>
9. Shevchuk V.O., Synchak V., Zaverbnyj A.S., Baranetska O.V. Determinants of the current account balance and output in Ukraine. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2019. Vol. 30. P. 186–195. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i30.179532>
10. Vasylytsiv T.G., Lupak R.L., Kuniyska-Iliash M.V. Social Security of Ukraine and the EU: aspects of convergence and improvement of migration policy. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5(4). P. 50–58. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-4-50-58>
11. Vasylytsiv T., Irtysheva I., Lupak R., Popadynets N., Shyshkova Y., Boiko Y., Ishchenko O. Economy's innovative technological competitiveness: Decomposition, methodic of analysis and priorities of public policy. *Management Science Letters*. 2020. Vol. 10(13). P. 3173–3182. DOI: <https://doi.org/10.5267/j.msl.2020.5.004>
12. Jurayevich M.B., Bulturbayevich M.B. Attracting Foreign Investment In The Agricultural Economy. *International Journal of Business, Law, and Education*. 2020. Vol. 1(1). P. 1–3.
13. Jurayevich M.B., Bulturbayevich M.B. The Impact of The Digital Economy on Economic Growth. *International Journal on Integrated Education*. 2020. Vol. 3(6). P. 16–18.
14. Batirovich A.B., Yusufxonovich K.P., Bulturbayevich M.B. Improving the Efficiency of Management of Vertically Integrated Industrial Enterprises in the Management of Innovative Activities of Enterprises. *Design Engineering*. 2021. P. 10605–10618.
15. Ismatullayevich S.I., Bulturbayevich M.B. Development of small business and private entrepreneurship in the economy of the republic of Uzbekistan. *Academicia Globe: Inderscience Research*. 2021. Vol. 2(6). P. 419–425.

16. Li Y., Miao X., Zheng D., Tang Y. Corporate public transparency on financial performance: The moderating role of political embeddedness. *Sustainability*. 2019. Vol. 11(19). P. 5531.
17. Hao Y., Ahmed E.R., Singh K.S.D., Amran A. Innovation and diversity based organization culture and its effect on competitive advantage. *Opción*. 2019. Vol. 35(21). P. 1205–1216.
18. Singh K.S.D., Islam M.A., Ahmed E.R., Amran A. An empirical investigation into the major drivers of corporate social responsibility. *Opción*. 2019. Año 35, Especial No. 21. P. 1076–1090.

REFERENCES:

1. Camba, A.L. (2020), “Estimating the Nature of Relationship of Entrepreneurship and Business Confidence on Youth Unemployment in the Philippines”, *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, vol. 7(8), pp. 533–542. DOI: <https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no8.533>
2. Jatmiko, B., Irawan, D., Machmuddah, Z. and Laras, T. (2020), “Factors Affecting Regional Government Financial Statements: Evidence from Indonesia”, *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, vol. 9(2), pp. 89–89. DOI: <https://doi.org/10.36941/ajis-2020-0026>
3. Pangarso, A., Astuti, E. S., Raharjo, K. and Afrianty, T. W. (2020), “The impact of absorptive capacity and innovation ambidexterity on sustainable competitive advantage: the case of Indonesian higher education”, *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, vol. 7(3), pp. 2436–2455. DOI: [https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3\(65\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3(65))
4. Rojikkinnor, R., Gani, A., Saleh, C. and Amin, F. (2020), “Entrepreneurship Determines Public Empowerment through Good Governance and Public Service Quality”, *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, vol. 7(11), pp. 491–497. DOI: <https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no11.491>
5. Béraud-Sudreau, L., Marksteiner, A., Lopes da Silva, D., Tian, N., Kuimova, N., Wezeman, P.D. and Wezeman, S.T. (2020), Mapping the International Presence of the World’s Largest Arms Companies, SIPRI Insights on Peace and Security, No2020/12, December, SIPRI 2020, available at: <https://www.sipri.org/publications/2020/sipri-insights-peace-andsecurity/mapping-international-presence-worlds-largest-arms-companies>
6. Havlovska, N., Pokotylova, V., Korpan, O., Rudnichenko, Ye. and Sokyrynyk, I. (2019), “Modeling of the process of functioning of the mechanism of economic security of foreign economic activity of enterprise taking into account weak signals and identification of risks and threats”, *International Journal of Scientific & Technology Research*, vol. 8(12), pp. 2216–2522.
7. Ilyash, O., Yildirim, O., Doroshkevych, D., Smoliar, L., Vasylytsiv, T. and Lupak, R. (2020), “Evaluation of enterprise investment attractiveness under circumstances of economic development”, *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, vol. 47, pp. 95–113. DOI: <https://doi.org/10.2478/bog-2020-0006>
8. Levytska, O., Mulska, O., Ivaniuk, U., Kunytska-Iliash, M., Vasylytsiv, T. and Lupak, R. (2020), “Modelling the Conditions Affecting Population Migration Activity in the Eastern European Region: The Case of Ukraine”, *Tem Journal*, vol. 9(2), pp. 507–514. DOI: <https://doi.org/10.18421/TEM92-12>
9. Shevchuk, V.O., Synchak, V., Zaverbnyj, A.S. and Baranetska O.V. (2019), “Determinants of the current account balance and output in Ukraine”, *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 30, pp. 186–195. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i30.179532>
10. Vasylytsiv, T.G., Lupak, R.L. and Kunytska-Iliash, M.V. (2019), “Social Security of Ukraine and the EU: aspects of convergence and improvement of migration policy”, *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 5(4), pp. 50–58. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-4-50-58>
11. Vasylytsiv, T., Irtyshcheva, I., Lupak, R., Popadynets, N., Shyshkova, Y., Boiko, Y. and Ishchenko, O. (2020), “Economy’s innovative technological competitiveness: Decomposition, methodic of analysis and priorities of public policy”, *Management Science Letters*, vol. 10(13), pp. 3173–3182. DOI: <https://doi.org/10.5267/j.msl.2020.5.004>
12. Jurayevich, M.B. and Bulturbayevich, M.B. (2020), “Attracting Foreign Investment in the Agricultural Economy”, *International Journal of Business, Law, and Education*, vol. 1(1), pp. 1–3.
13. Jurayevich, M.B. and Bulturbayevich, M.B. (2020), “The Impact of the Digital Economy on Economic Growth”, *International Journal on Integrated Education*, vol. 3(6), pp. 16–18.
14. Batirovich, A.B., Yusufxonovich, K.P. and Bulturbayevich, M.B. (2021), “Improving the Efficiency of Management of Vertically Integrated Industrial Enterprises in the Management of Innovative Activities of Enterprises”, *Design Engineering*, pp. 10605–10618.
15. Ismatullayevich, S.I. and Bulturbayevich, M.B. (2021), “Development of small business and private entrepreneurship in the economy of the republic of Uzbekistan”, *Academia Globe: Inderscience Research*, vol. 2(6), pp. 419–425.
16. Li, Y., Miao, X., Zheng, D. and Tang, Y. (2019), “Corporate public transparency on financial performance: The moderating role of political embeddedness”, *Sustainability*, vol. 11(19), p. 5531.
17. Hao, Y., Ahmed, E. R., Singh, K.S.D. and Amran, A. (2019), “Innovation and diversity based organization culture and its effect on competitive advantage”, *Opción*, vol. 35(21), pp. 1205–1216.
18. Singh, K.S.D., Islam, M.A., Ahmed, E.R. and Amran, A. (2019), “An empirical investigation into the major drivers of corporate social responsibility”, *Opción*, Año 35, Especial No. 21 (2019): pp. 1076–1090.

УДК 330

JEL B21, G14, L1, L22, L53

Перегида Юлія Андріївна, кандидат географічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та соціальних наук Міжрегіональної академії управління персоналом; доцент кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України. **Інструменти фінансового управління в задачах забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва.**

Одним з важливих факторів комерційного успіху компанії є бюджетування, оскільки воно допомагає менеджерам, відповідальним за конкретний бізнес-процес, чітко розуміти і виконувати поставлені перед ними завдання. Також допомагає оцінити можливості та вчасно спланувати їх досягнення, внести необхідні корективи, розробити план ресурсного забезпечення компанії. В сучасних умовах господарювання для успішного функціонування підприємствам важливо прогнозувати критичні ситуації. Виробники та підприємці повинні застосовувати проактивний підхід до питань якості та безпеки, оскільки, коли виникають проблеми, вони мають серйозні негативні наслідки для відповідної компанії. Метою даного дослідження є оцінка та ідентифікація порядку і механізму застосування інструментів бюджетування на підприємствах-виробниках тваринницької продукції та підвищення конкурентоспроможності.

Ключові слова: конкурентоспроможність, продукція тваринництва, бюджетування, планування, фінансове управління.

UDC 330

JEL B21, G14, L1, L22, L53

Yuliia Perehuda, Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor at the Department of International Relations, Educational-Scientific Institute of International Relations and Social Sciences of the Interregional Academy of Personnel Management; Associate Professor at the Department of Global Economy, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. **Financial management tools in the tasks of ensuring the competitiveness of livestock products.**

One of the decisive factors of commercial success of the company is budgeting, as it helps managers responsible for a particular business process to clearly understand and perform their tasks. It also helps to assess opportunities and plan their achievement in time, make necessary adjustments, develop a resource plan of the company. In the current economic conditions, it is extremely important for enterprises to predict critical situations for successful functioning. Producers and entrepreneurs should proactively approach the issues of quality and safety of products, because when problems arise, they have serious negative consequences for the respective enterprise. The purpose of this study is to evaluate and determine the procedure and mechanism for applying budgeting tools at livestock enterprises and improving competitiveness. In today's rather difficult economic realities, companies are looking for the most effective ways to control the results of the company's activities to carry out business activities. For a successful "game" in the market, companies that are trying to succeed in the fight against their competitors by legal methods need to have their own strategic development plan, which reflects the goals, objectives of the company's development and ways to achieve them, taking into account possible scenarios of deviation from the plan. Budgeting also serves to overcome these unpredictable factors as painlessly as possible. Information about the state of budgets gives the company's management the opportunity to analyze the financial results of the company's structural units, to identify promising areas of activity, as well as areas for differentiation of activities or structural reorganization (curtailment of one type of activity and development of another). Today, budgeting is a key tool of modern management, which contributes to improving the efficiency of the company. Using budgeting tools, managers are able to more fully control the activities of all structural units of the organization, promote their effective interaction and direct them to achieve common strategic goals. At the same time, budgeting makes it possible to predict and assess potential risks and, accordingly, promptly take the necessary measures.

Key words: competitiveness, livestock products, budgeting, planning, financial management.

АНАЛІТИЧНЕ ВИМІРЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ УКРАЇНИ

Соколова Ольга Миколаївна*, кандидат економічних наук, доцент
Державний податковий університет

*ORCID 0000-0002-7061-3692

© Соколова О.М., 2022

Стаття отримана редакцією 01.08.2022 р.

The article was received by editorial board on 01.08.2022

Вступ. Основою стійкості будь-якої економічної системи є її структура та інноваційна модель економічного розвитку. Інновації генерують позитивні структурні зрушення в економіці та суспільстві, сприяють підвищенню продуктивності економіки, зайнятості населення, посилюють її здатність конкурувати в глобальному середовищі з економіками інших країн світу та забезпечувати стійкі темпи зростання в довгостроковій перспективі [1]. Після російського вторгнення 24 лютого 2022 року економіка України функціонує в умовах війни. Втрати людського капіталу, виробничого та інфраструктурного потенціалу, житлового фонду величезні і вони зростають щодня. За оцінкою Національного банку України, втрати фізичного капіталу через війну перевищують \$92 млрд [2]. В ЄБРР зазначили, що економіка України за підсумками 2022 року скоротиться майже на третину, падіння ВВП оцінюється у 35% [3]. Водночас Україна має надзвичайно безпрецедентну високу підтримку всього цивілізованого демократичного світу у протистоянні російській агресії та надзвичайно високу впевненість громадян України у перемозі. Ці обставини дають шанс не тільки на відбудову зруйнованої війною, а здійснити структурні реформи, перейти до виробництва товарів з високою доданою вартістю та експорту високотехнологічної продукції. Для оцінки інноваційного потенціалу, технологічної та інноваційної конкурентоспроможності країни широко використовується рейтинговий підхід. Це обумовлює актуальність дослідження інноваційного профілю України за численними міжнародними рейтингами та індексами, одним з яких є глобальний індекс інновацій.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Теоретичні підвалини та практичні аспекти інноваційного розвитку економік світу присвятили свої роботи такі відомі зарубіжні автори, як Д. Белл [4], К. Кларк, Ф. Махлуп, М. Кастельс [5], Е. Тоффлер [6] та інші. Питання забезпечення інноваційного економічного розвитку України широко актуалізуються у працях вітчизняних науковців, зокрема В. Гейця [7], З. Варналія [8], О. Гармашова, Б. Данилишина [1; 9], В. Кириленко [10], Л. Лазебник [11], В. Осецького [12], Ю. Чалюк та багато інших. Незважаючи на вагомий вклад учених у зазначеній сфері, дослідження інноваційного профілю України з позиції оцінювання її положення у міжнародних інноваційних рейтингах.

Постановка завдання. Метою даної статті є з'ясування місця України за складовими субіндексів глобального інноваційного індексу, що відображають потенціал інноваційної діяльності та її основні результати, визначення основних проблем та напрямів їх вирішення.

Основний матеріал і результати. Глобальний індекс інновацій – це щорічний рейтинг країн за їх спроможністю та успіхом в інноваціях. Індекс обчислюється шляхом отримання середнього арифметичного балів за двома субіндексами, індексом інноваційних ресурсів та індексом інноваційних результатів, які складаються з п'яти та двох елементів відповідно. Кожен із цих елементів описує атрибут інновації та містить до п'яти показників, а їх оцінка розраховується за методом середньозваженого. Субіндекс інноваційних ресурсів складається з п'яти основних напрямків, що охоплюють елементи національної економіки, які сприяють інноваційній діяльності: інституційне середовище, людський капітал і наука, інфраструктура, розвиток внутрішнього ринку та розвиток бізнесу. Субіндекс інноваційного виходу надає інформацію про результати інноваційної діяльності в економіці: розвиток технологій та економіки знань та креативні результати. Складові Глобального індексу інновацій представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Складові Глобального індексу інновацій

Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index)		
	Субіндекс інноваційних витрат (Innovation Input)	Субіндекс інноваційних результатів (Innovation Output)
1.	Інституційне середовище (політичне середовище, регуляторне середовище та бізнес-середовище)	1. Розвиток технологій та економіки знань (створення знань, темпи їх поширення, вплив на знання)
2.	Людський капітал і наука (освіта, вища освіта, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи)	2. Результати креативної діяльності (нематеріальні активи, креативні товари та послуги, інтернет-творчість тощо)
3.	Інфраструктура (загальна інфраструктура, інформаційно-комунікаційні технології, екологічна стійкість)	
4.	Розвиток внутрішнього ринку (кредитна політика, інвестиційна політика, конкуренція, торгівельні операції та масштаби ринку)	
5.	Розвиток бізнесу (висококваліфіковані робітники, частка зайнятості у наукоємних галузях, інноваційні зв'язки, рівень поглинання знань)	

Джерело: складено автором за даними [13]

У топ-10 лідерами інноваційних економік у 2020 р. за рейтингом глобального інноваційного індексу є: Швейцарія, Швеція, США, Великобританія, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Сінгапур, Південна Корея. Україна займає 45 місце [14]. У межах нашого дослідження проаналізуємо зміну інноваційного профілю України протягом 2010–2020 рр. за елементами субіндексів глобального інноваційного індексу, що відображає потенціал інноваційної діяльності та її основні результати (рис. 1).

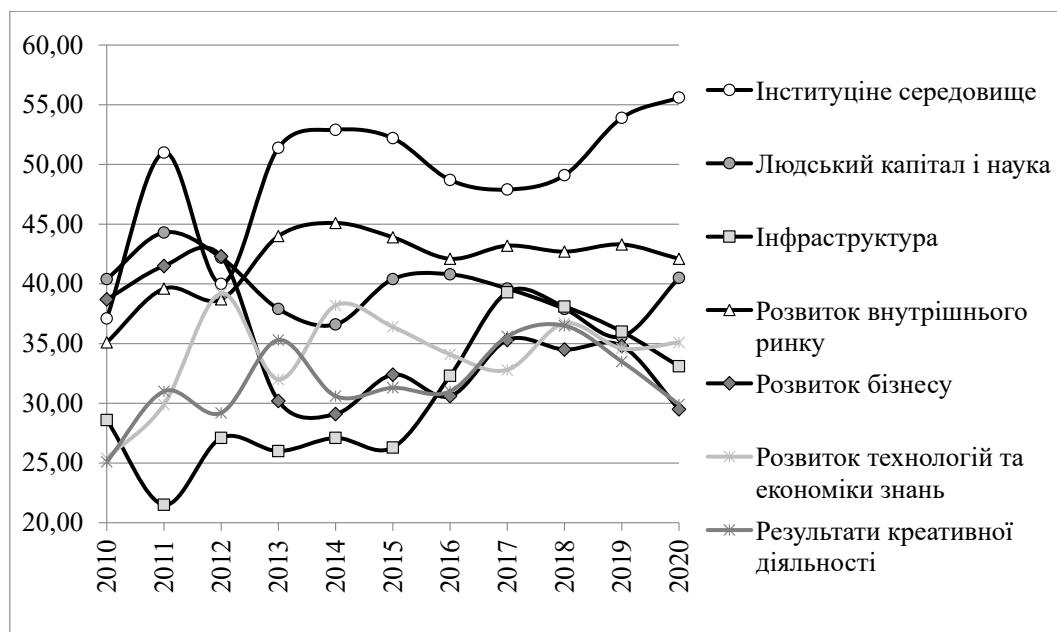

Рис. 1. Інноваційний профіль України, 2010–2020 рр.

Джерело: складено автором за даними [14]

Перші п'ять показників інноваційного профілю складають так звані ресурси інновацій. Першим з них є стан інституційного середовища, який в Україні протягом досліджуваного періоду був складовою з найвищими балами та мав тенденцію до зростання (з 37,1 до 55,6) завдяки стабілізації політичної ситуації та підвищення ефективності державного управління (на 13 балів), удосконалення регуляторного середовища (на 27,9 бала) та бізнес-середовища (на 14,3 бала). Динаміка другого показника (людський капітал та наука) залишалася майже незмінною, що пояснюється покращенням якості початкової та середньої освіти (на 23,4 бала) на фоні зниження рівня та якості науково-дослідної діяльності

(на 29,3 бала). Стан інфраструктури в Україні покращився на 4,5 бала, що зумовлено стрімким розвитком ІКТ (+27,3 бала) та погіршенням загальної інфраструктури (-6 балів) та екологічної стійкості (-7,8 бала). Також за десять років внутрішній ринок став більш розвиненим (+7 балів) завдяки покращенню здатності впроваджувати та тестувати інновації на внутрішньому ринку (+12,9 бала), однак зменшилась доступність кредитів (-4,8 бала) та інвестицій (-6,3 бала) через зниження можливості захисту інтересів міноритарних інвесторів та зменшення кількості венчурних угод. Останнім індикатором у даній групі є розвиток бізнесу щодо здійснення інноваційної діяльності, який зменшився на 9,2 бала за 2010–2020 роки. Така ситуація спричинена погіршенням інноваційних зв'язків на 15,7 бала (через зниження відсотку НДДКР, що фінансуються з-за кордону, кількості угод про спільні підприємства та стратегічні альянси) та рівня поглинання знань суб'єктами господарювання на 19,9 бала (через зниження обсягу платежів за інтелектуальну власність, імпорту ІКТ-послуг та чистого припливу прямих іноземних інвестицій).

Останні два показники формують субіндекс «Результати інновацій». За досліджуваний період в Україні спостерігався розвиток технологій та економіки знань (+9,7 бала), що відбулося завдяки інтенсифікації процесу створення знань (+17,1 бала) та дифузії знань (+21,7 бала). Попри це знизився вплив знань на економіку (-9,7 бала) через зниження продуктивності праці, витрат на програмне забезпечення, щільності входження на ринок нових підприємств, а також частки високотехнологічного промислового виробництва. Другим показником результативності інновацій є результати креативної діяльності, які покращилися на 4,8 бала за рахунок нарощування нематеріальних активів (+31,1 бала). Попри це відзначалося зменшення обсягу креативних товарів та послуг (-31,9 бала) та онлайн креативності (-2,7 бала).

Зважаючи на те, що субіндекс «Результати інновацій» формує глобальний інноваційний індекс, то збільшення першого сприятиме збільшенню другого. При цьому зростання рівня глобального інноваційного індексу країни сприятиме збільшенню доданої вартості пріоритетних галузей економіки. Зарубіжні вчені Зинцир О. і Рус Д. підкреслюють важливість взаємодії або зв'язків між людьми та установами, які беруть участь у розвитку технологій, для перетворення ресурсів в інноваційні результати. Такими суб'єктами є насамперед приватні підприємства, університети та державні науково-дослідні інститути, а також їх працівники. Зв'язки можуть мати форму спільних досліджень, обміну персоналом, перехресного патентування, закупівлі обладнання тощо [15, с. 108].

Загалом в Україні спостерігалася тенденція як до зростання субіндексу «Ресурси інновацій» (у 2020 р. на 4,1 бала у порівнянні з 2010 р.), так і субіндексу «Результати інновацій» (у 2020 р. на 7,3 бала у порівнянні з 2010 р.). При цьому у середньому перший показник випереджав другий на 6,2 бала. Зважаючи на те, що глобальний інноваційний індекс є середнім арифметичним зазначених показників, він також мав тенденцію до зростання як за кількістю балів (з 30,6 у 2010 р. до 36,3 у 2020 р.), так і за місцем у рейтингу країн (у середньому Україна зсувалася на 2 позиції вгору за рік).

Ще одним показником, який характеризує інноваційну діяльність України протягом 2010–2020 рр. є ефективність, яка є відношенням субіндексу «Ресурси інновацій» до субіндексу «Результати інновацій» (рис. 2).

Дослідники бізнес-школи INSEAD та Всесвітньої організації інтелектуальної власності обґрунтовують діалектичну взаємозалежність та взаємовплив інноваційної діяльності та рівень доходів [10, с. 8]. В межах нашого дослідження виявимо результуючі інтегральні показники, які найбільше впливають на рівень доходів країни. Реалізацію даного завдання здійснимо на основі виявлення впливу рівня глобального інноваційного індексу, субіндексу «Результати інновацій», інноваційної ефективності на обсяг ВВП на одну особу в переліку країн, які протягом 2010–2020 рр. було включено до звіту (106 країн). Розрахунки вказують на наявність тісного взаємозв'язку між середнім рівнем глобального інноваційного індексу за досліджуваний період та обсягом ВВП на одну особу (86,41%), а також між субіндексом «Результати інновацій» та обсягом ВВП на одну особу (84,11%). Між інноваційною ефективністю та рівнем доходів країн (ВВП на одну особу) існує кореляція нижче середнього (44,87%). Це пояснюється тим фактом, що між рівнем показників «Ресурси інновацій» та «Результати інновацій» існує тісний взаємозв'язок (коефіцієнт кореляції становить 91,8%), тобто збільшення результативності інновацій супроводжується збільшенням ресурсного забезпечення, що стримує підвищення ефективності.

Графічне відображення отриманих результатів наведено на рис. 3, який враховує середній рівень глобального інноваційного індексу 106 країн світу за 2010–2020 рр., а також їх інноваційну ефективність та результативність.

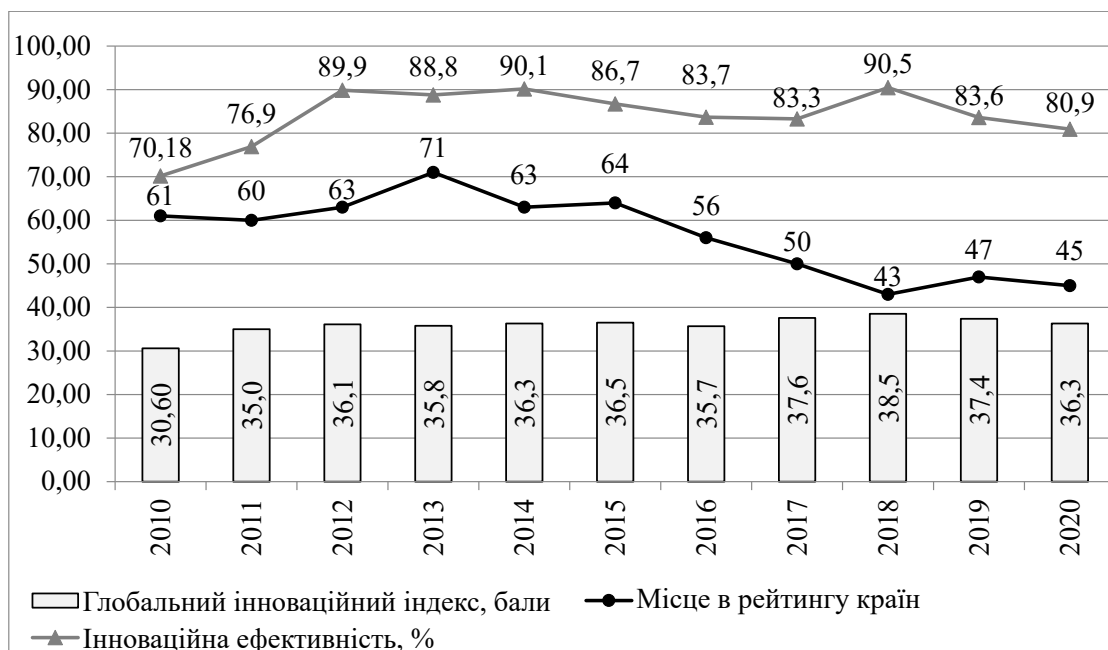

Рис. 2. Глобальний інноваційний індекс та інноваційна ефективність України, 2010–2020 рр.

Джерело: складено автором за даними [14]

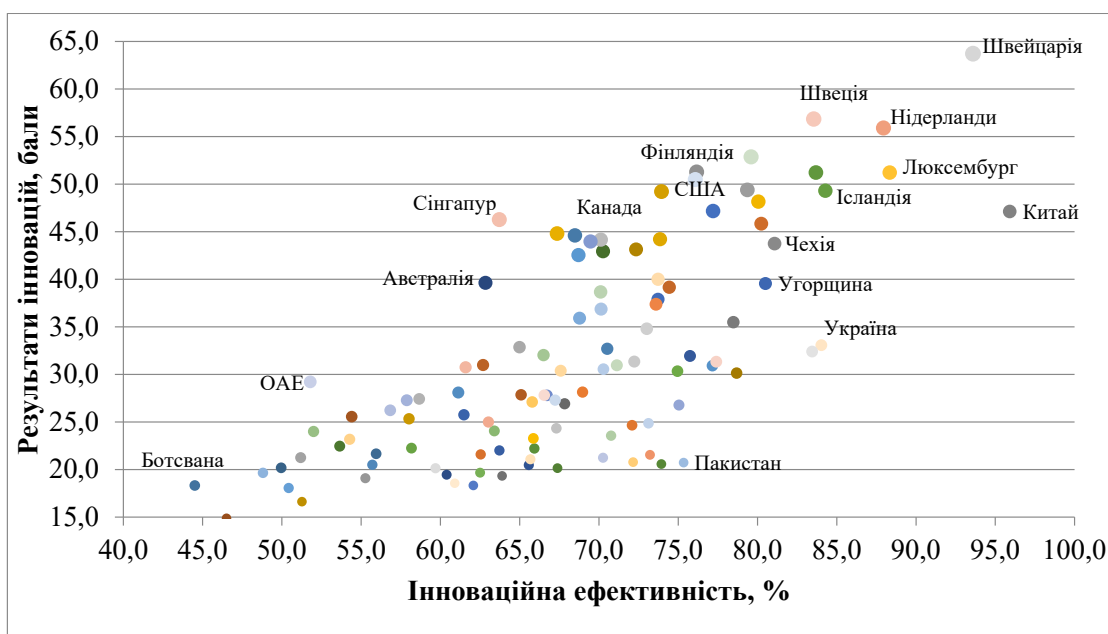

Рис. 3. Карта інноваційності країн світу, 2010–2020 рр.

Джерело: сформовано автором за даними [14]

Середня результативність інновацій досліджуваних країн складає 31,7 бала, а ефективність – 68,3%. Це дозволяє розподілити досліджувані країни на чотири групи відносно цієї межі:

- ефективність та результативність інновацій вище середнього – 37 країн, з яких: Швейцарія, Швеція, Нідерланди, Люксембург, Фінляндія, США, Китай, Чехія, Україна та інші;
- результативність вище, а ефективність нижче середнього – Австралія, особливий адміністративний район Гонконг, Литва, Польща;
- ефективність вище, а результативність нижче середнього – 17 країн, з яких: Вірменія, Індія, Нігерія, Пакистан, Філіппіни, Румунія, Шрі-Ланка, Таїланд тощо;

– ефективність та результативність інновацій нижче середнього – 48 країн, з яких: Аргентина, Бразилія, Камбоджа, Чилі, Єгипет, Греція, Японія, Кенія, Мексика, ПАР, ОАЕ тощо.

Звертаємо увагу, що чим нижчим є рівень доходів країни, тим меншою є кореляція між рівнем інноваційних ресурсів та інноваційних результатів (84,77% для країн з високим рівнем доходів, 66,6% для країн з середнім рівнем доходів, 2,38% для країн з низьким рівнем доходів). Тобто інноваційні результати менше залежать від стану інноваційних ресурсів через те, що забезпечення реалізації інновацій потребує більше фінансових ресурсів для суб'єктів господарювання, ніж є в наявності. Відтак, чим нижчим є рівень ВВП на одну особу в країні, тим більше залежить процес формування її інноваційної моделі розвитку від залучення інвестицій. Зазначене дозволяє стверджувати, що основними індикаторами, які сигналізують про успішність формування інноваційної моделі розвитку є глобальний інноваційний індекс та його субіндекс «Результати інновацій».

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. У результаті дослідження інноваційного профілю України протягом 2010–2020 рр. було виявлено, що попри позитивну тенденцію формування інноваційних ресурсів та інноваційних результатів, а як наслідок глобального інноваційного індексу, а також високі показники інноваційної ефективності мають місце такі недоліки формування інноваційної моделі розвитку в країні: погіршення якості науково-дослідної діяльності та стану загальної інфраструктури, зниження екологічної стійкості, доступності кредитів та можливості захисту інтересів міноритарних інвесторів, зменшення кількості венчурних угод, а також угод про спільні підприємства та стратегічні альянси, відсотку НДДКР, що фінансуються з-за кордону, частки високотехнологічного промислового виробництва, обсягу платежів за інтелектуальну власність, імпорту ІКТ-послуг, чистого припливу прямих іноземних інвестицій, продуктивності праці, витрат на програмне забезпечення, скорочення кількості нових підприємств, а також обсягу креативних товарів (послуг) та онлайн креативності.

2. На основі кореляційного аналізу даних 106 країн світу за 2010–2020 рр. доведено, що на рівень доходів країни високий вплив здійснюють як рівень глобального інноваційного індексу, так і рівень субіндексу «Результати інновацій». Було здійснено групування країн за рівнем глобального інноваційного індексу та інноваційної ефективності, на основі чого Україну віднесено до 37 країн з показниками вище середнього. Встановлено, що чим нижчим є рівень доходів країни, тим нижчою є кореляція між рівнем ресурсів інновацій та рівнем результатів інновацій, отже формування інноваційної моделі розвитку України потребує активного залучення інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Данилишин Б. Структурні реформи, які здатні змінити Україну. *Економічна правда*, 31 травня, 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/31/687649/>
2. Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3480803-ukrainska-ekonomika-cerez-vijnu-vtratil-sonajmense-90-milardiv-forbes.html>
3. EBRD (2022) European Bank for Reconstruction and Development. URL: <https://www.ebrd.com/home>
4. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. NY : Basic Books, 1973. 616 p.
5. Castells M. The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture. Oxford : Blackwell, 1996. 656 p.
6. Toffler A. The Third Wave. New York : Bantam Books, 1980. 537 p.
7. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. Київ, 2015. 336 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-2020++.pdf>
8. Варналій З.С., Гармашова О.П. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення : монографія. Київ : Знання, 2013. 387 с.
9. Данилишин Б., Куценко В. Через модернізацію освіти до економіки знань. *Науковий світ*. 2010. № 7. С. 6–8.
10. Кириленко В.І., Чалюк Ю.О. Інноваційність економік світу. *Підприємництво та інновації*. 2020. Випуск 15. С. 7–14. URL: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/377/366>
11. Лазебник Л.Л., Соколова О.М. Інноваційні кластери як об'єкт державної структурної політики України. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2021. Випуск 7. С. 74–86. URI: <http://ojs.nusta.edu.ua/index.php/ojs1/issue/view/28/21>
12. Осецький В.Л. Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики : монографія. Київ : ІАЕ УААН, 2003. 412 с.
13. GII (2020). Global Innovation Index. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator>
14. Report GII (2020) Global Innovation Index: 2010–2020. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/GII-2010-2020-Report.pdf>

15. Zincir O., Rus D. Understanding Knowledge Absorption for Inbound Open Innovation Practices: How Do Knowledge Antecedents Influence the Process? The Role of Knowledge Transfer in Open Innovation. IGI Global, 2019. 97–117.

REFERENCES:

1. Danylyshyn, B. (2022), "Structural reforms that can change Ukraine", *Ekonomichna pravda*, May 31, available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/31/687649/> [in Ukrainian]
2. Ukrayinske nacionalne informacijne agentstvo «Ukrinform» [Ukrinform] (2022), available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3480803-ukrainska-ekonomika-cerez-vijnu-vtrabila-sonajmense-90-milardiv-forbes.html> [in Ukrainian]
3. European Bank for Reconstruction and Development (2022), available at: <https://www.ebrd.com/home>
4. Bell, D. (1973), *The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting*. NY: Basic Books.
5. Castells, M. (1996), *The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture*. Oxford: Blackwell.
6. Toffler, A. (1980), *The Third Wave*. New York: Bantam Books.
7. Geyecz V. (2015), "Innovative Ukraine 2020: national report", In: *t ekonomiky ta prohnouvania*, Kyiv, Ukraine, available at: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-2020++.pdf> [in Ukrainian]
8. Varnalij, Z.S. and Garmashova, O.P. (2013), *Competitiveness of the national economy: problems and priorities of innovative provision*, Znannya, Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian]
9. Danylyshyn, B. and Kucenko, V. (2010), "Through the modernization of education to the knowledge economy", *Naukovyj svit*, vol. 7, pp. 6–8. [in Ukrainian]
10. Kyrylenko, V.I. and Chalyuk, Yu.O. (2020), "Innovativeness of world economies", *Pidpryemnyctvo ta innovaciyi*, vol. 15, pp. 7–14, available at: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/377/366> [in Ukrainian]
11. Lazebnyk, L.L. and Sokolova, O.M. (2021), "Innovation clusters as an object of the state structural policy of Ukraine", *Ekonomichnyj visnyk. Seriya: finansy, oblik, opodatkovannia*, vol. 7, pp. 74–86, available at: <http://ojs.nusta.edu.ua/index.php/ojs1/issue/view/28/21>
12. Oseczkyj, V.L. (2003), *Investments and innovations: problems of theory and practice*, IAE UAAN, Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian]
13. GII (2020), Global Innovation Index, available at: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator>
14. Report GII (2020), Global Innovation Index: 2010–2020, available at: <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/GII-2010-2020-Report.pdf>
15. Zincir, O. and Rus, D. (2019), *Understanding Knowledge Absorption for Inbound Open Innovation Practices: How Do Knowledge Antecedents Influence the Process? The Role of Knowledge Transfer in Open Innovation*. IGI Global, pp. 97–117.

УДК 330.341.1:338.2](477)

JEL O31, O33

Соколова Ольга Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, Державний податковий університет. **Аналітичне вимірювання інноваційного профілю України.**

У статті досліджено динаміку інноваційного профілю України за елементами субіндексів глобального інноваційного індексу, який є об'єктивним індикатором спроможності та успіхом країни в інноваціях. Аналіз здійснено за п'ятьма показниками субіндексу інноваційних витрат (інноваційні ресурси) та двома показниками субіндексу результати інновацій. Виявлено позитивну тенденцію формування інноваційних ресурсів та інноваційних результатів й зазначено проблеми у формуванні інноваційної моделі розвитку економіки України. Наголошено, що лідерами глобального інноваційного розвитку є країни з високим рівнем доходу на душу населення. На основі кореляційного аналізу даних 106 країн світу зроблено висновок, що на рівень доходів країни високий вплив здійснюють як рівень глобального інноваційного індексу, так і рівень субіндексу «Результати інновацій».

Ключові слова: інновації, інноваційний профіль, глобальний індекс інновацій, інноваційна ефективність, інноваційний розвиток.

UDC 330.341.1:338.2](477)

JEL O31, O33

Olga Sokolova, Candidate of Economics Sciences, Associate Professor, State Tax University. **Analytical dimension of Ukraine's innovation profile.**

The basis of stability of any economic system is its structure and innovative model of economic development. Innovations generate positive structural changes in the economy, contribute to increasing the productivity of the economy, strengthen its ability to compete in the global environment with the economies of other countries and ensure sustainable growth rates in the long term. Since the Russian invasion, Ukraine's economy has been functioning in war conditions. The losses of human capital, production and infrastructure potential, housing stock are colossal and enormous. Ukraine has an unprecedentedly high support of the entire civilized democratic world in confronting the Russian aggression and extremely high confidence of Ukrainian citizens in victory. This gives a chance not only to rebuild the destroyed, but also to carry out structural reforms and form an innovative model of development. The rating approach is widely used to assess the innovation potential, technological and innovation competitiveness of the country. The purpose of this article is to find out the place of Ukraine in the components of the subindices of the global innovation index, which reflect the potential of innovation and its main results, to identify the main problems and directions of their solution. The dynamics of Ukraine's innovation profile by elements of subindices of the global innovation index, which is an objective indicator of the country's ability and success in innovation, is studied. The analysis was carried out by five indicators of the sub-index of innovation expenditures and two indicators of the sub-index of innovation results. The positive tendency in the formation of innovative resources and innovative results is revealed, as well as the problems in the formation of an innovative model of economic development of Ukraine are identified. It is emphasized that the leaders of the world innovation development are countries with high per capita income. Based on the correlation analysis of data from 106 countries, it was concluded that both the level of the global innovation index and the level of the sub-index "Innovation performance" have a high impact on the level of income of the country.

Key words: innovations, innovative profile, global innovation index, innovative efficiency, innovative development.

WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

УДК 330.341(477):339.9
JEL O31, F60

DOI: 10.26906/EiR.2022.2(85).2635

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Большая Оксана Вікторівна*, кандидат економічних наук,
доцент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

*ORCID 0000-0003-0543-5196

© Большая О.В., 2022

*Стаття отримана редакцією 02.08.2022 р.
The article was received by editorial board on 02.08.2022*

Вступ. Процес глобалізації економіки є актуальним питанням для дослідження. Сучасні динаміка та трансформації демонструють залежність національної економіки від дії зовнішніх факторів при умові зменшення торговельних бар'єрів та зближення світових ринків капіталу. Процес глобалізації створює сприятливі умови для вступу та розвитку національних компаній на світовому ринку. Інновації є основою успішної економіки та добробуту громадян, а від їхнього впровадження визначається місце держави на світовому рівні. Створення та інтеграція інновацій об'єднує зусилля держави, бізнесу і освітнього сектору.

Глобалізація має великі переваги для існування та розвитку економіки окремо взятої країни, створює рівну економічну ситуацію у світі, дає поштовх для вдосконалення виробництва та процесів розвитку зовнішньої торгівлі, відбувається стабілізація та збільшення доходів населення. Глобалізація відкрила новий етап для світових економічних відносин. Розвиток світової економіки передбачає участь кожної країни у процесах глобалізації та інтеграції світового господарства.

Проблематика дослідження глобалізації продовжується упродовж останніх десятиріч, вона є механізмом прискорення для економічного розвитку цілих регіонів, створює активний обмін інвестиціями та налагоджує процес спілкування між людьми різних континентів, доступ до знань та досягнень світової культури. Результат цього складного багатоаспектного явища напряму залежать від управління його процесами та від результату досягнення мети, яку визначено пріоритетною.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Аналіз науково-методологічної літератури, яка присвячена цій проблемі, показує, що окремі питання розвитку та функціонування глобального ринку освітніх послуг та динаміку його структури досліджували такі відомі вчені: І. Бондар, Б. Гвоздов, С. Айтов, В. Манзя, А. Гальчинський, Ю. Богуцький, А. Гірман, П. Лаудисіна, О. Власюк, Ю. Макогон, Е. Макгрю, Т. Орехова, А. Філіпенко, Т. Кравченко, О. Диба, О. Білоус, Д. Лук'яненко, С. Ткаченко, Т. Кравченко, О. Ковальова, А. Піскун, Б. Губський, В. Новицький. Проте питання щодо визначення ступеню впливу глобалізаційних процесів на розвиток світової економіки та економіки України потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Дослідити особливості функціонування та розвитку економіки України під впливом глобалізації. Виокремити процеси та особливості, які допоможуть становленню та розвитку національної економіки у процесах інтеграції на глобальному рівні.

Основний матеріал і результати. Глобалізація означає інтеграцію країни у світове співтовариство, що поєднує світовий обіг товарів, послуг, капіталу, інформації, ідей та людей. Економічна глобалізація

складається з глобалізації виробництва, глобалізації торгівлі, фінансової глобалізації, трансформації механізмів міждержавного регулювання світової економіки [1].

Процес глобалізації стає вирішальним фактором у загальній консолідації економічних, фінансових та політичних, соціально-культурних та науково-технічних, екологічних елементів національних господарств, але величина участі одних країн у процесі глобалізації світового господарства значно відрізняється від масштабів участі інших, що створює кардинальні відмінності у соціально-економічному розвитку національних економік [2].

Економіка України у реаліях сьогодення знаходиться у надзвичайно складних умовах, що відображено у звіті МВФ «World Economic Outlook: War Sets Back the Global Recovery» [3], опублікованого у квітні 2022 р., який зазначає, що світова економіка із початку 2022 р. має позитивні темпи відновлення після пандемії COVID-19, але ситуація погіршується через військові дії, що серйозно гальмують глобальне відновлення, сповільнюють зростання та посилюють інфляцію у 2022 році Україна відчує значне скорочення ВВП [4].

Активізація інноваційної переорієнтації більшості суб'єктів підприємництва зумовлена розвитком нових технологій та впровадженням новітніх досягнень науки і техніки в усіх галузях національної та світової економіки. Розвиток науки, технологій та інновацій, що є вирішальними для розвитку сучасного суспільства і визначальними для прискорення інноваційних процесів задля розвитку країн світу. Спостерігаємо поширення різноспрямованих та нелінійних тенденцій у світі. Упродовж останніх десятиліть відбуваються численні зміни, пов'язані із усіма ключовими параметрами економіки та суспільства. Це зумовило загострення конкурентної боротьби та зростання інтересу до інновацій, а стратегічні переваги глобалізації включають обмін технологіями та інноваціями у світі [5].

Основою проведення економічних реформ і побудови якісно нової економічної системи України є посилення значення науково-технічних інноваційних компонентів господарського зростання, як факторів активізації та якісного удосконалення виробництва відповідно визначальним тенденціям світового економічного розвитку. Важливим науковим завданням є розробка нових концептуальних підходів щодо розробки стратегії інноваційного розвитку економіки України в умовах глобалізації світового ринку технологій як одного з пріоритетів здійснення державної політики щодо посилення прикладної спрямованості наукового забезпечення та прогнозування економіки, підвищення наукоємності валового внутрішнього продукту як основи конкурентоспроможності країни [6].

У ХХІ ст. розвиток нових напрямів науки та передових технологій прискорюється на тлі надзвичайної невизначеності та складності сучасного світу. Потенціал і ризики такого розвитку науки і технологій, зокрема для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР), обговорено на Багатосторонньому форумі ООН з науки, технологій та інновацій для сталого розвитку (Нью-Йорк, США, 5-6 травня 2022 р.). У ній звертається увага на те, що інноваційний шлях кожної країни є специфічним для її культури та економічних особливостей, але є низка загальних системних механізмів та інноваційних політик, яка може підтримувати сталий розвиток, особливо в країнах із середнім або низьким технологічним потенціалом. Лише модернізувати технологічну складову за визначеними траєкторіями є недостатнім адже необхідна цілісна національна інноваційна і науково-технічна політика. Україна представлена у декількох міжнародних рейтингах у яких відбувається процес визначення та оцінювання її інноваційного потенціалу та інноваційної спроможності, визначення результативності інноваційної політики. Їх всебічну характеристику дають Глобальний індекс інновацій – ГІІ (the Global Innovation Index), Інноваційний індекс агентства Bloomberg – ІІВ (the Bloomberg Innovation Index), Зведений Інноваційний Індекс – ЗІІ (Summary Innovation Index – СИІ), Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів – ГІКТ (The Global Talent Competitiveness Index), Світовий рейтинг конкурентоспроможності – СРК (the World Competitiveness Ranking), а також Індекс ефективності переходу до сталого розвитку – ІЕП (New Transitions Performance Index). Для кращого аналізування стану інноваційного розвитку України у глобальному вимірі, доцільно звернутися до рейтингу інноваційного розвитку. Згідно з даними щорічного звіту «Global Innovation Index 2022» (ГІІ, GII) у 2022 р. Україна займала 57 місце серед 132 держав (табл. 1) [8].

Україна за ГІІ опустилася на 10 місць нижче порівняно з 2019 р., За результатами інноваційної діяльності Україна займає 48 місце опустившись на 12 місць порівняно з 2019 р. За запровадженням інновацій Україна займає 75 місце, піднявшись на 7 одиниць.

Таблиця 1

Рейтинг України у системі показників оцінки інновацій у 2019–2022 рр., місце

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Зміна місця, +/-
Глобальний інноваційний індекс	47	45	49	57	-10
Запровадження інновацій	82	71	76	75	7
Результати інноваційної діяльності	36	37	37	48	-12

Джерело: побудовано автором за даними [8]

За індексом економічної свободи, який розраховується дослідженням «Index of Economic Freedom 2022» Україна посідає позиції серед країн «з переважно не вільною економікою». Україна за підсумками 2022 р. погіршила позиції та опустилася на 130-е місце серед 177 країн у рейтингу економічних свобод і має індекс 54,1. Лідерами у світовому співтоваристві за цим індексом у рейтингу 2022 р. є Сінгапур (індекс – 84,4), Швейцарія (індекс – 84,2), Ірландія (індекс – 82,0) [9].

Економіка України у важкий воєнний період знаходиться у екстримальному становищі, але вона функціонує та намагається не здавати набутих досягнень. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р «Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» у якій були визначені ключові завдання та механізми їх реалізації. Стратегія успішного розвитку національних економічних систем держав-лідерів останніми роками тісно пов'язана з лідерством у дослідженнях і розробках, появою нових знань, розвитком високотехнологічного виробництва і створенням масових інноваційних продуктів. Розвиток інноваційного потенціалу – це не тільки шлях динамічного розвитку та успіху, а і засіб забезпечення безпеки та суверенітету держави, її конкурентоспроможності у сучасному світі. Стратегічною перевагою України у післявоєнний період має стати розвиток інноваційної складової, широкий спектр наукових досліджень, вміння практично застосувати комерціалізацію інноваційних результатів та кваліфікаційні кадри сприяють інноваційному розвитку країни, що відповідає ідеології стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Необхідно вирішувати питання оподаткування, збільшення механізмів для розвитку та створення високотехнологічної продукції та інноваційних продуктів задля швидкого росту національної економіки [10].

Подальший розвиток інноваційної діяльності України є процес формування основних економічних умов для виведення на ринок конкурентоспроможної та інноваційної продукції задля реалізації стратегічних державних пріоритетів із урахуванням специфіки розвитку регіонів та з подальшою перспективою реалізації їх на світовому рівні. Основа системи довгострокових соціально-економічних цілей інноваційного розвитку для України:

- підвищення якості життя населення та формування соціально-наукової спільноти;
- забезпечення економічного зростання та формування інформаційно-інноваційного типу економіки;
- розвиток інтелектуального середовища, фундаментальної науки, освіти та культури;
- створення сприятливої законодавчої правової системи для становлення сприятливого інноваційного клімату;
- підтримка розвитку інноваційних ідей та стартапів впровадженні та реалізації;
- формування нового рівня державного та приватного партнерства на основі взаємовигідних умов;
- забезпечення оборони та безпеки інноваційного розвитку країни [11].

Національний фонд досліджень України є спеціальним інструментом реалізації державної політики, за допомогою якого здійснюється фінансування заходів для реалізації інноваційної політики та розвиток української науки задля економічного зростання держави. Робота фонду направлена на максимальну реалізацію інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової та науково-технічної діяльності заснованих на принципах здорової конкуренції і наукового лідерства. Необхідністю у функціонуванні розвиненої економіки є формування інноваційної стратегії та структурної трансформації промисловості у довгостроковій структурній політиці де основою є розвиток наукомістких виробництв, випуск конкурентоспроможної продукції для реалізації на світовому ринку. Рівень економіко-технологічного потенціалу України має відповідати світовим стандартам і вимогам часу, адже лідерами світового співтовариства є держави економіка яких базується на створенні та використанні новітніх інноваційних технологій у всіх галузях господарювання [12].

Україна має розробляти власну ефективну модель інноваційного розвитку економіки, створювати сприятливі умови для розвитку інноваційного підприємництва та посилювати інноваційний характер

виробничої діяльності. Нововведення та інноваційне прискорення є основою сталого розвитку сучасного ринку. Важливим фактором інноваційного розвитку кожної національної економіки є інноваційне підприємництво, яке функціонує завдяки інноваційній інфраструктурі та роботі висококваліфікованих менеджерів та робітників.

Глобалізація є основою економічного взаємозв'язку країн та визначається у поглибленні міжнародних економічних відносин та створенням системи світових, міжрегіональних та регіональних організацій. Зовнішньоекономічні відносини у світовому господарстві створюють зростання усіх зв'язків: торговельних і інвестиційних, трудових і інформаційних та соціальних. У економічному вимірі глобалізація проявляється у посиленні ролі наднаціональної інтеграції та відкритості національних економік, заключенням економічних угод на рівні регіонів та світу, зростанням впливу транснаціональних корпорацій, глобальним поділом праці, безперервного функціонування загальносвітового економічного механізму та швидкого реагування фінансових ринків на світові події.

Економічний розвиток держави напругу залежить від здатності створювати та впроваджувати інновації. Домінік Піоте вважає, що не вся економіка України інноваційна. «Зате все, що належить до агро- або технологічної індустрії – точно інноваційне. Адже це два головних стовпи української економіки. І вони активно розвивають інновації у своїй галузі. Наприклад, усім відомий кейс Міністерства цифрової трансформації України та запуску першого у світі цифрового паспорта. А ще є приклади monobank, усієї електронної комерції в країні. Вони створюють по-справжньому проривні речі», – пояснює CEO UNIT.City. Домінік Піоте виділив два чинники, над якими Україні необхідно плідно попрацювати. По-перше, країні потрібно більше підприємців та потужна підприємницька культура. По-друге, треба не просто святкувати перемоги, а розповідати історії бізнесу та й України загалом. Адже у світі поки мало хто знає справжню силу країни, потенціал і талант українців [13].

Важливою складовою становлення та розвитку інноваційної економіки є цифрова економіка, що функціонує завдяки цифровим комп'ютерним технологіям. Цифрова економіка змішана з традиційною економікою та робить чітке розмежування більш складним, бо під цифровою економікою розуміють виробництво, продаж та постачання товарів через глобальну мережу Інтернет та різні інформаційні панелі, мобільні і сенсорні мережі.

Прийняте Розпорядження від 3 березня 2021 р. № 167-р «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації», що буде складовою частиною дієвої розбудови цифрової світової економіки. Основними завданнями якої є формування та розвиток цифрових навичок та цифрових компетентностей в суспільстві, що сприятимуть розвитку цифрової економіки та суспільства, а також розвитку електронної демократії і людського капіталу. Завдяки цій Концепції відбудеться прискорення економічного зростання і значне залучення інвестицій. Трансформаційні процеси у всіх секторах економіки завдяки технологічній та цифровій модернізації промисловості задля створення високотехнологічного виробництва, розвиток цифрових індустрій та цифрового підприємництва.

Пришвидшена інтеграція України у світове співтовариство, а особливо Євросоюзу дасть можливість для реалізації економічного потенціалу, досягнення вищого рівня розвитку, отримання світової підтримки та допомоги при впровадженні інновацій та реформування української економіки. Задля об'єднання із Європейським Союзом Україна дотримується принципів вільної торгівлі та відкритості економіки та має створювати необхідні механізми для впровадження інновацій у всі сектори економіки задля створення розвиненої ринкової економіки.

Важливим фактором задля зміцнення економіки України у сучасних реаліях є допомога та підтримка світової економіки. Експерти Світового банку прогнозують, що ВВП України у 2022 році скоротиться на 45%, Міжнародний валютний фонд прогнозує падіння української економіки на 35%. За оцінками Міжнародної організації праці за останні сім місяців повністю припинили свою діяльність від 30 до 50% підприємств, що призвело до втрати 4,8 млн робочих місць. Верховною Радою представлено комплексний «План економічного поновлення України», що передбачає повний доступ до ринків G7 та ЄС, членство у Євросоюзі та лібералізацію і дерегуляцію економіки.

Центр досліджень економічної політики (міжнародний неурядовий дослідницький центр з питань підтримки реформ в Україні та досягнення стійкого економічного зростання, CES Ukraine) опублікував проєкт «Плану відновлення України», підготовлений за участю економістів Стокгольмської школи економіки, Університету Берклі, МТІ, Гарварду, паризької Школи політичних досліджень, Женевського

інституту міжнародних відносин. Проект передбачає надання Україні 200-500 млрд. євро економічної допомоги для відбудови інфраструктури, житла та транспорту. Єврокомісія планує запропонувати новий пакет фінансової допомоги Україні, який містить зобов'язання щодо довгострокового фінансування відновлення інфраструктури країни, зокрема сільськогосподарського сектору.

Євросоюз уже виділив 600 млн. євро у вигляді пільгових кредитів і прискорює схвалення додаткових 600 млн євро. Світовий банк затвердив додатковий пакет допомоги Україні у 723 млн доларів. Пакет складається з додаткового кредиту на 350 млн. доларів та гарантій на суму 139 млн. доларів, а також безоплатного фінансування у розмірі 134 млн. доларів та паралельного фінансування у розмірі 100 млн. Аналітики компанії S&P Global Market Intelligence прогнозують, що українська економіка повернеться до довоєнних показників уже за 5 років [14].

Висновки. Україна зробила великі зусилля, за роки своєї незалежності, для створення механізмів впровадження ефективної державної інноваційної політики та створення інноваційної моделі розвитку економіки, яка зробить державу повноправним суб'єктом світового господарства. Основою цих прогресивних процесів є розвиток національної економіки завдяки створенню та реалізації науково-технічних досягнень та програм, тісної взаємодії між наукою, владою і бізнесом та галузями економіки. Успішне майбутнє України залежить від впровадження грамотної економічної політики основою якої є нормативно-правові механізми управління інноваціями на внутрішньому та міжнародному рівні.

Глобалізація дає Україні можливість побудувати розвинену ринкову конкурентоспроможну економіку основою якої є інновації та впровадження інноваційних методів управління. Це створить позитивні зміни для відновлення та стабілізації економічних процесів України, надасть додаткові можливості для розвитку національної економіки, яка неможлива без інвестиційних надходжень від економічно розвинених держав-партнерів та створить сприятливе середовище для швидкої інтеграції в глобальну економіку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Піскун А.В. Основні макроекономічні пропорції України. Статистичні методи оцінки соціально-економічного розвитку країни і регіонів. Міжнародна науково-практична конференція «Наукові проблеми господарювання на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях» (Одеса 22-23.04.2015). Одеса : ОНЕУ, 2015. С. 37–40.
2. Богун М. Глобалізація та її вплив на розвиток соціально-економічних систем. *Стратегія економічного розвитку України*. 2021. Вип. 48. С. 5–12.
3. International Monetary Fund. World Economic Outlook: War Sets Back the Global Recovery. Washington, DC, April 2022. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO> (дата звернення: 03.05.2022).
4. Людвік І. Інноваційний розвиток України в умовах глобалізації економічного простору. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2022/2_2022/8.pdf
5. Дибя О.М. Інноваційний розвиток підприємств в умовах глобалізації. *Стратегія економічного розвитку України*. 2018. № 42. С. 111–118.
6. Попович В. Інноваційний розвиток економіки України в контексті глобалізації світового ринку технологій. URL: http://lib.osau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1075/1/Nvmgu_eim_2013_6_23-1.pdf
7. Писаренко Т., Куранда Т. та ін. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2021 році : науково-аналітична доповідь. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/наука>
8. Global Innovation Index 2022. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2022-report#>
9. Рейтинг країн за індексом економічної свободи. URL: <https://www.heritage.org/index/ranking>
10. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>
11. Яцкевич І. Інноваційна політика України у післявоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-53>
12. Крачок Л. Інноваційно-технологічний аспект соціально-економічних трансформацій у національній економіці України. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib>
13. Кошельник Д. Що таке інновації та як вони стимулюють економіку. URL: <https://vctr.media/ua/shho-take-innovacziyi-ta-yak-voni-stimulyuyut-ekonomiku-109052>
14. ЦПД аналізує. URL: <https://i-ua.tv/news/38351-tspdanalizuie-vplyv-rosiisko-ukrainskoi-viiny-na-ekonomiku-ukrainy>

REFERENCES:

1. Piskun, A. V. (2015), "The main macroeconomic proportions of Ukraine. Statistical methods for assessing the socio-economic development of countries and region", *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia. Naukovi problemy hospodariuvannia na makro-, mezo- ta mikroekonomichnomu rivniakh* [International scientificpractical conference "Scientific problems of management at the macro-, meso- and microeconomic levels"], ONEU, Odessa, Ukraine.

2. Bohun, M. (2021), "Globalization and its influence on the development of socio-economic systems", *Strategy of economic development of Ukraine*, vol. 48, pp. 5–12.
3. International Monetary Fund (April 2022), *World Economic Outlook: War Sets Back the Global Recovery*. Washington, DC, available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>
4. Liudvik I. Innovative development of Ukraine in the context of globalization of the economic space, available at: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2022/2_2022/8.pdf
5. Dyba, O. (2018), "Innovative development under globalization conditions", *Strategy of economic development of Ukraine*, vol. 42, pp. 111–118.
6. Popovych, V. Innovative development of the economy of Ukraine in the context of globalization of the world technology market, available at: http://lib.osau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1075/1/Nvmgu_eim_2013_6_23-1.pdf
7. Pisarenko T., Kuranda T., etc. Scientific and scientific and technical activity in Ukraine in 2021: a scientific-analytical report, available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka>
8. Global Innovation Index 2022, available at: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2022-report#>
9. Ranking of countries according to the index of economic freedom, available at: <https://www.heritage.org/index/ranking>
10. On the approval of the Strategy for the development of the sphere of innovative activity for the period up to 2030, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>
11. Yatskevych, I. (2022), "Innovative policy of Ukraine in the postwar period", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-53>
12. Krachok L. Innovative and technological aspect of social and economic transformations in the national economy of Ukraine, available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib>
13. Koshelnik D. What are innovations and how they stimulate the economy, available at: <https://vctr.media/ua/shho-take-innovacziyi-ta-yak-voni-stimulyuyut-ekonomiku-109052>
14. CPD_analyzes, available at: <https://i-ua.tv/news/38351-tspdanalizuie-vplyv-rosiisko-ukrainskoi-viiny-na-ekonomiku-ukrainy>

УДК 330.341(477):339.9

JEL O31, F60

Большая Оксана Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка.
Інноваційний розвиток економіки України у контексті глобалізації.

У статті досліджується проблема впровадження інновацій у економіці України та визначається вплив на ці процеси глобалізації, висвітлення позитивних наслідків цього явища для національної економіки в цілому, адже це шлях для створення високотехнологічної, конкурентоспроможної держави з розвинутою економікою. Визначено ключові засади формування та напрями збільшення інновацій національної економіки. Проведено аналітику політики держави, щодо законодавчої бази, яка регулює та стимулює впровадження та розвиток інновацій на державному та міждержавному рівнях, визначені пріоритети впровадження інновацій. Обґрунтовано необхідність створення сприятливих умов та впровадження відповідних механізмів державної політики по сприянню відновлення та розвитку національної економіки на інноваційних засадах інтегрованої у світове співтовариство.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, інноваційна політика, глобалізація, ринкова економіка, конкурентоспроможність.

UDC 330.341(477):339.9

JEL O31, F60

Oksana Bolshaia, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Pedagogical Mastery and Management named after I.A. Ziaziun, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University.
Innovative development of the Ukrainian economy in the context of globalization.

In the article the problem of introduction of innovations into the economy of Ukraine is investigated and the influence of globalization on these processes is determined, the positive consequences of this phenomenon for the national economy as a whole are highlighted, because it is the way to create a high-tech, competitive state with a developed economy. The key principles of formation and directions of increasing the innovativeness of the national economy are determined. The analysis of the state policy on the legislative framework that regulates and stimulates the introduction and development of innovations at the state and interstate levels is carried out, the priorities of innovation implementation are determined. The necessity of creating favorable conditions and implementing appropriate mechanisms of state policy to promote the restoration and development of the national economy on an innovative basis, integrated into the world community, is substantiated. Globalization is the basis

of economic interconnection of countries and is determined by the deepening of international economic relations and the creation of a system of global, interregional and regional organizations. Foreign economic relations in the world economy create the growth of all relations: trade and investment, labor and information, social. In economic terms, globalization is manifested in the strengthening of the role of supranational integration and openness of national economies, the conclusion of economic agreements at the regional and global level, the growing influence of transnational corporations, the global division of labor, the smooth functioning of the world economic mechanism and the rapid response of financial markets to world events. Globalization gives Ukraine an opportunity to build a developed market competitive economy based on innovations and implementation of innovative management methods. This will create positive changes for the restoration and stabilization of economic processes in Ukraine, provide additional opportunities for the development of the national economy, which is impossible without investment inflows from economically developed partner countries, create a favorable environment for rapid integration into the world economy.

Key words: innovations, innovative development, innovation policy, globalization, market economy, competitiveness.

DEMOGRAPHY, LABOR ECONOMY, SOCIAL ECONOMY AND POLITICS

УДК 331.3
JEL J60

DOI: 10.26906/EiR.2022.2(85).2636

РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Мантур-Чубата Олена Сергіївна*, кандидат економічних наук, старший викладач
Хмельницький національний університет

Ваганова Людмила Василівна**, кандидат економічних наук, доцент
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

*ORCID 0000-0002-1449-7172

**ORCID 0000-0002-5812-4597

© Мантур-Чубата О.С., 2022

© Ваганова Л.В., 2022

Стаття отримана редакцією 03.08.2022 р.

The article was received by editorial board on 03.08.2022

Вступ. Український ринок праці дуже змінився. Пандемія COVID-19, повномасштабна війна – негативно вплинули на розвиток як вітчизняного ринку праці, так і в цілому світового. Вони вже ніколи не будуть такими як раніше. За даними Міжнародної організації праці при ООН, багато кваліфікованих фахівців нашої держави зараз перебувають у пошуку роботи. Кількість вакансій зменшилася навіть у ІТ-секторі, незважаючи на те, що ця сфера виявилася чи не найбільш підготовленою до війни, а працівники мобільні та гнучкі. Ринок праці став належати роботодавцям, а через падіння доходів компаній багато хто з них вдався до звільнень працівників та скорочення зарплат. За даними Європейської бізнес-асоціації (ЄБА), до кінця травня вже майже половина компаній (47%) повністю відновила свою роботу, а інша частина підприємств працює з певними обмеженнями або частково. Щоб утриматися зараз на ринку, підприємства мають істотно переглянути свої витрати – зокрема на утримання персоналу. Шляхи оптимізації таких витрат – переведення працівників на неповну ставку, скорочення тривалості робочого часу або оформлення відпустки за власний рахунок. Тому, першочерговим завданням для кожного українця є пристосування до нових, важких реалій сьогодення і намагатися по максимуму свою професію зробити власною справою з орієнтацією на глобальний ринок.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Загальними теоретичними дослідженнями ринку праці займаються такі вітчизняні вчені як Чернявська О.В., Калина А.В., Юрчик І.Б., Федунчик Л.Г., Марчук О.Г., Кваша О.С. та багато інших. Однак сьогодні ринок праці в умовах воєнного стану набуває зовсім нових рис, дослідженням яких почали займатися такі вчені як Пищуліна О., Маркевич К., Жирій К., Бойко І., Березовська Р., Філатов В. та інші.

Основний матеріал і результати. За даними Національного банку України, рівень безробіття в нашій країні, через повномасштабне військове вторгнення російської федерації, сягнув максимально високих 35% [5]. Проте через високий рівень міграції українців за кордон та стрімку мобілізацію рівень безробіття вдалося дещо втримати і вирівняти. Національний банк зауважує, що без цих двох факторів ситуація була б значно гіршою [5].

Національний банк України прогнозує, що «навіть після закінчення активних бойових дій, безробіття знижуватиметься повільно та залишатиметься на вищих рівнях, ніж раніше, через довгострокові наслідки війни» [5]. За даними Державної служби зайнятості України, кількість вакансій в Україні зменшилась у 20 разів порівняно з довоєнним часом [4].

На початку травня у Державній службі зайнятості налічувалось 25,3 тис. вакансій, що на 60% менше, ніж 2021 р. Водночас, в середньому по Україні на одне вільне робоче місце претендувало 11 безробітних (у 2021 р. було 6 осіб) (таблиця 1) [4]. Відзначається, що вакансій упродовж травня-червня побільшало, але на ринку спостерігається значний дисбаланс між регіонами, а також у розрізі маленьких міст та великих населених пунктах. Найскладніше знайти роботу у Херсонській області, де на 1 вільне робоче місце претендують 86 безробітних, в Черкаській (27 осіб), Чернігівській (25 осіб), Миколаївській (23 особи), Донецькій (22 особи) та Запорізькій (19 осіб) областях [4].

Таблиця 1

Кількість вакансій та безробітних за даними Державної служби зайнятості за січень-квітень 2021–2022 рр.

	Кількість вакансій, тис. одиниць	Кількість безробітних, тис. осіб
Січень-квітень 2021 р.	316,3	747,3
Січень-квітень 2022 р.	173,4	495,3

Джерело: сформовано авторами за даними [4]

Дисбаланс посилюється через міграцію українців до Європи та мобілізацію чоловіків. 30 травня 2022 року у Центрі зайнятості назвали найпотрібніші професії під час війни (рис. 1) [4].

Рис. 1. Сфери, які найбільше потребують працівників за даними Державної служби зайнятості на травень 2022 р.

Джерело: сформовано авторами за даними [4]

Станом на 12 червня 2022 року попит на робітничі спеціальності став більш відчутним на українському ринку праці: у червні кількість вакансій у цій сфері зросла на 20% порівняно з попереднім місяцем. На 30 червня 2022 року майже 40% українців повернулися на роботу. За даними сайту з пошуку роботи Work.ua, у липні кількість вакансій зросла на 14% [6].

Найменш затребувані професії за даними Державної служби зайнятості України станом на травень 2022 року зображено на рисунку 2 [4].

Найбільша кількість відкритих вакансій у серпні на українському ринку праці – це пропозиції роботи для фахівців сфери рітейлу та менеджерів з продажу.

Загалом, сьогодні вітчизняний ринок праці співпрацює з секторами економіки, які забезпечують базові потреби населення на тих територіях, де не ведуться бойові дії – енергетика, логістика, медицина, сектор харчової промисловості [6].

Відповідно до загального контексту, а також враховуючи локальний, можна зробити припущення, які професії будуть популярними в найближчому майбутньому в Україні [7]: професійні військові,

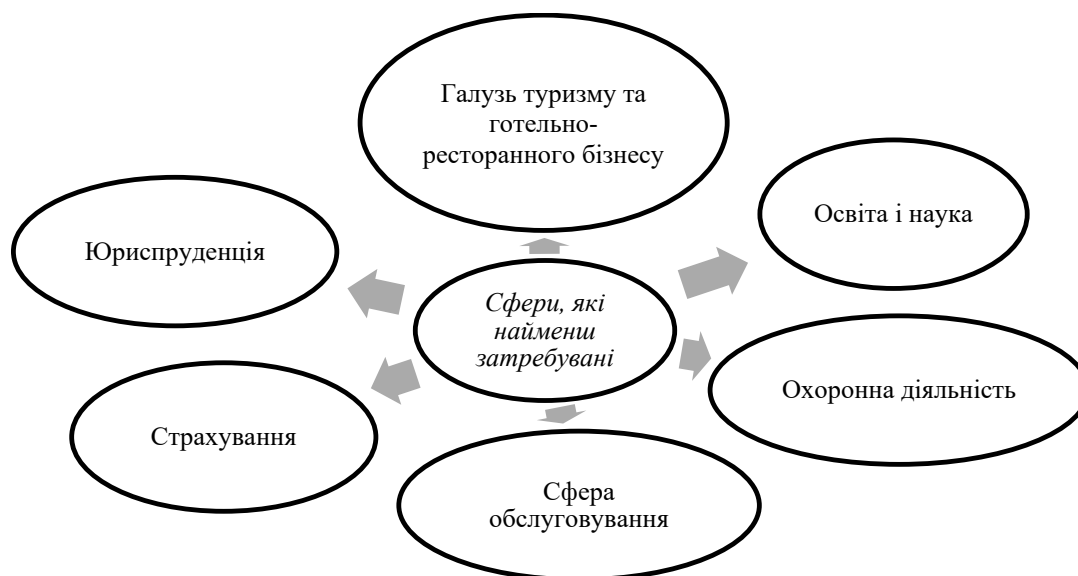

Рис. 2. Найменш затребувані сфери діяльності за даними Державної служби зайнятості України станом на травень 2022 р.

Джерело: сформовано авторами за даними [4]

психологи, зокрема військові, спеціалісти в галузі медицини, будівництво та архітектура, оборонна промисловість, енергетика, освіта, мікропідприємства послуг на експорт.

Попит на деякі професії з'явиться вперше, зокрема і на ті, які потребуватимуть концептуально нових навичок.

Soft skills («м'які навички»), що не є притаманними конкретним професіям – це особистісні якості, які допомагають результативно виконувати роботу та успішно будувати майбутню кар'єру [1].

Роботодавці, коли описують запропоновані вакансії, почали набагато більше звертати увагу саме на бажані soft skills, в порівнянні з довоєнним періодом. Пропонуємо в таблиці 3 розглянути як змінилися вимоги до навичок «soft skills» у роботодавців в порівнянні з довоєнним періодом і тепер.

Таблиця 2

Топ 10 ключових «soft skills» у запропонованих вакансіях від роботодавців у довоєнний та військовий час (листопад 2021 року та липень 2022 року)

Топ 10 ключових «soft skills» у запропонованих вакансіях	
1. Відповідальність	1. Відповідальність
2. Навички роботи в команді	2. Уважність
3. Навички налагодження зв'язків	3. Тактовність
4. Комунікабельність	4. Навички роботи в команді
5. Уважність	5. Комунікабельність
6. Пунктуальність	6. Стресостійкість
7. Орієнтація на результат	7. Орієнтація на результат
8. Акуратність	8. Аналітичні здібності
9. Організаторські навички	9. Самоорганізація
10. Тактовність	10. Багатозадачність

Джерело: сформовано авторами за даними [1]

З даної таблиці видно, як вплинула війна на основні вимоги роботодавців до м'яких навичок працівників. Багато з перелічених навичок змінили свій пріоритет у зв'язку з подіями, що відбуваються в країні, це і не дивно, уважність, тактовність, стресостійкість – це все набуває першочергових значень для працівників.

Серед нових побажань у вакансіях роботодавці почали зазначати: гнучкість, мобільність, дисциплінованість, справедливість, оптимістичність та адаптивність. Також вказується дружелюбність,

ввічливість та порядність. Нові реалії пошуку роботи в воєнний час вносять свої корективи в бажані вміння та навички [1].

За даними Національного банку України, станом на 7 червня падіння зарплат у приватному секторі в середньому становило від 25% до 50% порівняно з довоєнним часом. Найбільше таких – у добувній промисловості та будівництві [5].

Зазначається, що зі свого боку сільгоспспідприємства переважають серед тих, хто не змінив чи навіть підвищив зарплатню. За оцінками фінансистів, зарплати у травні були на 10-60% нижчими за довоєнні (залежно від виду діяльності) (рис. 3) [5]. У травні ж порівняно з квітнем зросли зарплати для водіїв, медиків та фармацевтів, у переробній промисловості та сільському господарстві. Дещо краща ситуація в бюджетному секторі – персонал частково відправляли у простій із виплатою 2/3 зарплати [6].

Доходи домогосподарств підтримуються соціальними виплатами, підвищенням пенсій та зростанням грошових виплат військовим. За даними НБУ, стабілізувалася частка підприємств (понад 30%), які суттєво скоротили працівників та не змінили їхню кількість. Середньозважений рівень зайнятості покращився, що пояснюється сезонністю. Крім того, він все ще на 25% нижчий, ніж до війни (на 40% на початок березня). Зростання кількості вакансій суттєво поступається приросту резюме навіть для фахівців ІТ [5].

Далі з відновленням економіки, пожаттвенням попиту на робочу силу номінальні зарплати швидко зростатимуть і перевищать довоєнний рівень вже у 2023 році. Але через інфляцію реальні зарплати навіть наприкінці 2024 року будуть усе ще нижчими за довоєнний рівень [5].

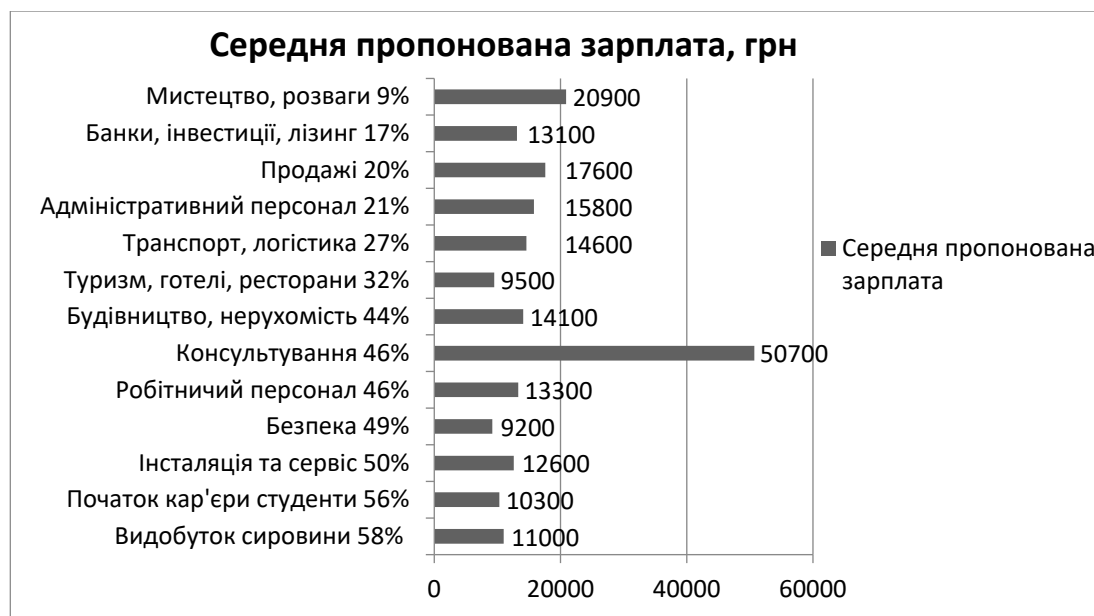

Рис. 3. Середня пропонована зарплата та відсоток її зниження в травні в порівнянні з довоєнним періодом

Джерело: побудовано авторами за даними [5]

Також, варто відмітити змінення структури пропозиції робочої сили на ринку праці України у військовий час. До змінення структури пропозиції кваліфікованої робочої сили в Україні призвела низка факторів, які зазначимо на рис. 4.

Таким чином, розвиток ринку праці – одна з перших потреб післявоєнної розбудови, а забезпечення роботою – це невід'ємна частина соціальної політики повоєнного відновлення. До заходів цієї політики слід віднести [6]:

1. Збільшення рівня зайнятості.

2. У післявоєнний період глибша «реконструкція» економіки ніж у довоєнний, з точки зору економічного розвитку. Зниження рівня безробіття та стабілізація ринку праці – ключові аспекти у порядку денному соціальної післявоєнної політики держави.

3. Перерозподіл робочої сили між секторами економіки, що дозволить підвищити рівень її продуктивності.

4. Створення робочих місць.

5. Розробка спеціальної Державної програми відновлення економіки, зокрема відновлення інфраструктури, передусім соціального спрямування, та житлового фонду, зокрема залучення іноземних інвестицій для забезпечення житлом постраждалих громадян, особливо у регіонах Східної України.

6. Сприяння вирішенню безпосередніх проблем вразливих верств населення, які не можуть займатися економічною діяльністю через вік, фізичні вади або з інших причини.

Рис. 4. Основні фактори по зміні структури пропозиції робочої сили в Україні

Джерело: сформовано авторами за даними [6]

Висновки. Одержання інформації на рахунок змін, які відбуваються на ринку праці в Україні, на сьогодні є надзвичайно важким завданням, оскільки кожної хвилини можуть оновлюватися дані. В Україні зараз високий рівень безробіття і це зважаючи на великий відтік біженців та мобілізацію значної частини населення країни. Не зважаючи на покращення економічної активності, велика кількість підприємств не відновили свою діяльність, і це має вплив на сучасний стан вітчизняного ринку праці. У післявоєнний період саме стабілізація ринку праці стає вкрай необхідним завданням. Важливим елементом також має стати розробка механізмів та інструментів реалізації ефективної системи управління ринком праці, що враховує питання освіти, розвитку soft skills (м'яких навичок), та збільшення рівня соціального захисту та безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Березовська Р. Які soft skills хочуть бачити роботодавці після початку війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/08/12/690294/>
2. Бойко І. В НБУ розповіли наскільки впали заробітні плати з початку повномасштабної війни. URL: <https://www.unian.net/economics/finance/rabota-naskolko-upali-zarplaty-s-nachala-polnomasshtabnoy-voyny-v-ukraine-novosti-ukraina-11856804.html>
3. Жирий К. Ринок праці в Україні: кого шукають роботодавці і що пропонують. URL: <https://www.unian.net/economics/other/rynok-truda-v-ukraine-kogo-ishchut-rabotodateli-i-chto-predlagayut-poslednie-novosti-amp-11961825.html>

4. Офіційний веб-сайт Державного центру зайнятості України. URL: <https://www.dcz.gov.ua/>
5. Офіційний веб-сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
6. Пишуліна О., Маркевич К. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>
7. Філатов В. Як зміниться ринок праці в Україні через війну. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/1/685047/>
8. Юрчик І.Б. Взаємозв'язок ефективності ринку праці та його інституційного забезпечення. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2016. Вип. 17. Ч. 4. С. 109.
9. Федунчик Л.Г. Ринок праці в Україні: проблеми та напрями їх вирішення. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2016. № 2. С. 31.
10. Марчук О.Г. Статистичне дослідження ринку праці в Україні. *Економічні науки*. 2017. № 9 (49). С. 541.
11. Кваша О.С. Ринок праці в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 1074–1079.
12. Чернявська О.В. Ринок праці : навч. посібник.. Київ : Центр учбової літератури. 2013. 522 с.
13. Калина А.В. Ринок праці (національний та міжнародний аспекти) : навч. посібник. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 216 с.

REFERENCES:

1. Berezovska, R. What soft skills do employers want to see after the start of the war, available at: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/08/12/690294/>
2. Boyko, I. The NBU told how wages have fallen since the start of the full-scale war, available at: <https://www.unian.net/economics/finance/rabota-naskolko-upali-zarplaty-s-nachala-polnomasshtabnoy-voyny-v-ukraine-novosti-ukraina-11856804.html>
3. Zhiry, K. The labor market in Ukraine: who employers are looking for and what they offer, available at: <https://www.unian.net/economics/other/rynok-truda-v-ukraine-kogo-ishchut-rabotodateli-i-chto-predlagayut-poslednie-novosti-amp-11961825.html>
4. Official website of the State Employment Center of Ukraine, available at: <https://www.dcz.gov.ua/>
5. Official website of the National Bank of Ukraine, available at: <https://bank.gov.ua/>
6. Pyshchulina, O. and Markevich, K. The labor market in the conditions of war: main trends and directions of stabilization, available at: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>
7. Filatov V. How the labor market in Ukraine will change because of the war. *Economic truth*, available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/1/685047/>
8. Yurchyk, I.B. (2016), “Interrelationship of labor market efficiency and its institutional support”, *Scientific Bulletin of Kherson State University. Economic sciences*, vol. 17, part 4, p. 109.
9. Fedunchyk, L.G. (2016), “The labor market in Ukraine: problems and ways to solve them”, *Labor market and population employment*, vol. 2, p. 31.
10. Marchuk, O.G. (2017), “Statistical study of the labor market in Ukraine”, *Economic sciences*, vol. 9 (49), pp. 541.
11. Kvash, a O.S. (2018), “The labor market in Ukraine: analysis of the current state and prospects”, *Global and national economic problems*, vol. 22, pp. 1074–1079.
12. Chernyavska, O.V. (2013), *The labor market: education. Guide*, Center for educational literature, Kyiv, Ukraine.
13. Kalina, A.V. (2010), *Labor market (national and international aspects): academic. Manual*, "Staff" house, Kyiv, Ukraine.

УДК 331.3

JEL J60

Мантур-Чубата Олена Сергіївна, кандидат економічних наук, старший викладач, Хмельницький національний університет. **Ваганова Людмила Василівна**, кандидат економічних наук, доцент, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. **Ринок праці України в умовах воєнного стану.**

Стаття присвячена актуальним питанням функціонування ринку праці України в умовах воєнного стану. Проаналізовано та систематизовано кількість вакансій та безробітних. Розглянуто сфери працевлаштування, які найбільше потребують працівників за даними Державної служби зайнятості та які є найменш затребуваними. Окреслено топ 10 ключових “soft skills” у запропонованих вакансіях від роботодавців у довоєнний та військовий час. Досліджено середню пропоновану зарплату та відсоток її зниження в травні 2022 року в порівнянні з довоєнним періодом. Визначено основні фактори по зміні структури пропозиції робочої сили в Україні у післявоєнний період. Запропоновано необхідні заходи соціальної політики повоєнного відновлення.

Ключові слова: ринок праці, безробіття, вакансії, пропозиція робочої сили, soft skills працівника (м’які навички).

UDC 331.3

JEL J60

Olena Mantur-Chubata, PhD (Economics), Senior Lecturer, Khmelnytskyi National University.
Lyudmila Vaganova, PhD (Economics), Associate Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law. **The labor market of Ukraine under martial law.**

The article is devoted to topical issues of functioning of the labor market of Ukraine under martial law. The number of vacancies and unemployed is analyzed and systematized. The areas of employment that are most in need of workers according to the State Employment Service and those that are least in demand are considered. The top 10 key "soft skills" in vacancies offered by employers in pre-war and wartime are outlined. The average offered salary and the percentage of its decrease in May 2022 compared to the pre-war period are investigated. The main factors of changes in the structure of labor supply in Ukraine in the post-war period are determined. The necessary measures of social policy of post-war reconstruction are proposed. Obtaining up-to-date information on trends in the labour market in a country where there is a war, the number and composition of the workforce is changing, is a difficult task, given that even with the outflow of several million able-bodied refugees, unemployment in Ukraine remains high. Despite the revival of economic activity and the gradual return of enterprises to work, many enterprises have not resumed their activities, and this affects the labor market. According to the International Labor Organization of the United Nations, many qualified specialists of our country are currently looking for work. The number of vacancies has decreased even in the IT sector, despite the fact that this sphere was perhaps the most prepared for the war, and employees are mobile and flexible. The labor market began to belong to employers, and due to falling revenues, many of them resorted to layoffs and salary cuts. Stabilization of the labour market in the post-war period is an extremely important task, given the emergence of different groups of the population affected by the armed conflict, in particular internally displaced persons, including children and women, people with disabilities and ex-combatants. The specific needs of these groups should be taken into account when planning and implementing sustainable reintegration processes, including in the area of employment. It is important to develop an effective system of labor market management (mechanisms and tools for its implementation), taking into account the issues of education, development of special skills, as well as improving social protection and security.

Key words: labor market, unemployment, vacancies, labor supply, employee soft skills.

TRANSFORMATION OF SOCIETY AND SOCIAL VALUES AS ECONOMIC CATEGORIES

Volodymyr Nesterenko*, PhD student
Sumy State University

*ORCID 0000-0002-1792-9823

© Nesterenko V., 2022

Стаття отримана редакцією 05.08.2022 р.
The article was received by editorial board on 05.08.2022

Introduction. Many works even in modern theory are devoted to the study of society and social values, their mutual influence, evolutionary changes in them. Almost all scientists recognize the axiom that the main wealth of any state is still people. A person as a carrier of information forms the intellectual potential of the country, provides its competitive advantages in the international market. That is why any loss of human resources, regardless of the nature and specific reasons, both in quantitative and qualitative aspects, becomes not only a domestic political but also a geopolitical problem. These losses destabilize and weaken the country, become a threat to national security.

The existing system of theoretical approaches to defining the essence of human resources provides many definitions of this specific and most important type of economic resources. Human resources are employees who have professional skills and their knowledge can be used in the work process [11].

Literature review. The research of the quality of human resources is dedicated to the works of H. Becker, M. Bloug, and later – L. Turow, E. Ginenson, whose works are closely related to the development of the theory of human capital.

One of the most actual topics of modern researchers is a sharp decline in the birth rate. The works of J. Gallagher, N.O. Mazur, O.O. Kabylochna and others are devoted to this issue.

A number of works of both world and domestic scientists are devoted to the problems of population aging in the world.

A significant increase in the attention of theorists and practitioners to the relationship between demography and sustainable development was noted in the 70s of the last century, when the formation of demographic security of society as a separate area of scientific research began. A complete and detailed definition of demographic security is given by O.M. Perebiynos [10]: demographic security should be understood as a state of demographic development which, according to volume and structural indicators, will promote achieving higher quality reproduction of the population in the perspective, creating a predictable, controlled flow of the main demographic processes, providing such a combination of internal and external conditions in the country which would be the most favourable for demographic development.

Social values are a necessary component of society. Value in general means, firstly, the positive or negative significance of any object or phenomenon of reality, distracted from its existential and qualitative features (substantive values), and secondly, the normative (evaluative) side of the phenomena of public consciousness (subjective values).

In the semantic sense, the concept of "value" is close or even related to the concept of "significance" [16].

Value is one of the basic conceptual universals in the system of philosophical and humanitarian discourses. Values establish one of the possible limits of human socio-cultural activity. They are attributed to the extra-personal, supra-personal, and sometimes extra-historical nature.

Most scientists argue about the need to find new approaches to regulating the transformation processes of modern society in order to eliminate negative factors and achieve a synergistic effect of positive changes.

The above review of scientific approaches to assessing the prospects of society and social values shows that these scientific categories do not lose their relevance and require further research.

In general, society is a community of people who have a fixed common territory, common cultural values and a common legal system. The main value of any society is human resources.

Assessment of human resources of a society, industry, territory or organization is the determination of quantitative and qualitative values of indicators that are selected to characterize human resources to a generalizing result. The main auxiliary features of the general concept of human resources are such concepts as population, labor resources, economically active population [11].

Population is a set of people living in a certain territory. It is the broadest concept that does not depend on any characteristics.

Labour resources are a part of the country's population whose physical and mental abilities and knowledge can be used in the national economy [19].

Labour resources include workers who can actually be employed in the economy of the country and the unemployed who temporarily cannot be employed for objective reasons.

Economically active population is the population of both genders aged 15-70 years, which for a certain period provides the supply of labor for the production of goods and services [17].

The object of the article is primarily the population.

Statistical observations show that the world population is steadily growing (Figure 1).

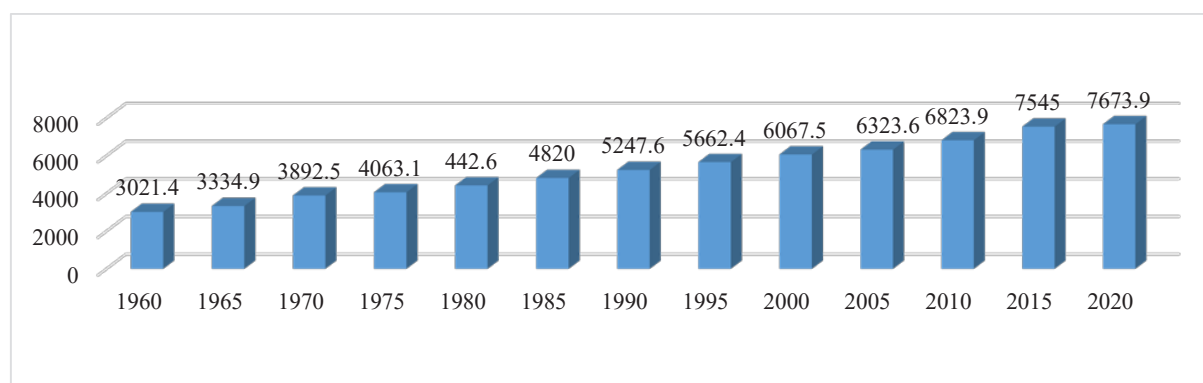

Figure 1. World population, million people

Source: [12]

Population growth rates do not have stable dynamics. During the analyzed period, the highest population growth was observed in the period 1965–1970, when the world population increased by 16.7%. The lowest population growth was in the period 2015–2020, when the population increased by 1.7%.

The unevenness of world population growth is observed both in terms of time and in terms of parts of the world (Figure 2).

The highest population growth rates are observed in Africa, and the lowest – in Europe. Scientists believe that 99% of the projected population growth in the next 40 years will occur in countries that are classified as less developed – Africa, Asia (except Japan), Latin America and the Caribbean, Melanesia, Micronesia and Polynesia.

Population projections and scenarios are important planning and risk management tools for governments, companies, non-governmental organizations and individuals. Governments need short- and medium-term scenarios to assess the needs of schools, hospitals, and other public services; encourage investment in infrastructure with long-term benefits; plan for the necessary skills and knowledge for the future workforce; and invest wisely in resources for health research and development. Governments need long-term scenarios to understand potential environmental, military, geopolitical and other risks and implement strategies to prevent or mitigate them. Population scenarios are equally important for businesses that invest for long-term profits, such as the pharmaceutical industry and industries associated with heavy infrastructure projects [31].

If to consider the forecast values of the world population, then the opinions of scientists differ. Some of them believe that by 2100 the population will increase to about 11 billion people [12].

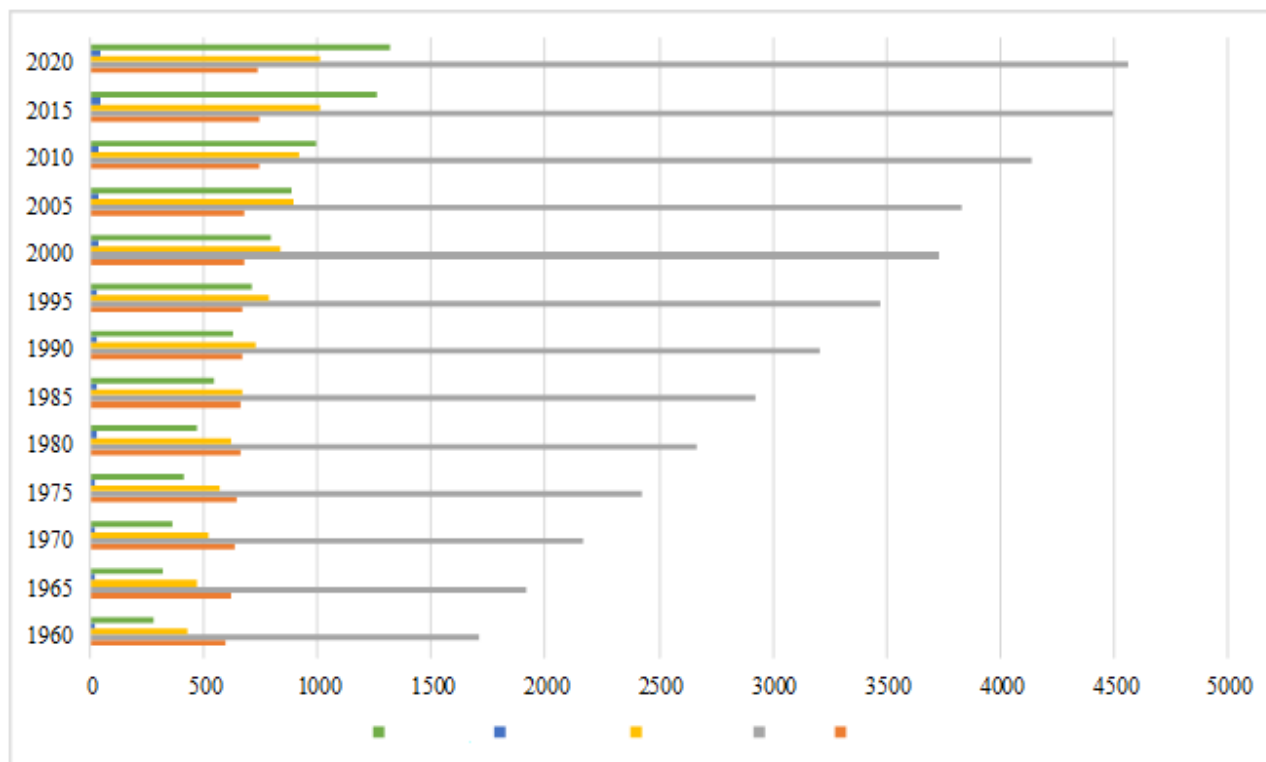

Figure 2. World population according to the parts of the world, million people

Source: [12]

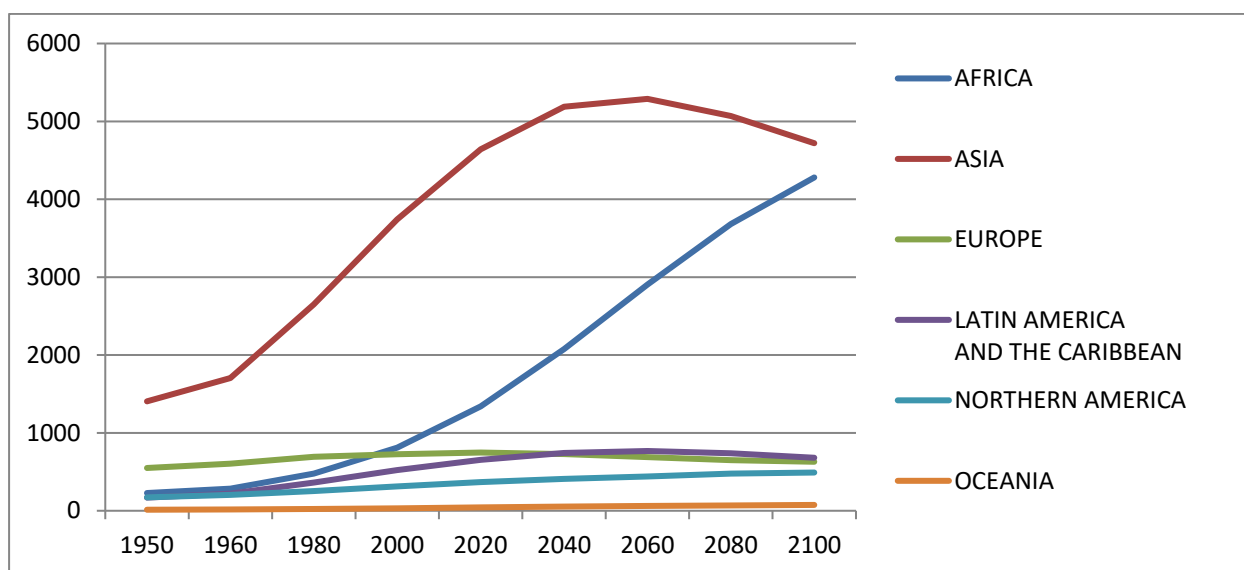

Figure 3. Population forecast according to the continents (1950–2100), million people

Source: [32]

Other researchers note that by the end of the twentieth century, most countries of the world faced a population decline. In 23 countries of the world, if current trends continue, the population may be halved by 2100 [3].

Scientists predict that the world's population will peak by 2064 (9.7 billion), after which it will begin to decline and by the end of the century will amount to 8.8 billion people [3].

The determining indicator of these processes is the average number of children per woman. If this indicator falls below 2.1, the population begins to decline. In 1950, the world average level of this indicator was 4.7, and in 2017 – 2.4. According to the forecasts of a group of experts from the University of Washington in Seattle, in 2100 it will drop to 1.7 [3; 20].

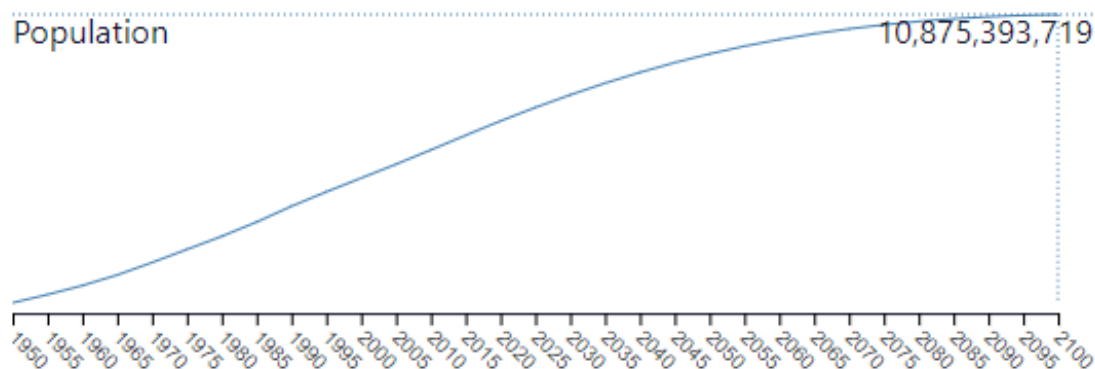

Figure 4. Population of the Earth before 2100, people

Source: [12]

The main reasons are that more and more women are choosing education and work, as well as easier access to contraceptives. Having fewer children is a woman's choice. In a sense, it is their success story [3].

Interesting conclusions follow from a study by the UN Department of economic and Social Affairs (Table 1).

Table 1

World Population

Year	Population, persons	Growth, %
2025	8,187,482,626	5.00 %
2030	8,553,090,972	4.47 %
2035	8,894,594,868	3.99 %
2040	9,212,224,932	3.57 %
2045	9,506,070,389	3.19 %
2050	9,773,651,653	2.81 %
2055	10,012,946,343	2.45 %
2060	10,224,315,824	2.11 %
2065	10,411,449,013	1.83 %
2070	10,577,408,925	1.59 %
2075	10,723,432,838	1.38 %
2080	10,850,084,849	1.18 %
2085	10,958,838,946	1.00 %
2090	11,051,228,331	0.84 %
2095	11,127,099,242	0.69 %
2100	11,185,333,718	0.52 %

Source: compiled according to [8]

As of September 2022, the world's population is already 8 billion people [8].

The issue of social transformation is relevant for most countries of the world, and for some countries this issue is especially urgent. Ukraine belongs to the list of the latter. Today this issue is especially relevant, given the military actions on the territory of the country. The conflict in Donbas and Russia's military aggression have led to enormous human losses. It is not only about the dead. Many people left the country, i.e. went abroad. Scientists predict a decline in the birth rate, deterioration of the nation's health and reduction of life expectancy.

The total confirmed losses of the Ukrainian population as a result of the conflict by 2021 amounted to 1.1 million people. To this figure should be added the losses from the increased intensity of the transition of temporary external labour migration to a permanent form. Although this process began in Ukraine long before 2014, the number of external labour migrants who will not return to Ukraine is constantly growing due to the events in Donbas.

In addition, it should be borne in mind that the industrially developed region (Donbas) has actually stopped working, and since 2016, a trade blockade has been in place against Donbas.

Many scientists believe that Ukraine has entered a protracted demographic crisis, which in duration and scale exceeds the previous ones [14; 10]. The main difference of the new demographic crisis is that in Ukraine there is not only a quantitative reduction of the population (Figure 3), but also a significant deterioration of its health, qualitative indicators of intellectual development and degradation of the gene pool.

The population of Ukraine will diminish due to the conflict with Russia. In particular, because the war leads to increased mortality, decreased birth rate and deterioration of health, in particular due to stress, untimely treatment and lack of access to quality medical care. Some of the evacuated women and children will settle abroad, establish their lives and never return to Ukraine. In addition, their husbands and parents will go to them as soon as such an opportunity arises. These may be options for the loss of 600 thousand to 5 million compatriots. There will be no baby boom in Ukraine after the war, as it was during the Second World War, mainly due to the development of contraceptives in the XXI century [15].

The wars that followed the baby booms ended in the middle of the last century. Then they lasted for years, couples were not close for a long time, men returned after a long absence, and women gave birth to as many children as possible. Nowadays, mostly those children are born whom their parents want. And parents are concerned not so much with the birth of children (more than 1-2 per family), but with their own lives – development, education, career, leisure, etc. [15].

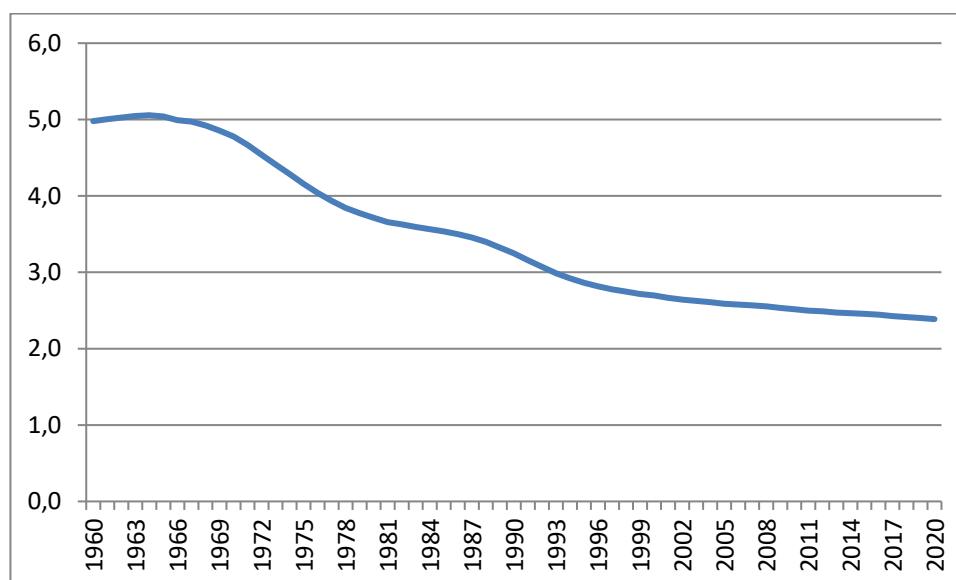

Figure 5. Birth rate in the world, total (births per woman)

Source: [33]

In Ukraine, according to the World Bank, about 4.65 million people (about half of them children and 40 percent women) have become refugees in other countries. This refugee crisis is the most rapidly developing since the Second World War. About 7.14 million people have been displaced internally, and at least twice as many people are in need of vital humanitarian assistance [21].

Among internally displaced persons who cannot return to their places of permanent residence within five years, more than 80% do not return at all. These are the data of the analysis of the world experience [6].

Currently, the population of Ukraine is an approximate figure, as the only census for the years of independence was conducted in Ukraine in 2001.

Nowadays Ukraine is one of the largest donors of human resources for post-Soviet and European countries. The number of residence permits issued to our citizens for the first time in the EU is rapidly increasing: if in 2008 Ukrainians received 116 thousand such permits, in 2015 – almost 500 thousand [34].

In the world, the development of society is closely correlated with the development of social values, which are determined by various factors. The most important of them include: the gender and age structure of society, the gradation of society by income, religious affiliation and even the form of coexistence of individuals.

The primary importance of the gender and age structure of society is determined by the role of this factor in the formation of human potential and the viability of society as a whole.

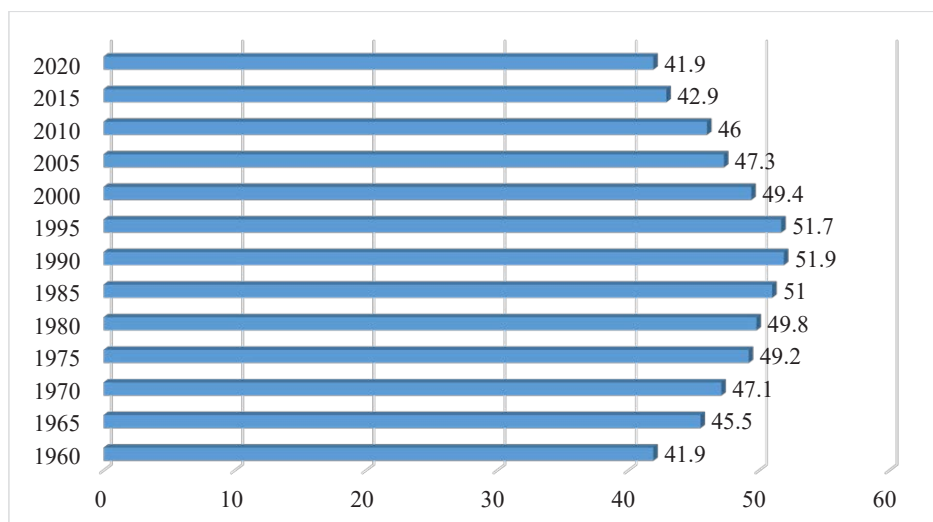

Figure 6. Population of Ukraine, million people

Source: [12]

The ratio of genders has been quite stable over the last 60 years (Table 2).

Table 2

Gender ratio of the world population, %

Sex	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Men	50.0	49.2	50.4	50.4	50.3	48.0	45.9
Women	50.0	50.3	49.6	49.6	49.7	52.0	54.1

Source: compiled according to [12]

The share of men in the total population is gradually decreasing. Thus, if in the middle of the twentieth century the gender ratio was approximately the same, in 2020 the share of men was lower than that of women by more than 8 percentage points.

This situation is not the same in different parts of the world (Figure 7).

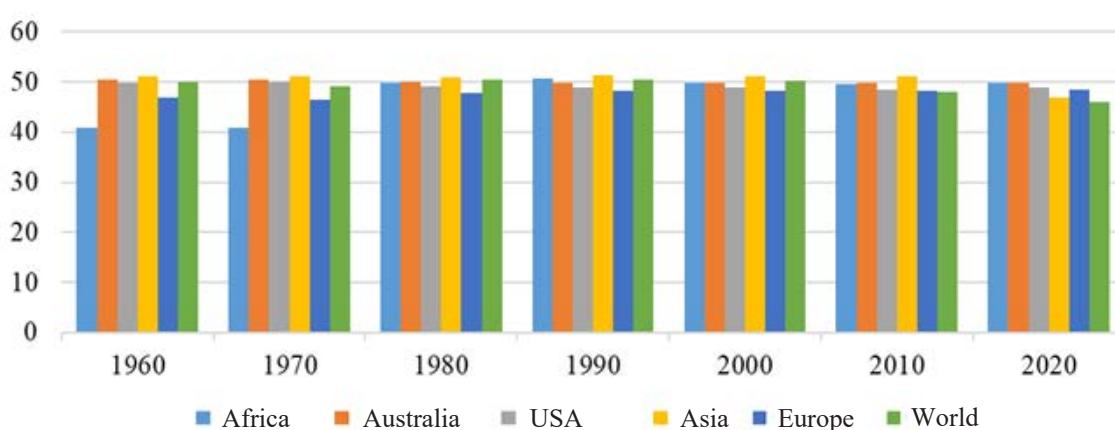

Figure 7. Share of men in the world population, %

Source: [12]

An increase in the share of men in the total population is observed in Africa and, partly, in Europe. In other parts of the world, the share of men is decreasing.

The formation of social values is also influenced by the age structure of society. The age structure of the world society is shown in Table 3.

Table 3

Age structure of world society, %			
Year	Age group		
	0-14	15-64	65 and older
1960	37.2	57.9	4.9
1965	37.9	57.0	5.1
1970	38.5	57.3	4.2
1975	36.8	57.5	5.7
1980	35.4	58.9	5.7
1985	33.7	60.5	5.8
1990	32.8	61.1	6.1
1995	32.7	60.7	6.6
2000	29.4	63.7	6.9
2005	27.8	64.9	7.3
2010	26.4	66.0	7.6
2015	26.0	65.7	8.3
2020	25.0	65.6	9.4
2025	23.9	65.5	10.6
2030	23.0	65.2	11.8
2035	22.0	64.9	13.1
2040	21.4	64.3	14.3
2045	20.9	63.9	15.2
2050	20.4	63.4	16.2

Source: compiled according to [12]

Currently, in the more developed regions of the world, more than a fifth of the population is 60 years and older, and by 2050 this age group is projected to include almost a third of the world's population. In less developed regions, the elderly make up 8% of the population, and by 2050 it is expected that the elderly will make up a fifth of the world's population [4].

According to other scientific studies, adolescents and youth now make up 16% of the world's population: from a minimum of 9% in Spain and 10% in Japan, Italy, Slovenia and Bulgaria to 24% in Micronesia and 23% in Lesotho and Swaziland. At the same time, their share is decreasing in all regions, and in some countries the number of 15-24-year-olds is decreasing even in absolute terms. By 2020, scientists predicted the largest absolute reduction in China (32 million), Vietnam (2.3 million), Russia (1.8 million), Iran (1.7 million) and the United States (1.4 million). The largest percentage reductions were observed in Armenia (25%), Moldova (24%) and Georgia (23%). Other significant cases include South Korea (15%), Cuba (8%), Germany (7%), the United Kingdom (6%), Japan (4%) and South Africa (3%) [9].

Analysis of the population structure by age group is important because children consume more food than they produce; they require a lot of resources for food, clothing, housing, health care and education, and are usually unemployed.

Adults, on the other hand, usually contribute more than they consume – both through work and through their savings, which contributes to capital accumulation. The net contribution of the elderly is usually somewhere in between. After reaching old age, people tend to work less and either save less or use their savings to finance their consumption after retirement [9].

In 1950, 8% of the world's population was older (i.e., aged 60 years and over). Since then, the share of older people in the world population has gradually increased to the current 12% – approximately 900 million people. However, now there is a dramatic change.

By 2050, approximately 2.1 billion people, or 22% of the world's population, will be over 60 years of age. The UN projects that the global median age will increase from about 28 years at present to 38 years by 2050, and the proportion of elderly people will increase in all countries except Niger.

At the same time, the average age of the Japanese population, which is 47 years, is the highest in the world and is projected to increase to 53 years by 2050. At the same time, by that time the median age in South Korea will be 54 years. In 2050, in 34 countries, the median age will be equal to or higher than the current 47 years in Japan. Now people aged 15-24 years are 32% more than people aged 60 years and older. But by 2026 the

number of these two groups will be equal. After that, the number of people over 60 will quickly exceed the number of young people. This transition already took place in 1984 in developed economies and is projected for 2035 in less developed regions [4].

The increase in life expectancy has a significant impact on the change in social values (Figure 8).

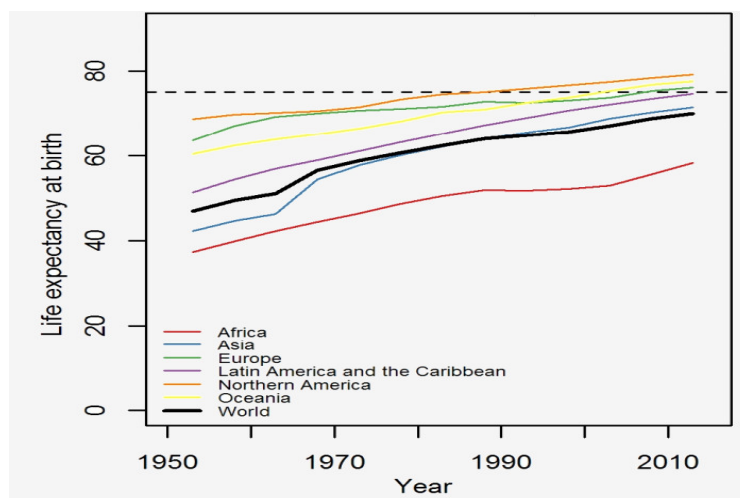

Figure 8. Life expectancy in the world and on continents

Source: [30]

The gradation of society by income has a significant impact on the formation of social values.

The income gap has always been inherent in society. But its sharp increase was noted in the XIX century, which was associated with the industrial revolution that took place in Western Europe.

The change in the differentiation of parts of the world by income of the inhabitants of the regions in this study is represented by the share of the population below the poverty line (Table 4).

Table 4

Share of population below the poverty line, %

Part of the world	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Africa	34.2	33.8	36.3	32.7	35.3	33.2	30.1
Australia	1.2	1.0	0.9	0.8	0.5	0.3	0.2
USA	4.5	4.2	3.7	3.5	4.2	3.3	3.0
Asia	9.5	9.0	8.8	9.4	8.2	7.3	7.1
Europe	4.2	3.9	3.5	3.3	2.2	1.8	1.4
World	15.0	14.9	15.2	14.8	15.1	14.5	12.6

As an example, it should be noted that in the backward regions of Brazil, India and China, the poverty rate is at least twice as high as in the areas of these countries that are dynamically developing. More than two-thirds of the poor in developing countries live in rural areas. One billion citizens of the poorest and most isolated countries, located mainly in sub-Saharan Africa, South and Central Asia, struggle to survive with less than 2% of the world's wealth.

Religion has a significant influence on the formation of social values, which accompanies all stages of society development and is formed and evolves together with society. Social values are formed in the process of interaction of religion with other social institutions (politics, economics, morality, culture, law, family).

The institution of religion remains the most stable. The main types of religions that exist in the modern world are shown in Figure 9 [8].

Evolutionary processes in the system of social values go in parallel with the evolution of forms of human coexistence. In the center of these processes is the family as a social institution, which involves all people on earth. It is the family that still performs a vital and global function of reproduction of the human race, as well as the function of meeting the most urgent needs of the individual.

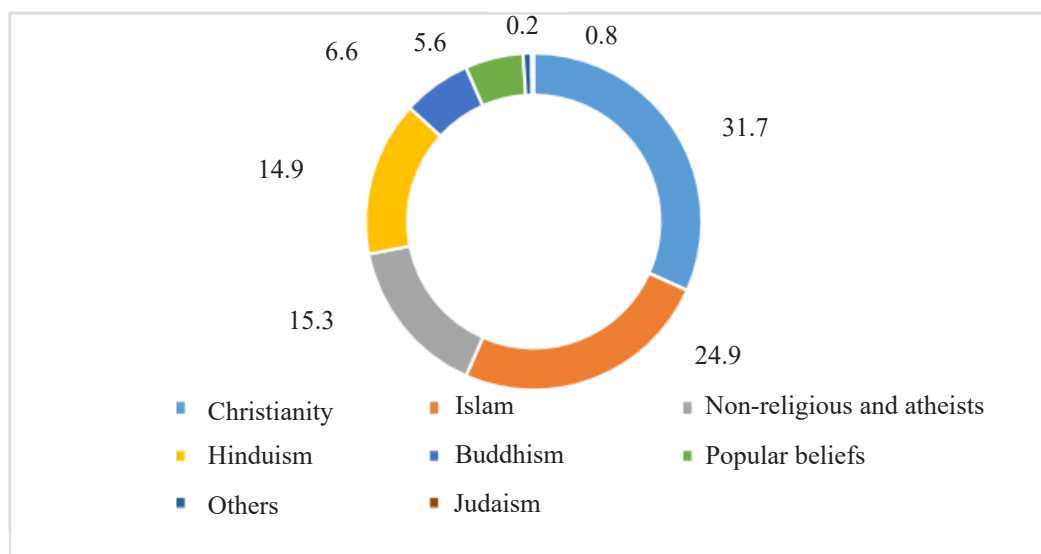

Figure 9. Structure of the population in relation to world religions, %

Source: [8]

Marriage as the most common (but not the only) basis for the emergence of a family in the modern world is changing. New forms appear, which, if they do not receive legislative consolidation, do not cause rejection in society.

Currently, researchers distinguish such forms of marriage as trial marriage, swinging, "open" marriage, visiting marriage, synergistic marriage (polygamy) and homosexual marriage. Each form of marriage will have certain social values.

Polygamy has two types: polygyny or multiple wives (marriage between one man and several women) and polyandry or multiple husbands (marriage between one woman and several men) [2].

Social values are a dynamic category. The main factors affecting their change are: rapid urbanization; climate change and resource scarcity; ecology and warming; changes in global economic power; demographic and social changes; technological trends; viruses like COVID-19, etc.

Accelerated urbanization of the population has a significant impact on changing social values (Figure 10).

One of the most negative consequences of the rapid urbanization of the world's population is slums, which are contrastingly manifested in large cities in many countries. It is noteworthy that in the poorest countries of the world the poverty level is generally higher outside the city than inside it.

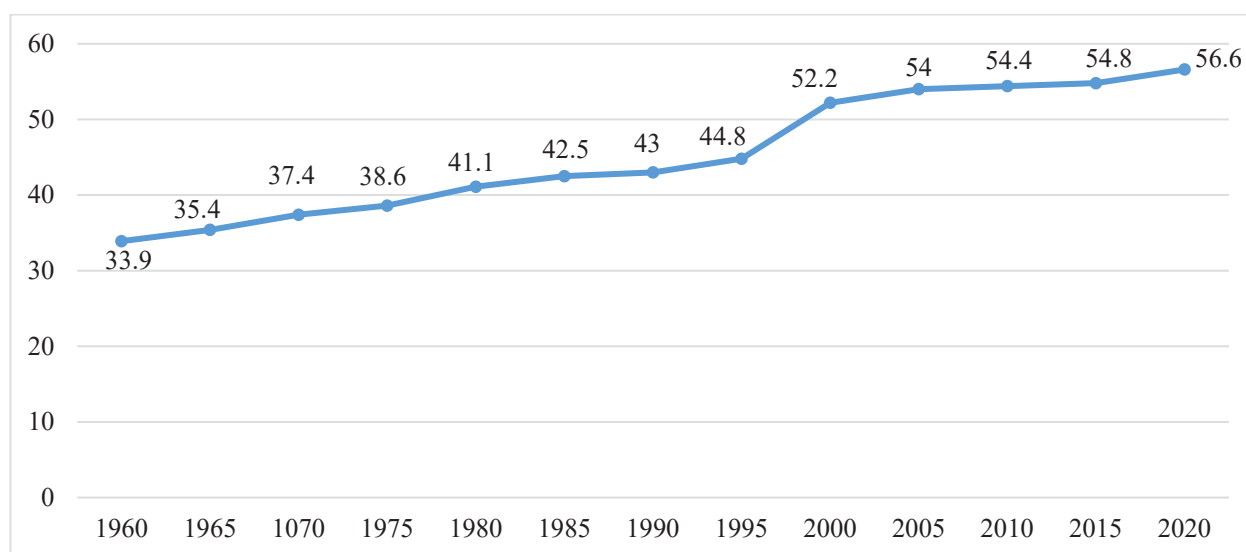

Figure 10. Share of the urban population, %

Source: [12]

On the other hand, urbanization has ceased to be an unambiguously negative fact of population development. Scientists note that no country has reached a high level of income without the growth of large cities.

The level of urbanization determines the amount of public goods that citizens receive. And this, in turn, affects the formation of social values, as social services are always a companion of urbanization.

An equally important problem of the world population, where the issues of demography and social values intersect, is to increase the availability of contraceptives. Among women aged 15 to 49 living with a male partner (married or unmarried), the overall rate of modern contraceptive use is 57%, with the main methods being female sterilization (used by 19% of women in this age group globally), intrauterine devices (14%), oral contraceptives (9%), male condoms (8%) and injectable contraceptives (5%).

Population growth rates do not have stable dynamics. During the analyzed period, the highest population growth was observed in the period 1965–1970, the lowest population growth – in the period 2015–2020. The unevenness of world population growth is observed both in terms of time and in terms of parts of the world. The highest population growth rates are observed in Africa, and the lowest – in Europe.

The share of men in the total population is gradually decreasing. This situation is different in different parts of the world. The increase in the share of men in the total population is observed in Africa and, partly, in Europe. In other parts of the world, the share of men is decreasing.

Analysis of changes in the age structure of the world's population showed that the share of the population "65 years and older" is gradually increasing. Over the past 60 years, this figure has increased by 4.5 percentage points.

A very important graph is the projected working-age population (aged 20–64) for the ten largest countries in 2017 under the baseline scenario (Figure 11). Huge declines in the number of workers are projected in China and India, and steady growth in Nigeria. By 2100, India is projected to have the largest working-age population in the world, followed by Nigeria, China and the United States. In the baseline scenario, despite the fact that the fertility rate was below replacement level, immigration supported the US labor force [31].

Studies and projections of the working-age population in the total GDP scenario show the order of the 25 largest national economies in 2017, 2030, 2050 and 2100 in the baseline scenario (Figure 12). According to the projections, China came out on top in 2035 under the baseline scenario, but then it was again displaced by the United States in 2098, as population decline led to a slowdown in economic growth. Other countries that have risen in the world GDP ranking due to immigration are Australia and Israel. Despite the huge population decline projected for this century, Japan remains the fourth largest economy in 2100 [31].

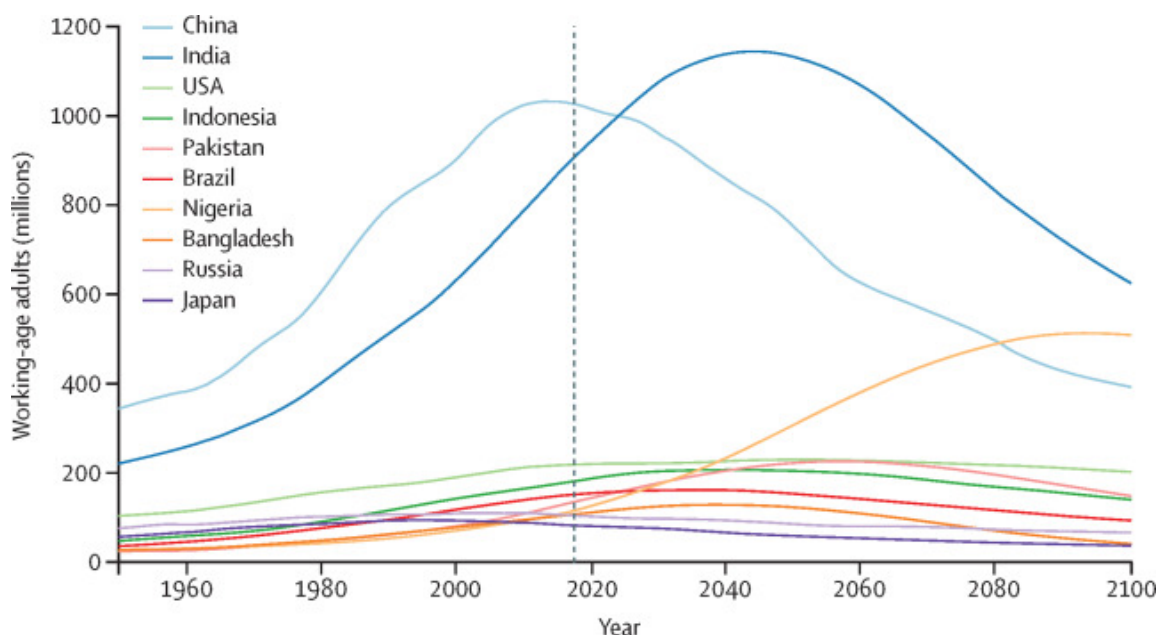

Figure 11. Number of working-age adults aged 1950 to 2100 at baseline in the ten most populous countries in 2017

Source: [31]

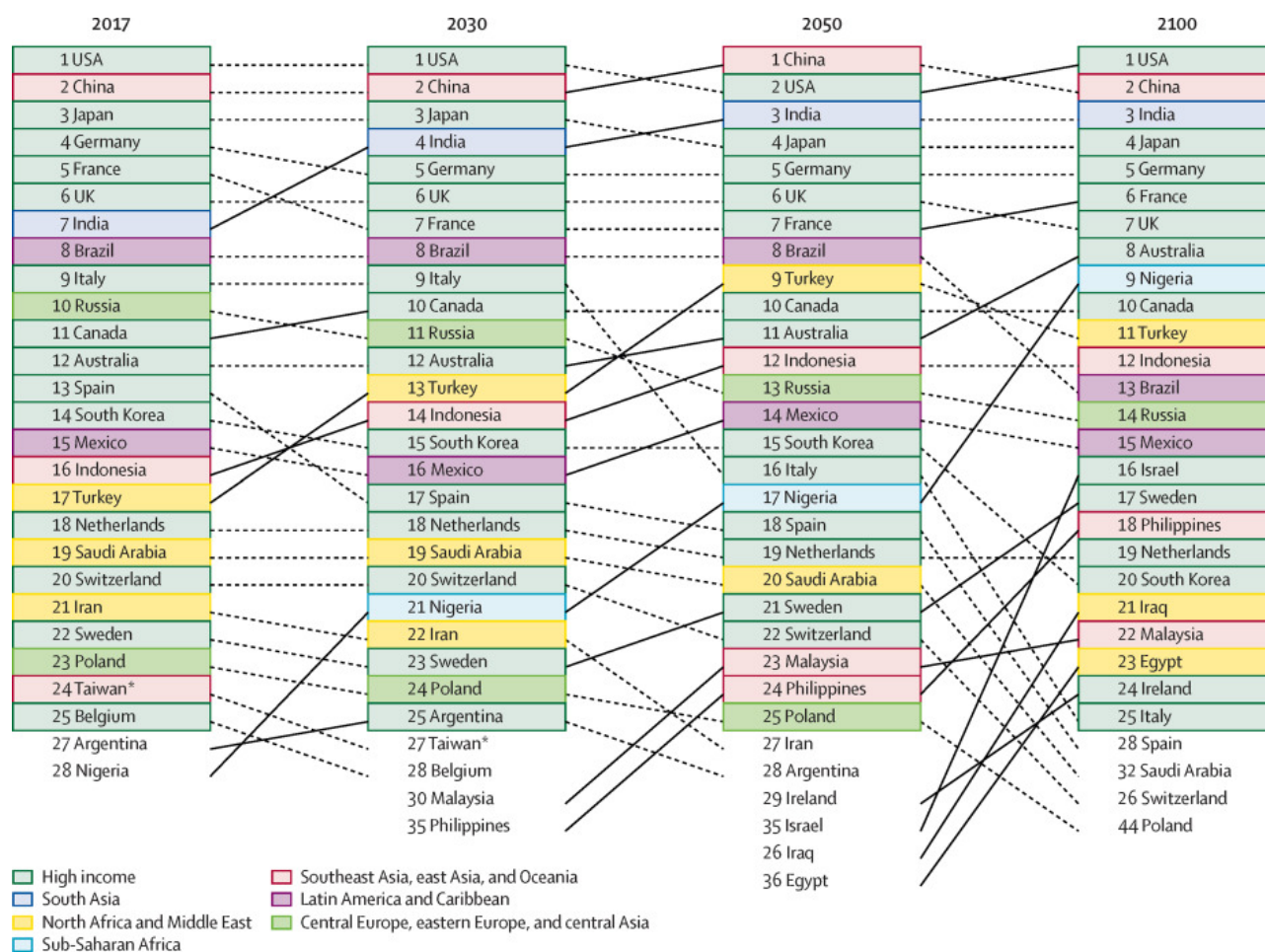

Figure 12. Ranking of the 25 largest economies in the world by total GDP in 2017 and under the baseline scenario in 2030, 2050 and 2100

Source: [31]

Conclusions. The article substantiates the transformation of society and social values as economic categories. The conclusions are obtained using the methods of economic and statistical analysis. The following indicators are analyzed: the rate of population change both in the world and in Ukraine, trends by age, income level, forecasts of economic growth until 2100, urbanization and others.

The world population will grow steadily until 2022. The unevenness of world population growth is noted both in terms of time and in terms of parts of the world.

The highest population growth rates are observed in Africa and the lowest in Europe. Over the next 40 years, most of the growth will occur in countries that are classified as less developed – Africa, Asia (except Japan), Latin America and the Caribbean.

Estimates show that the world population will peak by 2064 (9.7 billion), after which it will begin to decline and reach 8.8 billion by the end of the century.

The findings suggest that continued trends in women's education and access to contraception will accelerate birth rate decline and slow population growth. The low birth rates in many countries, including China and India, will have economic, social, environmental and geopolitical consequences. In the coming years, policy options to adapt to the persistence of low birth rates while preserving and improving women's reproductive health will be crucial.

Responding to persistently low birth rates is likely to be a major policy challenge in many countries, given the economic, social, environmental and geopolitical implications of low fertility.

Declining global population in the second half of the century is potentially good news for the global environment. Fewer people on the planet every year from now until 2100 will mean fewer carbon emissions, less pressure on global food systems, and less chance of overstressing planetary boundaries.

While this is good for the environment, population decline and the associated changes in age structure in many countries can have other profound and often negative consequences. Population is expected to decline by 50% or more in 23 countries, including Japan, Thailand, Spain and Ukraine.

The issue of social transformation is relevant for most countries of the world, and for Ukraine this issue is especially urgent. Due to Russia's war in Ukraine, both in 2014 and in 2022, millions of people became refugees in other countries. This refugee crisis is the most rapidly developing since the Second World War. More than 10 million people have been displaced internally and across borders, and at least twice as many are in need of vital humanitarian assistance.

Analysis of the population structure by age groups shows that the world's population is ageing. And while children consume more products than they produce, require a lot of resources for food, clothing, housing, health care and education, and usually do not work, adults, on the contrary, usually contribute more than they consume – both through their work and their savings, which contributes to capital accumulation. The net contribution of older people is usually somewhere in the middle. By 2050, older people are expected to make up one fifth of the world's population. Life expectancy is steadily increasing both globally and on each continent.

The percentage of the population living below the poverty line is constantly decreasing. The formation of social values takes place in the process of interaction of religion with other social institutions (politics, economics, morality, culture, law, family). The institution of religion remains the most stable. Rapid urbanization of the world's population continues.

REFERENCES:

1. Bordanova, L.S. (2020), *HR Management: Textbook*, KPI, Kyiv, Ukraine.
2. Matveev, V.O. (2007), *A course of lectures on sociology. Sociology of the family. Forms and types of family*. Kyiv, Ukraine, available at: <https://dl.kpt.sumdu.edu.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=24290&chapterid=9362>
3. Gallagher James. The world is expecting a sharp drop in birth rate. What is the reason and what does it threaten? Available at: <https://www.bbc.com/russian/features-53417388>
4. Employment and social protection in the new democratic context // International Labour Bureau, Geneva, 2013, available at: https://ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_210127.pdf
5. Shubaly, O.M. and Rud, N.T. (2018), *HR Management*, Lutsk, Ukraine.
6. Libanova, E. "Ukraine is united" is a goal, not a slogan, available at: <https://zn.ua/ukr/internal/ukrayina-yedynace-meta-a-ne-gaslo-.html>
7. Mazur, N.O. and Kabilochna, O.O. Comparative assessment of demographic security of Ukrainian regions, available at: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO
8. Population of the Earth // Country meters, available at: <https://countrymeters.info/ru/World>
9. New look at economic geography // Report on world development Ne International Bank for Reconstruction and Development/World Bank, available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/630651468337159625/pdf/437380WDR0RUSS08B00PUBLIC0020090rus.pdf>
10. Perebeynos, O.M. (2011), "Demographic security and threats of demographic development: State and administrative aspect", *State Construction*, vol. 1, p. 9, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2011_1_46
11. Petrova, I.L. (2013), *Strategic human resource management: textbook*. KNEU, Kyiv, Ukraine.
12. Pyramid of the world population from 1950 to 2100, available at: <https://www.populationpyramid.net/>
13. Matviishin, E.H. (2011), *Strategic human resource management: Textbook*, LRIDU NADU, Lviv, Ukraine, available at: https://dut.edu.ua/uploads/l_177_29397647.pdf
14. Tsvigun, I.A. *Demographic security of Ukraine and directions of its regulation. Monographia*, available at: https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21C
15. Libanova, E. How the population of Ukraine will decrease due to the war – sociologist's forecast, available at: <https://www.slovoudilo.ua/2022/06/07/novyna/suspilstvo/yak-skorotytsya-chyselnist-naselennya-ukrayiny-cherez-vijnu-prohnoz-soczioloha>
16. Mikhalchenko, M.I. (2013), *Social values of the population of Ukraine in theoretical and practical dimensions*, Kyiv, Ukraine, available at: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/suspilni_tsinnosti_164.pdf
17. Methodological provisions on classification and analysis of economic activity of the population in 2011, available at: https://ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2011/12/metod.htm
18. Miklovda, V.P. and Kubinog, I.Yu. (ed.) (2012), *Labour economics and social and labour relations: Textbook*, Uzhgorod National University, Uzhgorod, Ukraine.
19. Kolot, A.M., Grishnova, O.A., Gerasimenko, O.O. et al. (2009), *Labour economics and socio-labour relations: Textbook / for scientific ed. by Dr. Econ. Science, Prof. A. M. Kolota*, KNEU, Kyiv, Ukraine.
20. The Lancet Journal "Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study", available at: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30677-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30677-2/fulltext)

21. World Bank 2022, available at: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099547405052230400/idu063b2f81900861047a70b5540e3e950f93a8c>
22. Rosokhata, A., Khomenko, L., Jasnikowski, A. and Dmytruk, K. (2021), "Methodical Tools Research of Place Marketing Via Small and Medium Business Development", *Modern Economics*, vol. 29(2021), pp. 156–162.
23. Letunovska, N.E., Khomenko, L.M., Lyulyov, O.V. et al. (2021), *Marketing in the digital environment: a manual / textbook*, Sumy State University, Sumy, Ukraine.
24. Bilan, Y., Pimonenko, T. and Starchenko, L. (2020), "Sustainable business models for innovation and success: Bibliometric analysis", *E3S Web of Conferences*, DOI: 10.1051/e3sconf/202015904037
25. Yang, C., Kwilinski, A., Chygryn, O., Lyulyov, O. and Pimonenko, T. (2021), "The Green Competitiveness of Enterprises: Justifying the Quality Criteria of Digital Marketing Communication Channels", *Sustainability*, 13(24):13679.
26. Nesterenko, V. (2021), "Marketing Communications: Ongoing Trends and Options", *Virtual Economics*, vol. 4, pp. 21–32.
27. Letunovska, N., Lyulyov, O., Pimonenko, T. and Aleksandrov, V. (2021), "Environmental management and social marketing: a bibliometric analysis", In *E3S Web of Conferences* (Vol. 234, p. 00008). EDP Sciences.
28. Nesterenko, V., Rosokhata, A., Syhyda, L. and Moskalenko, A. (2021), "Comparative analysis of marketing communications changes under the influence of COVID-19", *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University Economic Sciences*, vol. 4, pp. 4–10.
29. Rosokhata, A. and Shapoval, V. (2020), *Theoretical bases of priority and perspective innovative development on the inclusiveness principles Inclusive Growth: basics, indicators and development priorities: monograph* / edited by T. Vasilyeva, S. Lyeonov. Publishing House: Centre of Sociological Research, Ukraine.
30. World Population (2022), available at: <https://countrymeters.info/ru/World>
31. Lancet Magazine (2020), available at: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30677-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30677-2/fulltext)
32. Pyramid of the world population from 1950 to 2100 (2019), available at: <https://www.populationpyramid.net/population-projections/africa+asia+europe+latin-america-and-the-caribbean+northern-america+oceania/>
33. The World Bank Group (2022), available at: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?view=chart>
34. Ryndzak, O. (2020), *Migration policy in the system of integration processes of Ukraine*, Vinnytsia, Ukraine.
35. Poverty rate. World (2019), available at: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY?locations=IW&start=1984&view=chart>

UDC 338.001.36

JEL I29, J24, O15, M30, M31

Volodymyr Nesterenko, PhD student, Sumy State University. **Transformation of society and social values as economic categories.**

The article summarizes approaches to the analysis of society and social values. The purpose of the article is to substantiate the transformation of society and social values as economic categories. The logical substantiation of the conclusions is carried out using the methods of economic and statistical analysis. The following indicators are analyzed: the rate of change in population both in the world and in Ukraine, trends over the years by age. People's levels of income, economic growth forecasts up to 2100, urbanization and others. Systematization of literature sources and approaches indicates that regardless of the existence of a certain array of scientific and theoretical developments, there is a need to study a range of tools for these categories, typical for both different countries of the world and Ukraine. The urgency of solving the scientific problem lies in the fact that there is currently no single model that would take into account all the factors (or at least most of them) that affect the transformation of society. But such a model would allow better planning for the future period. The study of the issue of systematization and determination of prospects for the transformation of society in the article is carried out in the following logical sequence: characterization of approaches to this in the countries of the world and in Ukraine; formulation of prospects for development and use. Trends in the development of society, and with them the trends in the development of social values, on the one hand, act as generalizing categories, and on the other – affect the development and behavior of each member of this society. The contradictory and ambiguous assessment of changes taking place within society as a whole and within states require constant attention of theorists and practitioners to this object of research. The methodological tools of the study were the method of systematic approach, the method of trends, the selected period of research – 1950–2100 years. The object of the study is all countries of the world, the 25 largest countries in the world in terms of GDP, as well as Ukraine, since it is for these countries that the scientific analysis of the problem under study is presented, which has been formed at the present stage. The study empirically confirms and theoretically proves the transformation of society and social values as economic categories. The tendencies are revealed. The results of the study can be useful for practical use by domestic business entities in the context of choosing optimal business development strategies in different countries (long-term planning), for scientists in the context of the development of scientific research and research of the current state of the problem under study.

Key words: social development, values, competitiveness, transformation of social values, dynamics.

УДК 338.001.36

JEL I29, J24, O15, M30, M31

Нестеренко Володимир Іванович, Сумський державний університет. **Трансформація суспільства і суспільних цінностей як економічних категорій.**

Стаття узагальнює підходи стосовно аналізу суспільства і суспільних цінностей. Метою статті є обґрунтування трансформації суспільства та суспільних цінностей як економічних категорій. Логічне обґрунтування одержаних висновків здійснено за допомогою методів економіко-статистичного аналізу. Проаналізовані наступні показники: темпи зміни населення як у світі, так і в Україні, тренди по роках за віковими показниками. Рівень доходів людей, прогнози росту економік до 2100 року, урбанізація та інші. Систематизація літературних джерел та підходів засвідчила, що незважаючи на існування певного масиву наукових і теоретичних напрацювань, є потреба вивчення комплексу інструментів для даних категорій, характерних як для різних країн світу, так і для України. Актуальність розв'язання наукової проблеми полягає в тому, що зараз відсутня єдина модель яка враховує всі фактори (або хоча б більшість), що впливають на трансформацію суспільства. А така модель дозволила б краще зробити планування на майбутній період. Дослідження питання систематизації та визначення перспектив трансформації суспільства в статті здійснено в наступній логічній послідовності: характеристика підходів стосовно в країнах світу та в Україні; формулювання перспективи розвитку та використання. Тенденції розвитку суспільства, а разом з ними й тенденції розвитку суспільних цінностей, з одного боку, виступають узагальнюючими категоріями, а з іншого – впливають на розвиток та поведінку кожного члена цього суспільства. Суперечливість та неоднозначність оцінки змін, що відбуваються всередині суспільства в цілому та в межах держав, вимагають постійної уваги теоретиків і практиків до цього об'єкта дослідження. Методичним інструментарієм проведеного дослідження стали метод системного підходу, метод трендів, періодом дослідження обрано 1950–2100 роки. Об'єктом дослідження обрано як всі країни у світі, 25 найбільших країн світу по ВВП, а також Україну, оскільки саме за цими країнами представлені науковий аналіз досліджуваної проблематики, який сформувався на сучасному етапі. Дослідження емпірично підтверджує та теоретично обґрунтовує трансформацію суспільства та суспільних цінностей як економічних категорій. Результати проведеного дослідження можуть бути корисними для практичного застосування вітчизняними суб'єктами підприємництва в розрізі вибору оптимальних стратегій розвитку бізнесу в різних країнах (довготермінове планування), для науковців в контексті розвитку наукових пошуків та вивчення сучасного стану досліджуваного питання.

Ключові слова: суспільний розвиток, цінності, конкурентоспроможність, трансформація суспільних цінностей, динаміка.

SOCIAL AND POLITICAL ACTIVITY OF YOUTH: NEW CHALLENGES FOR YOUTH POLICY IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Iryna Semeniuk*, PhD in Economics,
Associate Professor at the Department of Management and Administration
Natalia Makhnachova**, PhD in Economics, Associate Professor,
Head of the Department of Management and Administration
Diana Madzharova, Student
Vinnitsia Institute of Trade and Economics
of State University of Trade and Economics

*ORCID 0000-0002-9211-4907

**ORCID 0000-0003-4634-2009

© Semeniuk I., 2022

© Makhnachova N., 2022

© Madzharova D., 2022

Стаття отримана редакцією 11.08.2022 р.

The article was received by editorial board on 11.08.2022

Introduction. In the era of globalization, the state youth policy acquires a new meaning and becomes a specific direction of development, which should be implemented in the interests of youth, society, state, taking into account the capabilities of Ukraine, its economic, social, historical, cultural development and world experience. In turn, increasing the level of socio-political activity of young people is a key factor in the transformation of public opinion and qualitative changes in the political, social and economic life of the state, which is especially important during the struggle of the Ukrainian nation for its self-identity and the right to freedom.

Overview of recent researches and publications. Both Ukrainian and foreign scientists addressed the issue of studying the concept of youth policy, its main principles. In European countries, such researchers as R. Thomson, D. Roche, S. Tucker, R. Flynn, A. Scizerotto, H. Hasperoni, D. Halli, S. Paugham, K. Mantheim paid considerable attention to this field. Also, the study of the problem of implementation of the state youth policy remains in the center of scientific interest of many domestic scientists, such as: I. Palii, M. Holovatiy, S. Holub, Yu. Ruban, B. Savchenko, V. Tsvetkov, O. Yaremenko. Individual issues of youth development are defined in the works of I. Ilyinskyi, E. Libanova, I. Tkachuk and in state targeted youth programs.

Despite the significant achievements of the above-mentioned foreign and domestic scientists, the definition of new vectors of youth policy of Ukraine in the context of the adoption of new legislative acts, further implementation of decentralization reform and the low level of youth participation in the socio-political life of the country require the formation of a new approach to the implementation of youth policy at the local level.

The **purpose** of the article is to improve the theoretical and methodological aspects of the implementation of youth policy, taking into account foreign experience and under the influence of globalization changes in conditions of low level of social and political activity of young people.

Research results. The first steps towards the development of youth policy in independent Ukraine were made with the adoption by the Verkhovna Rada of Ukraine of the Declaration "On the General Principles of State Youth Policy in Ukraine" (December 15, 1992) [1] and the Law of Ukraine "On Promoting the Social Formation and Development of Youth in Ukraine" (February 5, 1993) [2], which define the general principles of creating organizational, socio-economic, political and legal conditions for

the social formation and development of young people, the main directions of implementation of the state youth policy in Ukraine. According to Article 1 of the above-mentioned Law on Youth, young citizens are citizens of Ukraine aged 14 to 35.

One of the latest steps in the legislative process on the implementation of youth policy was the adoption in 2021 of the Law "On the Basic Principles of Youth Policy" [3], which defines youth policy as a direction of state policy aimed at creating socio-economic, political, organizational, legal conditions and guarantees for the socialization and integration of children and youth into social processes carried out in the interests of children and youth and with their participation.

At the same time, in 2017, the Ministry of Youth and Sports of Ukraine developed a model for the implementation of youth policy in the context of decentralization. The model forms a new approach – from "youth work" to "youth participation" and is based on intersectoral cooperation and takes into account the territorial features of youth work in accordance with the specific needs of young people [4]. This development includes three levels of youth policy implementation and provides for coordination of actions of executive authorities, local self-government and youth representation.

Another important component of youth policy implementation in Ukraine is the Youth Council – an advisory body to the local council. Such youth associations represent the interests of young people, protect them, thereby developing their skills necessary in the 21st century. The activities of Youth Councils are regulated by the Resolution of the CMU "On the Youth Consultative and Advisory Body" dated December 18, 2018 [5]. Today there is a National Youth Council (a state-level body), a Youth Council of each oblast (for example, the Youth Congress of Vinnytsia or the Youth Council of Sumy Oblast), and local-level Youth Councils (in territorial communities).

In general, the youth policy of Ukraine is in a state of formation. The consequence of this is the low level of awareness of Ukrainians about the essence and directions of youth policy. According to the results of the U-Report study [6], among 4.5 thousand respondents, more than half of the respondents (57%) are unaware of the initiatives and activities carried out by state institutions for youth, more than a third of Ukrainians (36%) do not participate in the activities of youth organizations, but would like to join them.

It should be noted that the world community began to implement a targeted policy towards the younger generation since the 1950s-60s. In 1965, the UN General Assembly adopted the "Declaration on the Promotion among Youth of the Ideals of Peace, Mutual Respect and Understanding among Peoples" [7]; in 1985, declared the International Year of Youth, the "Guidelines for the Further Planning and Implementation of the Appropriate Follow-up Activities Concerning Youth: Participation, Development, Peace" were approved; in accordance with the UN General Assembly resolution of December 14, 1995, the World Programme of Action for Youth to the Year 2000 and Beyond was adopted; Resolution 54/120 of January 20, 2000 approved the Lisbon Declaration on Youth Policy and Programs [8].

In March 2005, the European Youth Pact was adopted. The purpose of the document is the development of youth participation in education and training, its social integration into society [9]. Subsequently, in 2007, in its communiqué "Promoting the full participation of young people in education, employment and society", the Commission focused on close communication in all areas in order to create conditions for the development of the youth sphere [10].

Speaking more specifically about the implementation of youth policy in European countries, in Belgium youth policy is partially implemented by specialized youth and traditional sectors of government, such as education, employment, health, etc. In this country, youth policy is entrusted to the ministry, which includes a department for youth affairs.

Implementing youth policy in Belgium, considerable attention is paid to youth workers. A wide range of training courses and postgraduate programs are offered in this field. Some of these courses are directly related to youth work, others to related fields such as social work. The Belgian government offers courses in related fields that are relevant to youth work and provide training for youth work professionals.

The elements of youth policy in Belgium (as in most developed European countries) are youth support, its comprehensive development, solving youth problems and their preconditions, promoting international relations of youth, proper organization of professional training of those who work with youth [11].

Another country where youth policy has been developing for a long time is Armenia. Although the country does not geographically belong to Europe, it is often compared to European countries. The legal framework for the implementation of youth policy in Armenia is the Law "On State Youth Policy of the Republic of Armenia"

[12] of 2005, the Constitution and other legal norms. The State Youth Policy Strategy is also adopted every few years. According to this Strategy, the state youth policy in Armenia has been implemented systematically since 1995 [13].

Comparative characteristics of the main components by which youth policy is regulated and implemented in Ukraine, Armenia and Belgium are presented in Table 1.

Table 1

Comparative table of the main components of youth policy implementation in Ukraine, Armenia and Belgium

Country	Legislative basis	Directions and tasks of youth work (according to legislation)
Ukraine	Citizens aged 14-35 are considered youth Youth policy is regulated by the Law "On the Basic Principles of Youth Policy" [3]	– Creation of conditions for the involvement of youth in the public, political, socio-economic, cultural life of society, popularization of the role and importance of youth participation in the decision-making process. – Supporting youth in realizing their socio-economic potential, including solving housing issues, issues of professional development, employment, meeting educational, medical, cultural and other needs. – Formation of civic, national and cultural identity of Ukrainian youth. – Promoting the institutional development of youth and children's public associations, youth centers, strengthening their role in the process of youth socialization. – Development of youth infrastructure. – Development of national and international youth cooperation.
Armenia	Citizens aged 16-30 are considered youth Youth policy is regulated by the Law "On State Youth Policy of the Republic of Armenia" [12]	– Provision of guarantees for young people. – Ensuring guarantees in the field of youth employment and job placement. – State support for socially disadvantaged families. – Expanding support for entrepreneurship among young people. – Creation of the necessary conditions for the preservation of health, spiritual and physical development, civil and military-patriotic education of youth. – State support for gifted, talented and creative youth, young scientists and youth organizations. – Study of youth problems, accounting of statistical data. – Expansion of international youth cooperation.
Belgium	Citizens aged 12-29 are considered youth Youth policy is regulated by the Decree on the promotion of youth work [14]	– Promotion of cooperation between institutions involved in the implementation of youth policy and coordination of activities in the field of youth policy at the national level. – Provision of methodical guidance in planning, implementation and evaluation of local self-government work with youth. – Coordination and organization of training and exchange of experience of persons involved in work with youth. – Development of international cooperation in the field of youth policy. – Ensuring the availability of information about the rights, duties, opportunities and responsibilities of young people for young people and those engaged in youth work.

Studying the expectations, opportunities, preferences and desires of young people is an integral part of youth policy implementation. The value orientations of young people change over time, and the preferences of young people also differ depending on their age. That is why an independent survey of Ukrainian youth on their civic and political activity was conducted. In order to better understand the choices of each participant, we have also added sections on education and leisure, mobility, work and employment, values, which are an integral part of the lives of young people in every corner of the world.

For the online survey "Youth Participation in Public Processes" a non-representative sample was selected, the general population of which consists of young people from Ukraine, Armenia and Belgium aged 14-35 years. The size of the non-representative sample is 100 people and is sufficient to study the problems and desires of young people and provide practical recommendations.

The diversity of opinions in the sample was ensured by conducting a survey among young people of different age, gender, religion, education and experience. Young people who were surveyed are residents of different regions, different settlements of different sizes.

The survey involved 100 young people from Ukraine, Armenia and Belgium aged 14-18 and 19-25 years. 65.3% of them are young people aged 19-25, 34.7% – 14-18 years old. Two thirds of the respondents are women, the rest are men. In addition, the majority of young people surveyed (94.7%) are not married.

The second section concerned the socio-political participation of young people. Unfortunately, the level of interest of young people in political events in Ukraine is relatively low, only 18.7% of respondents constantly follow political life, while every fifth (20% of respondents) is interested in political life very rarely. At the same time, half of the respondents (52%) are interested only in the main political events, leaving out secondary events. All data are shown in Figure 1.

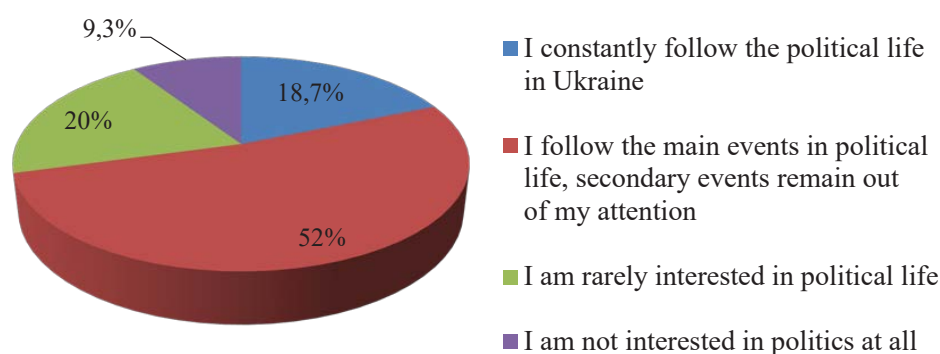

Figure 1. How interested are you in the political processes taking place in Ukraine?

Young people in Belgium and Armenia are more interested in political events in their countries. Half of the respondents constantly follow political life. The percentage of answers to this question can be seen in Figure 2.

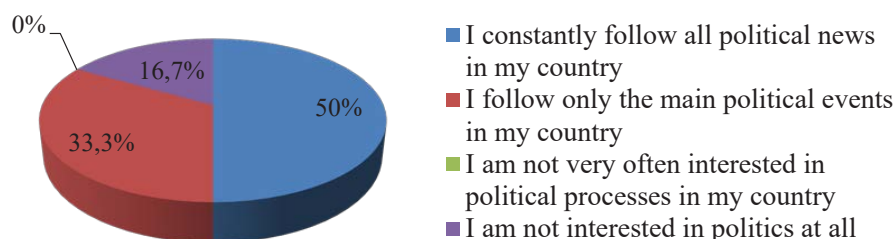

Figure 2. Are you interested in political processes in your country?

According to the authors, if the percentage of youth involvement in public and political life is quite low, then, accordingly, participation in government structures leaves much to be desired. Political participation of young people in the government should start from their regions/locations, where they can first engage in volunteer or public activities. To do this, it is necessary that young people see the future in these settlements, wish for their development and become part of it themselves.

The majority of young people over 18 years old have not participated in elections of any level in the last 5 years. Less than 40% of respondents voted in the elections. The distribution by questions is shown in Figure 3.

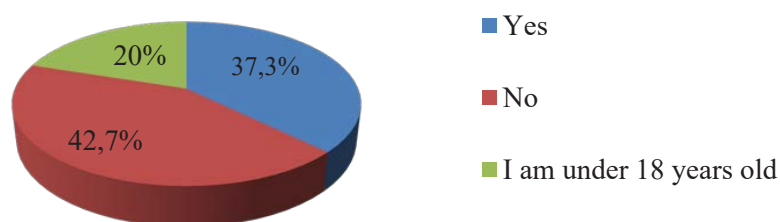

Figure 3. Have you participated in elections in the last five years?

Such low interest in elections can be explained by the fact that youth policy is just beginning to develop, young people are represented in politics in a very small share. According to a study conducted in 2015 by the information-analytical center "RATING Pro" [15], the youngest deputies are the deputies

of city councils of regional centers, whose average age is 41 years, the oldest are the deputies of regional and district councils at the age of 46 years. That is, the average age of local deputies exceeds the threshold for defining youth in Ukraine.

At the same time, young people abroad constantly participate in elections and cast their vote for the elected representative of the authorities. More than 80% of respondents voted in the elections during the last five years, the rest do not have this right yet, as they are under 18 years old.

The majority of young people surveyed in Ukraine and abroad are not members of political parties. In percentage terms, 90% of youth from Ukraine and 66.7% of youth from Belgium and Armenia are not party members. 10% of Ukrainians are under the age of 18 to join a party, compared to 16.7% of foreign youth. However, almost one in five foreign youth is still a member of a political party.

Civic participation is closely linked to the political activity of young people in any country. In other words, if a young man or a young woman does not participate in the public life of his or her locality, one should not expect them to be active during elections.

The survey shows that young people are mostly involved in the activities of pupil or student self-government bodies or did not participate in the activities of any CSOs during the last 12 months. Respondents were offered a fairly wide list of organizations of different directions, but every fifth respondent did not participate in the activities of civil society organizations at all. More than a half of the respondents are members of student / pupil self-government, and almost every fifth (16%) is interested in the activities of sports or leisure organizations. More detailed data for each of the proposed answers can be seen in Figure 4.

Figure 4. In which civil society organizations have you participated in the last 12 months?

50.7% of Ukrainian youth surveyed do not volunteer at all. 28% of young people have had volunteering experience in the last 12 months, but 8% of them have not volunteered before. More details about the participation of Ukrainian youth in volunteering are shown in Figure 5.

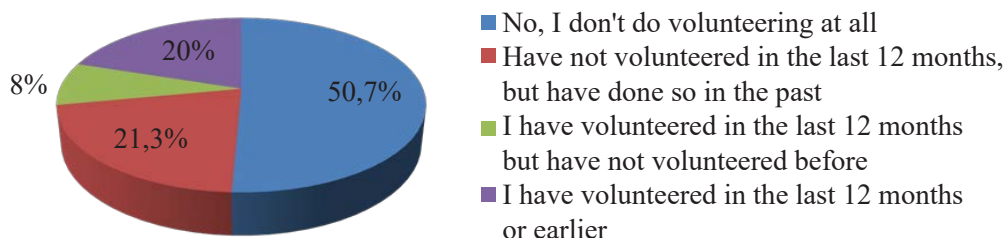

Figure 5. Have you ever been a volunteer?

Representatives of Belgium and Armenia, on the contrary, prefer charitable and volunteer activities. Thus, every respondent answered that they participate in the activities of such organizations. Also, most of the surveyed foreign youth (66.7%) participate in organizations related to education. A common activity of foreign

youth is volunteering. Figure 6 shows the percentage of participation in volunteer activities of young people from Belgium and Armenia.

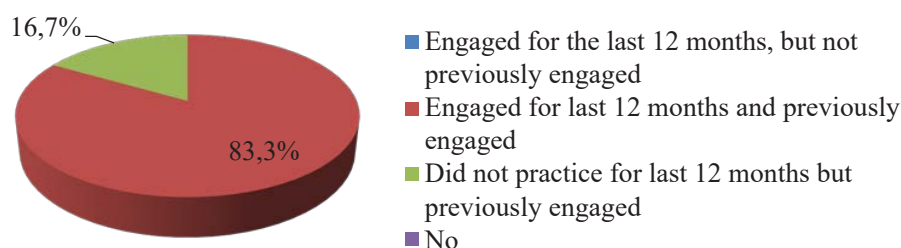

Figure 6. Have you ever volunteered?

The vast majority of Ukrainian and foreign youth (70% and 83.3% respectively) are aware of the existence of youth centers. The surveyed youth evaluate the activities of such centers as "average", "above average" and "excellent".

Support of youth by the state plays a significant role in the future of the country. The adoption of one law is not enough for the full development of youth policy, for the involvement of young people in the political and public life of the state.

According to the survey, 57.3% of Ukrainian respondents feel insufficient support for youth from the state. A slightly smaller percentage (50%) of foreign youth also indicated little support from the state. The above data is confirmed by Figures 7 and 8.

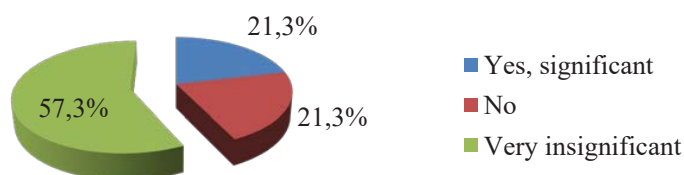

Figure 7. Do you personally feel any youth support from the state?

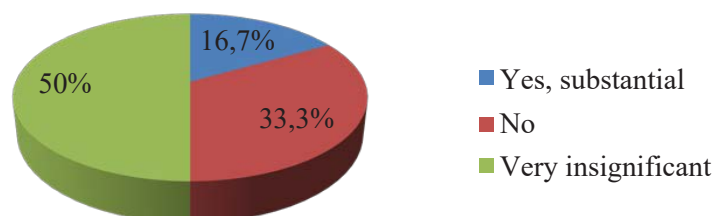

Figure 8. Do you personally feel any youth support from the state?

The results regarding the awareness of the existence of youth centres and their activities were opposite. The vast majority of young people from Belgium and Armenia (83.3%) know about the existence of YCs and their activities, while Ukrainian youth (64%) do not know about such institutions. That is why foreign young people are active participants in the activities of local youth centers (33.3% attend youth centers on a regular basis, 50% – from time to time, the rest do not have youth centers at their place of residence), while domestic youth are not interested in this at all. Only 14.7% sometimes attend youth center events. The statistics on this issue are shown in Figure 9.

The questions of the next, third section concerned education, training and leisure. The obtained results allow us to conclude that the majority of the surveyed youth, both Ukrainian and foreign, are satisfied with the level of their education. The affirmative answer to the question "Are you satisfied with the level of your education?" was given by 41.3% of Ukrainians and every second citizen of Belgium and Armenia. Similarly, for the majority of respondents "to get education/training" means to get a profession/career, as well as to become educated and prepare for life.

According to the results, young people from Ukraine, Belgium and Armenia spend their free time at home or outdoors, with family and/or friends. In addition, every third (34.7%) said that in their free time they prefer to go to the cinema, theater or concert.

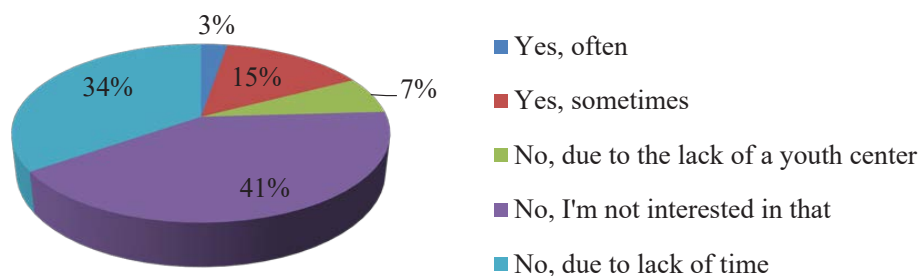

Figure 9. Have you participated or do you participate in the activities of the youth center?

Unfortunately, young people lack places where they could spend their free time in their place of residence. Figures 10 and 11 show the data obtained from young people from the three countries studied. According to the authors, the lack of places for youth leisure affects the development and formation of young people and determines their enthusiasm at the initial stages, because it is in the MCs that activities of various directions are carried out, as well as educational work with young people.

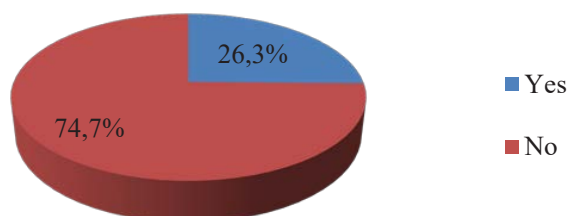

Figure 10. Are there enough places in your settlement where young people can gather for leisure activities free of charge?

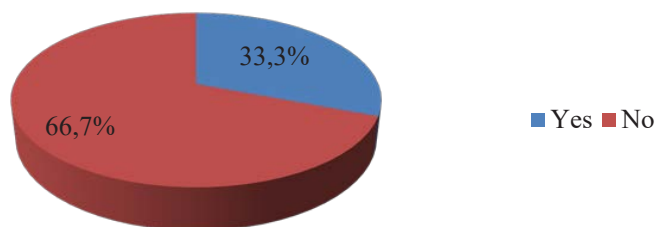

Figure 11. Do you have enough places where young people can gather for leisure?

The next section dealt with youth mobility and migration orientations. Young people traveled both outside their locality and region, and abroad. Only a small proportion of Ukrainian youth have not visited other countries. Young people from Ukraine, Belgium, and Armenia named visiting relatives, studying, and traveling as the most frequent reasons for leaving their localities and regions. The main reason for going abroad for young people is travel and recreation. The most popular foreign countries for Ukrainian youth to visit are Turkey and Poland.

The interests of young people from the three countries regarding leaving their place of residence coincide – 66.7% of Ukrainian and 83.3% of foreign youth want to leave their place of residence. However, while Ukrainian youth consider other cities of Ukraine for moving (see Figure 12 for more details), foreign youth consider only other countries of the world, including the European Union.

As for emigration from their home country, young people from Belgium and Armenia want to go abroad mainly to gain work experience or study abroad. Some Ukrainian youth want to live in their country, others want to work abroad. Among those who expressed a desire to emigrate, the main reasons for this decision are that their country (Ukraine, Armenia, Belgium) lacks the necessary opportunities for youth development, as well as the desire for material well-being. However, the majority (64.9% of

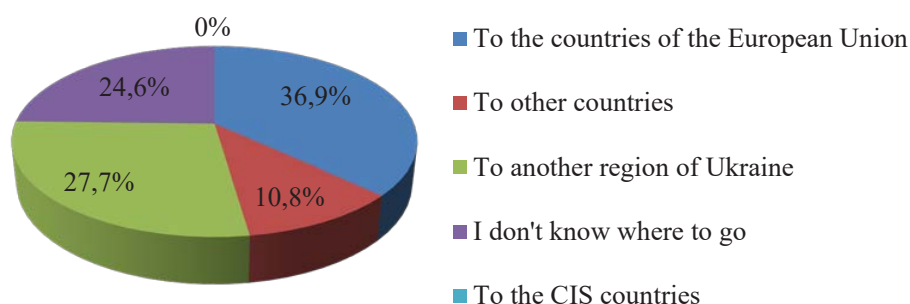

Figure 12. If you wanted to leave your settlement, where would you go?

Ukrainian youth and 60% of foreign youth) still just want to get a job and life experience in a foreign country and then return home.

The questions of the sixth section concerned another important component of youth life – employment and work. Since the survey was conducted among young people, most respondents are students, but there are also those who have permanent or temporary jobs.

The respondents who are employed found their first job mainly with the help of friends/acquaintances or through an online advertisement.

Seven answers were offered to the question "What is your form of employment?" (full-time, part-time, variable, freelancer, remote, evening or night work, weekend work), but the most common answers were "full-time" (32% of Ukrainian youth and 42.9% of foreign youth) and "part-time" (22.7% and 14.3% respectively).

The last section of the survey contained questions on the definition of value orientations. Identifying one's own values is an integral part of every young person's entry into adulthood. The set of values that are important for young people directly affects the right decisions, and therefore the priorities set.

Ukrainian youth most of all want to achieve family happiness (28%) and to have the opportunity to realize their talents and abilities (20%), as well as to be free and independent in their decisions and actions (14.7%) and to make a career (13.3%). The opinions of young people from Belgium and Armenia on this issue were almost equally divided.

Values that are now important for young people, regardless of their country of residence:

– Health (healthy lifestyle, overcoming a certain disease) – 76% of Ukrainian youth and 85.7% of foreign youth;

– Material situation, money – 61.3% and 57.1%, respectively;

– Availability of good and faithful friends – 50.7% and 84.3%, respectively.

In addition, the Ukrainian youth (58.7%) currently singles out peace and tranquility on the Ukrainian land as one of the main values for themselves. Achieving the set goal is also important for Ukrainian youth, it was chosen by 64% of respondents. For young people from Belgium and Armenia, in addition to the above values, peace and tranquility, achievement of social status, and career are also important.

Among the problems that concern modern youth in Belgium and Armenia, corruption and incompetence of the authorities prevail (28.6%), and young people have the same attitude to other problems. At the same time, Ukrainian youth is concerned about a much wider range of problems – from the state of the economy in the country to interfaith conflicts. More detailed information about the problems of interest to young people in Ukraine is shown in Figure 13.

In general, the socio-political activity and interest of Ukrainian youth is quite low and requires constant work and improvement. It should be noted that Ukrainian youth are mostly satisfied with their level of education and want to stay in Ukraine, even if they want to leave small settlements.

Conclusions. Thus, the study allows to identify the main problems in the implementation of youth policy, which are the factors of low social and political activity of Ukrainian youth:

- the absence of a youth direction in the Strategies for the development of territorial communities, which makes it impossible for youth bodies to function, and also jeopardizes the financing of such associations;
- a critically small number of established Youth Councils in the communities;
- lack of youth centers in communities where young people can gather and generate ideas;
- young people are not aware of the existing institutions of civil society, where they can express themselves, acquiring the skills necessary in modern realities;

Figure 13. Which of the following problems concern you the most?

- low interest of young people in volunteer movements and charitable initiatives;
- a low percentage of young people voting in elections; accordingly, an electoral mass is not created;
- the majority of young people from rural/township settlements want to go to other parts of the country or abroad.

That is why solving the problem of low social and political activity of young people should be a priority at the present stage of development of the state youth policy both at the central level and at the community level.

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy "Pro zahalni zasady derzhavnoi molodizhnoi polityky v Ukraini" vid 15.12.1992 № 2859-XII. Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2859-12> [in Ukrainian]
2. Zakon Ukrainy "Pro spriannia sotsialnomu stanovlenniu ta rozvytku molodi v Ukraini" vid 05.02.1993 № 2998-XII. Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> [in Ukrainian]
3. Zakon Ukrainy "Pro osnovni zasady molodizhnoi polityky" vid 27.04.2021 № 1414-IX. Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> [in Ukrainian]
4. Model realizatsii molodizhnoi polityky v umovakh detsentralizatsii, available at: <https://decentralization.gov.ua/youth/molod-v-oth> [in Ukrainian]
5. Postanova KМУ "Pro zatverdzhennia typovykh polozhen pro molodizhni konsultatyvno-doradchi orhany" vid 18.12.2018 № 1198. Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-%D0%BF> [in Ukrainian]
6. Molodizhna polityka buty chy ne buty? (U-Report), available at: <https://ukraine.ureport.in/story/403/> [in Ukrainian]
7. Deklaratsiia pro rozpovsiudzhennia sered molodi idealiv myru, vzaiemnoi povahy ta vzaiemorozuminnia mizh narodamy: Rezoliutsiia 2037 (XX) Heneralnoi Asamblei vid 07.12.1965. Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_289 [in Ukrainian]
8. Lisbon Declaration on Youth Policy and the Braga Action Plan for Youth (A/53/378). Library of United Nations documents related to youth, available at: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/lisbon.pdf
9. Hutsalova, M.V. (2014), "Models of youth policy in the countries of the European Union", *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia". Ser.: Politolohiia*. T. 230, vol. 218, pp. 18–21. [in Ukrainian]
10. European Commission, Promoting young peoples full participation in education, employment and society Brussels, 5.9.2007 COM (2007) 498, available at: http://eur-lex.europa.eu/.../site/en/com2007_0498en01.pdf
11. Study on the State of Young People and Youth Policy in Europe (Final report). UN, 2001. 147 p.
12. Stratehiia rozvytku Luka-Meleshkivskoi terytorialnoi hromady, available at: <https://cutt.ly/HIZERTR> [in Ukrainian]
13. Youth work in Eastern Europe: reality, prospects and successful initiatives, available at: <https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261953/Youth+work+eastern+Europe+RUS.pdf/9d404bbd-afe0-add6-c644-510d562abede>
14. Jaunatnes likums, available at: <http://likumi.lv/doc.php?id=175920>
15. Analiz demohrafichnoi struktury mistsevykh rad-2015, available at: https://ratingpro.org/research/analiz_demohrafichnoi_struktury_miscevykh_rad-2015.html [in Ukrainian]

UDC 321.01:316.35-053.81

JEL H11

Iryna Semeniuk, PhD in Economics, Associate Professor at the Department of Management and Administration. **Natalia Makhnachova**, PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Management and Administration. **Diana Madzharova**, Student, Vinnytsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics. **Social and political activity of youth: new challenges for youth policy in the era of globalization.**

The article is devoted to the study of domestic and foreign experience in the implementation of youth policy. The basic conceptual principles of implementation of domestic and foreign experience in the implementation of youth policy are presented. It is established that the youth policy of Ukraine is in a state of formation. It is determined that the main factors of low socio-political activity of young people in Ukraine are: low political consciousness (in terms of participation in elections and membership in political parties); low level of involvement in the activities of public organizations; low level of participation in volunteer movements; migration sentiments to leave their communities. It is established that solving the problem of low socio-political activity of youth should be a priority at the present stage of development of the state youth policy both at the central and community levels.

Key words: youth policy, social activity of youth, political activity of youth, model of implementation of youth policy, globalization.

УДК 321.01:316.35-053.81

JEL H11

Семенюк Ірина Юріївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та адміністрування. **Махначова Наталя Михайлівна**, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту та адміністрування. **Маджарова Діана Сергіївна**, студентка, Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету. **Громадська та політична активність молоді: нові виклики для молодіжної політики в епоху глобалізації.**

В епоху глобалізації та зовнішніх загроз національній безпеці проблема розвитку державної молодіжної політики в Україні набуває нового значення. Разом з тим, підвищення рівня громадської та політичної активності молоді залишається ключовим фактором формування національної свідомості. У статті представлено основні концептуальні засади впровадження вітчизняного та зарубіжного досвіду реалізації молодіжної політики. Визначено, що молодіжна політика України перебуває у стані формування та становлення. Також визначено, що підходи до впровадження державної молодіжної політики таких країн як Вірменія та Бельгія дозволяють забезпечити можливості для молоді стати рушієм змін у своїх громадах та державах. З метою вивчення очікувань, можливостей, вподобань та бажань молодих людей як невід'ємної частини процесу визначення ефективності реалізації державної молодіжної політики, було проведено опитування молоді віком 14-25 років з України, Вірменії та Бельгії стосовно їх громадської та політичної активності. Визначено, що в цілому громадська та політична активність, а також зацікавленість у громадському житті української молоді є досить низькою. Дані результати є протилежним до отриманих результатів опитування молоді з Вірменії та Бельгії. Визначено, що основними чинниками низької громадської та політичної активності молоді в Україні є: низька політична свідомість (стосується участі у виборах та членства у політичних партіях); низький рівень залученості до діяльності ОГС; низький рівень участі у волонтерських рухах; міграційні настрої виїхати за межі своїх громад. Крім того, відсутність чіткої моделі реалізації молодіжної політики на рівні територіальних громад, мала кількість створених Молодіжних рад в громадах по Україні, відсутність Молодіжних центрів у громадах, де молодь може збиратися та напрацьовувати ідеї лише поглиблюють вищезазначену проблему. Таким чином, вирішення проблеми низької громадської та політичної активності молоді має стати першочерговим завданням на сучасному етапі розвитку державної молодіжної політики як на центральному рівні, так і на рівні громад.

Ключові слова: молодіжна політика, громадська активність молоді, політична активність молоді, модель реалізації молодіжної політики, глобалізація.

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

УДК 347.19:657(045)
JEL M40

DOI: 10.26906/EiR.2022.2(85).2639

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Гладій Ірина Олександрівна*, кандидат економічних наук, професор
Майстер Людмила Анатоліївна**, кандидат економічних наук, доцент
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету

*ORCID 0000-0001-9845-9706

**ORCID 0000-0002-1097-9940

© Гладій І.О., 2022

© Майстер Л.А., 2022

Стаття отримана редакцією 09.08.2022 р.

The article was received by editorial board on 09.08.2022

Вступ. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку на підтримку дій Уряду з відновлення економіки в серпні 2022 року зняла майже всі обмеження на здійснення операцій на ринках капіталу та організованих товарних ринках, які були введені 24.02.2022 р. у зв'язку зі збройним нападом росії на Україну та введенням воєнного стану. В умовах сьогодення фондовий ринок повинен функціонувати як регульований елемент цілісної фінансової системи, синхронізований з банківським сектором і системою державних фінансів. Саме тому несистемний та різновекторний його розвиток неможливий. Таким чином, з метою впорядкування цього процесу в обліковій системі суб'єктів господарювання повинна бути налагоджена ефективна система визначення теоретико-методичних засад організації обліку операцій з цінними паперами.

Побудова системи бухгалтерського обліку операцій із цінними паперами на кожному конкретному акціонерному товаристві має бути підпорядкована основній меті – задоволенню інформаційних потреб користувачів. Структура таких потреб є досить складною, адже вона поєднує в собі довгострокові та короткострокові інтереси суб'єктів корпоративних відносин.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. До розробки питань теорії та методології обліку операцій підприємства з цінними паперами зробили вагомий внесок багато вітчизняних вчених: М.Т. Білуха, Н.М. Гаркуша, В.М. Жук, Г.Г. Кірейцев, Я.Д. Крупка, Ю.І. Осадчий, М.С. Пушкар, В.В. Сопко, Л.К. Сук, В.О. Шевчук та інші.

Також проблемам оптимізації обліку операцій з цінними паперами приділяють увагу багато закордонних вчених. Так, Сунхва Чой, Стивен Янг, Сю-Е Чжан у статті «Недотримання правил не бухгалтерського обліку цінних паперів та порушення GAAP» дослідили порушення підприємствами нормативно-правових актів, що напряду впливає порушення системи бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами [1].

Майкл Е. Бредбері у публікації «Які стандарти бухгалтерського обліку стали причиною примусових заходів після прийняття МСФЗ?» вказує на те, що найпоширеніші запити Комісії з цінних паперів після прийняття МСФЗ стосуються переходу на МСФЗ, подання фінансової звітності, розкриття інформації про фінансові інструменти та пов'язаних сторін. В статті робиться висновок, що запити регулятора цінних паперів відрізняються від погляду зовнішнього аудитора і зосереджується на питаннях розкриття інформації [2].

Євей Ву, Бофу Чжан у статті «Чи може нагляд за цінними паперами зменшити ухилення від сплати податків?» констатують, що зростання державного нагляду за цінними паперами потенційно може посилити ефект зменшення корпоративного ухилення від сплати податків [3].

Основний матеріал і результати. Важливим об'єктом організації обліку за операціями із цінними паперами є облікова політика. Відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку в обліковій політиці підприємств необхідно розкривати особливості обліку цінних паперів, порядок їх оцінки та виплати доходів за ними.

В той же час облікова політика є суттєвою інформацією для аудиту. Наявність якісно сформованої та у відповідному порядку затвердженої облікової політики є свідченням про відповідальне ставлення власників та управлінського персоналу до ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в сфері операцій з цінними паперами.

Облікова політика є об'єктом аудиторської перевірки, оскільки є складовою Приміток до фінансової звітності, інструментом обробки даних бухгалтерського обліку та методологічною основою складання фінансової звітності. Окрім того, облікова політика полегшує планування аудиту, мінімізує витрати часу на опитування та анкетування та надає необхідну інформацію про організацію, техніку та методику фінансового, податкового та управлінського обліку.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-14 від 16.07.1999 р., підприємство самостійно визначає облікову політику [4]. Наказ про облікову політику містить перелік всіх пунктів прийнятої на звітний рік облікової політики. Багато за кожним пунктом в наказі наводити його нормативне обґрунтування (зазначати, на підставі якого нормативного документа прийняте те чи інше положення про облікову політику).

Формуючи облікову політику, підприємства вибирають, як правило, тільки один варіант з кількох, передбачених відповідними нормативними документами. Зміна облікової політики, вибір відображення вливу зміни на облікову політику розкриваються та обґрунтовуються у примітках до річної звітності за поточний звітний період [4].

Облікова політика застосовується щодо подій та операцій зі зареєстрованим (пайовим) капіталом з моменту їх виникнення, за винятком випадків, коли зі зміною облікової політики суму коригування нерозподіленої суми прибутку на початок звітного року неможливо визначити достовірно. Складовою частиною організації обліку на підприємстві є перелік документів, що використовуються для первинного відображення господарських операцій з формування, збільшення, за рахунок внесків учасників та засновників у статутний капітал, методів оцінки основних засобів, які вносяться до статутного капіталу, а також перелік облікових реєстрів, необхідних для накопичення і систематизації інформації про статутний капітал.

Перелік документів повинен бути затверджений в наказі або розпорядженні керівника підприємства про облікову політику та може включати робочий план рахунків бухгалтерського обліку, що містить синтетичні та аналітичні рахунки, необхідні для ведення бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами у відповідності до вимог своєчасності та повноти обліку та звітності. В ньому може бути використано стільки рахунків і субрахунків, скільки необхідно для відображення господарської діяльності.

Залишається невирішеною і проблема структури наказу про облікову політику. Аналіз спеціалізованої економічної літератури засвідчив, що автори пропонують висвітлювати в наказі про облікову політику щодо цінних паперів різні питання, але при вирішенні цього питання відсутня однаковість. В той же час в наказі про облікову політику не повинні відображатись ті питання, які висвітлюються в статуті товариства. Так, кількість та номінальна вартість випущених акцій, способи збільшення (зменшення) статутного капіталу, хоч і пов'язані з бухгалтерським обліком, але не повинні бути вказані в наказі про облікову політику, оскільки вони зазначені у статуті.

Часто трапляються випадки, коли підприємство купує партію цінних паперів, яка складається з декількох типів, сплачуючи за неї при цьому одноразову суму. Методика розподілу витрат між об'єктами обліку може бути визначена пропорційно номінальній чи курсовій вартості цінних паперів [5]. Якщо ж до складу придбаного пакету входять цінні папери, які не мають курсової вартості, то пропонується розподіляти витрати спочатку на дві групи – для цінних паперів, які мають курсову вартість (визначається пропорційно їх курсовій вартості), і для тих, які її не мають (як залишок між здійсненими витратами та витратами, віднесеними до першої групи). Розподіл витрат між цінними паперами другої групи здійснюється пропорційно їх номінальній вартості.

Таким чином, наказ про облікову політику в частині операцій із цінними паперами слід розробити такий, який би найкращим чином відповідав інтересам підприємства. До таких питань належать: порядок створення та використання резерву під знецінення цінних паперів; порядок відображення в обліку витрат, які виникають при здійсненні операцій з цінними паперами; порядок збільшення

статутного капіталу за рахунок випуску цінних паперів та оцінки цінних паперів; перелік робочих рахунків, а також побудова аналітичних рахунків з обліку цінних паперів; перелік і строки подання внутрішніх звітів щодо цінних паперів.

Основним залишається задоволення інтересів користувачів стосовно операцій із цінними паперами (рис. 1).

Рис. 1. Інтереси користувачів щодо здійснення операцій з цінними паперами

Джерело: складено авторами за [6; 7]

Таким чином, з метою повного відображення всіх операцій з цінними паперами в обліку та фінансовій звітності доцільним є виділення таких основних складових облікової політики в частині цінних паперів: порядок емісії; методи оцінки та відображення цінних паперів на рахунках обліку та фінансовій звітності підприємства; методичні рекомендації проведення інвентаризації цінних паперів; методичні підходи обліку доходів та витрат за операціями з цінними паперами.

Цінні папери, що обертаються на фондовому ринку, різноманітні за своїм змістом. Так, основними їх видами є акції, облігації, облігації підприємств, цільові облігації підприємств, облігації місцевих позик, державні облігації, казначейські зобов'язання, інвестиційні сертифікати, ощадні (депозитні) сертифікати, вексель, іпотечні, приватизаційні, похідні та товаророзпорядчі цінні папери [5]. Інформацію про них повинна бути відображена в наказі про облікову політику (рис. 2).

Здійснення операцій із іншими інструментами є фінансовими інвестиціями, а тому розглянемо особливості формування облікової політики щодо фінансових інвестицій.

Питання щодо фінансових інвестицій, які, на нашу думку, можуть бути відображені у розпорядчому документі про облікову політику та повинні стосуватися видів довгострокових фінансових інвестицій, що мають місце на підприємстві та підходів до їх оцінки представлені в табл. 1.

Елементи облікової політики щодо операцій із цінними паперами власної емісії

- ✓ порядок формування, збільшення та зменшення зареєстрованого (пайового) капіталу;
- ✓ умови та порядок оплати вартості акцій товариства;
- ✓ напрями використання чистого прибутку, що залишається в розпорядженні товариства;
- ✓ порядок формування, проведення щорічних відрахувань та використання фонду для виплати дивідендів за привілейованими акціями, резервного капіталу, фонду розвитку виробництва та інших фондів спеціального призначення;
- ✓ основні положення дивідендної політики (умови нарахування та порядок виплати дивідендів);
- ✓ шляхи покриття збитків товариства;
- ✓ порядок використання прибутку товариства при його ліквідації, реорганізації;
- ✓ перелік посадових осіб, які наділяються правом дозволу на здійснення господарських операцій з елементами власного капіталу, та які несуть повну матеріальну відповідальність за збереження внесків до статутного капіталу;
- ✓ правила та графік документообороту;
- ✓ форми первинних документів з обліку власного капіталу (зведених первинних документів), які застосовуються підприємством у практичній діяльності, але не затверджені відповідними державними органами;
- ✓ форми та графік складання та надання внутрішньої звітності;
- ✓ організація та порядок проведення інвентаризації складових власного капіталу;
- ✓ побудова аналітичних рахунків з обліку власного капіталу відповідно до робочого плану рахунків.

Рис. 2. Складові елементи наказу про облікову політику стосовно операцій із цінними паперами власної емісії

Джерело: складено авторами за [6; 7]

Таблиця 1

Оцінка фінансових інвестицій на дату балансу згідно з вимогами Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції»

Види фінансових інвестицій	Оцінка, що застосовується для відображення інвестицій на дату балансу
Інвестиції в: асоційовані, дочірні, спільні підприємства	1) вартість, визначена за методом участі в капіталі 2) справедлива вартість. Цей метод використовується для обліку фінансових інвестицій в асоційовані, дочірні та спільні підприємства за наявності однієї з умов: а) фінансові інвестиції придбані та утримуються виключно для продажу протягом дванадцяти місяців з дати придбання; б) асоційоване або дочірнє підприємство ведуть діяльність в умовах, які обмежують його здатність передавати кошти інвестору протягом періоду, що перевищує дванадцять місяців. 3) собівартість з врахуванням зменшення корисності Цей метод використовується за наявності однієї з умов, зазначених у п. 2, у разі неможливості визначення справедливої вартості інвестиції
Фінансові інвестиції, що придбані та утримуються до їх погашення (боргові цінні папери)	Амортизована собівартість
Фінансові інвестиції, що придбані та утримуються з метою їх продажу	1) справедлива вартість; 2) собівартість з врахуванням зменшення корисності (якщо справедливую вартість визначити неможливо)

Джерело: складено авторами за [8]

Фінансові інвестиції, первісно зараховані на баланс за собівартістю, на кожну дату балансу відображаються з використанням таких оцінок:

- за справедливою вартістю;
- за собівартістю з врахуванням зменшення корисності;
- за амортизованою собівартістю;
- за вартістю, визначеною за методом участі в капіталі.

Оцінка довгострокових інвестицій залежить як від виду цінних паперів, що формують інвестиційний портфель підприємства, так і від рівня впливу інвестора на операційну і фінансову діяльність підприємства, акції якого були придбані. Так, довгострокові фінансові інвестиції в асоційовані та дочірні підприємства та у спільну діяльність зі створенням юридичної особи (спільного підприємства) на дату балансу відображаються за вартістю, що визначена за методом участі у капіталі.

Застосування того чи іншого методу залежить від мети придбання інвестицій, рівня впливу інвестора на інвестоване підприємство, строку, на який вони були придбані.

У разі володіння борговими інвестиціями (облігаціями) для їх оцінки на дату балансу передбачений метод оцінки за амортизованою собівартістю фінансових інвестицій, яка визначається шляхом коригування первісної вартості на суму накопиченої амортизації дисконту (премії).

Дисконт (премія) виникають у разі відхилення ринкової вартості облігації від номіналу. Якщо інвестор сплачує більше номіналу, вважається, що боргові зобов'язання придбані з премією, якщо менше – з дисконтом. Дисконт та премія амортизуються інвестором протягом періоду з дати придбання до дати погашення за ефективною ставкою відсотка, визначити яку можна за формулою 1:

$$ECB = \frac{PCB + (-)PCD(PCP)}{(PBO + HBO) \div 2}, \quad (1)$$

де *ECB* – ефективна ставка відсотка;

PCB – річна сума відсотка (номінал, помножений на відсоткову ставку);

PCD, PCP – річна сума дисконту, річна сума премії. Ці показники визначаються шляхом ділення загальної суми дисконту (премії) на кількість років позики;

PBO – ринкова вартість облігацій;

HBO – номінальна вартість облігацій [9].

В той же час, методичними рекомендаціями щодо облікової політики підприємства елементи облікової політики щодо фінансових інвестицій не визначаються.

Основним юридичним документом, за яким підприємство може придбати фінансові інвестиції, є договір, у якому зазначається у предметі договору вид цінного паперу, який купують, кількість, відсоток за ним, повна вартість договору, порядок розрахунку сторін, умови переоформлення прав власності на цінні папери, гарантії продавця та відповідальність сторін.

При придбанні цінних паперів через посередника договір укладається з останнім. При придбанні, перепродажу цінних паперів за готівку або за безготівковим розрахунком підставою для здійснення записів у бухгалтерському обліку є касові ордери, платіжне доручення, виписка банку з поточного рахунка. Однак придбання фінансових інвестицій може здійснюватися не лише за грошові кошти, а й за матеріальні та нематеріальні цінності, що обов'язково повинно бути зазначено в договорі. У такому разі підставою для здійснення відповідних записів у бухгалтерському обліку є документи, які підтверджують факт передачі матеріальних та (або) нематеріальних цінностей – акт приймання-передачі основних засобів, накладна на відпуск матеріалів на сторону, Акт вибуття (ліквідації) об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів тощо. По кожному пакету придбаних цінних паперів складається реєстр (у двох примірниках) (табл. 2).

Прийняття управлінських рішень, пов'язаних з випуском і обігом цінних паперів власної емісії, вимагає подання інформації, що розкриває наявність та рух фінансових інструментів за певний звітний період.

Реєстр акціонерів є основним документом, що підтверджує права юридичних і фізичних осіб на володіння акціями. Він складається для кожної емісії емітента і ведеться як на паперових носіях, так і у вигляді електронних записів. В реєстрі акціонерів наводяться відомості про акціонерне товариство, засновників, номінальна вартість, кількість і категорії належним їм цінних паперів. Крім цього, на нашу думку, реєстр можна доповнити ще такими відомостями, як дата придбання акцій, дата відчуження акцій, частка в статутному капіталі. Ефективне рішення може бути прийняте тільки з урахуванням

Таблиця 2

Первинні документи, які оформляються при операціях з цінними паперами

№	Назва документу	Шифр типової форми	Особа, що складає	Особа, що підписує
1	Договір купівлі-продажу	-	Директор	Директор, головний бухгалтер
2	Прибутковий касовий ордер	КО-1	Головний бухгалтер	Головний бухгалтер, касир
3	Видатковий касовий ордер	КО-2	Касир	Головний бухгалтер, директор, касир
4	Накладна	-	Головний бухгалтер	Головний бухгалтер, директор, особа, що прийняла і здала накладну
5	Платіжне доручення	-	Платник-покупець	Головний бухгалтер, директор
6	Виписка банку	-	Касир	Касир, платник
7	Довідка бухгалтерії	-	Головний бухгалтер, бухгалтер	Головний бухгалтер, бухгалтер
8	Розрахунок бухгалтерії	-	Головний бухгалтер, бухгалтер	Головний бухгалтер, бухгалтер

Джерело: складено авторами за [7]

специфічних видів цінних паперів, оцінки доцільності випуску простих чи привілейованих акцій, визначення умов сплати дивідендів.

Відповідно інструкції № 291 витрати пов'язані із випуском цінних паперів відображають на субрахунок 952 «Інші фінансові витрати». Тут ведеться облік витрат, пов'язаних із залученням позикового капіталу, зокрема витрат, пов'язаних з випуском, утриманням та обігом власних цінних паперів; нарахуванням відсотків за договорами кредитування (крім банківських кредитів), фінансової оренди тощо.

Аналітичний облік цінних паперів повинен вестися за видами довгострокових фінансових вкладень та об'єктами інвестування. Побудова аналітичного обліку повинна забезпечити можливість отримання інформації про фінансові інвестиції в об'єкти як на території країни, так і за кордоном (табл. 3).

Таблиця 3

Аналітичний облік цінних паперів

Вид цінного паперу	Розрізи аналітичного обліку
Акції вітчизняних акціонерних товариств	За акціонерними товариствами й видами акцій із зазначенням номінальної і фактичної вартості
Акції іноземних акціонерних товариств	За акціонерними товариствами та видами акцій в гривнях та іноземній валюті, в акцій вони випущені
Ощадні сертифікати	У розрізі установ банку і строків відшкодування грошових коштів
Облігації	За строками, видами та емітентами із забезпеченням можливості одержання даних про фінансові інвестиції в Україні і за кордоном а, також у національній та іноземній валюті

Джерело: складено авторами за [7]

Висновки. Таким чином організація бухгалтерського обліку стосовно операцій з цінними паперами повинна відповідати інтересам підприємства. До таких питань належать: порядок емісії; методи оцінки та відображення цінних паперів на рахунках обліку та фінансовій звітності підприємства; методичні рекомендації проведення інвентаризації цінних паперів; методичні підходи обліку доходів та витрат за операціями з цінними паперами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Choi S., Young S., Zhang X-Y. Noncompliance with non-accounting securities regulations and GAAP violations. *J Bus Fin Acc.* 2019. P. 370–399. DOI: <https://doi.org/10.1111/jbfa.12377>
2. Bradbury M.E., Scott T. What accounting standards were the cause of enforcement actions following IFRS adoption? *Account Finance*, 61: 2247–2268. DOI: <https://doi.org/10.1111/acfi.12661>
3. Wu Y., Zhang B. Can securities supervision reduce corporate tax avoidance? *PLoS ONE*. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0270883>
4. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 30.09.2022).

5. Сатир Л.М., Шевченко А.О., Кепко В.М., Новікова В.В. Емісійна активність суб'єктів фондового ринку України. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. № 3(34). С. 84–93. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i34.215412>
6. Рекуненко І.І. Інфраструктура фінансового ринку України: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. 411 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/50078>
7. Головка А.Т., Лаптев С.М., Кабанов В.Г. Ринки фінансових інструментів та їх інфраструктура : монографія. Київ : Університет економіки та права «КРОК», 2009. 560 с.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції» № 91 від 26.04.2000 р. Із змінами та доповненнями Міністерства фінансів № 627 від 27.06.2013 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>
9. Клим Н.М. Удосконалення класифікації фінансових інвестицій. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.6. С. 205–210. DOI: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2011/21_6/205_Kly.pdf

REFERENCES:

1. Choi, S., Young, S., Zhang, X-Y. (2019), “Noncompliance with non-accounting securities regulations and GAAP violations”, *J Bus Fin Acc.*; 46: 370–399. DOI: <https://doi.org/10.1111/jbfa.12377>
2. Bradbury, M.E. and Scott, T. (2021), “What accounting standards were the cause of enforcement actions following IFRS adoption?”, *Account Finance*, 61: 2247–2268. DOI: <https://doi.org/10.1111/acfi.12661>
3. Wu, Y. and Zhang, B. (2022) Can securities supervision reduce corporate tax avoidance? PLoS ONE 17(7): e0270883. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0270883>
4. Zakon Ukrainy “Pro bukhghalterskyj oblik ta finansovu zvitnistj v Ukraini” [The Law of Ukraine “On Accounting and Financial Reporting in Ukraine”] vid 16.07.1999 r. № 996-KhIV, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99614>
5. Satyr, L.M., Shevchenko, A.O., Kepko, V.M. and Novikova, V.V. (2020), “Emission activity of the subjects of the stock market of Ukraine”, *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 3(34), pp. 84–93. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i34.215412> [in Ukrainian]
6. Rekunenko, I.I. (2013), *Infrastructure of Ukraine's financial market: current status and development prospects*. DVNZ “UABS NBU”, Sumy, Ukraine, available at: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/5007> [in Ukrainian]
7. Holovko, A.T., Laptiev, S.M. and Kabanov, V.H. (2009), *Financial instruments markets and their infrastructure*. University of Economics and Law “KROK”, Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian]
8. Ministry of Finance of Ukraine (2013), Order № 91 “Accounting regulation (standard) 12 “financial investments”. (as amended by the Ministry of Finance № 627 of 27.06.2013), available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00> [in Ukrainian]
9. Klim, N.M. (2011), “Improving the classification of financial investments”, *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, [Online], vol. 21.6, pp. 205–210, available at: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2011/21_6/205_Kly.pdf [in Ukrainian]

УДК 347.19:657(045)

JEL M40

Гладій Ірина Олександрівна, кандидат економічних наук, професор. **Майстер Людмила Анатоліївна**, кандидат економічних наук, доцент, Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету. **Організація обліку операцій з цінними паперами.**

У статті досліджено основи організації обліку операцій з цінними паперами підприємства. Доведено, що побудова системи бухгалтерського обліку операцій із цінними паперами на кожному конкретному підприємстві має бути підпорядкована основній меті – задоволенню інформаційних потреб користувачів. Структура таких потреб є досить складною, адже вона поєднує в собі довгострокові та короткострокові інтереси суб'єктів корпоративних відносин в процесі поточної та стратегічної діяльності. У цьому зв'язку нами угруповано інтереси користувачів щодо здійснення операцій з цінними паперами. Наголошено, що наказ про облікову політику в частині операцій із цінними паперами слід розробити таким чином, що б він найкращим чином відповідав інтересам підприємства. До таких питань належать: порядок створення та використання резерву під знецінення цінних паперів; порядок відображення в обліку витрат, які виникають при здійсненні операцій з цінними паперами; порядок збільшення зареєстрованого (пайового) капіталу за рахунок випуску цінних паперів та оцінки цінних паперів; перелік робочих рахунків, а також побудова аналітичних рахунків з обліку цінних паперів; перелік і строки подання внутрішніх звітів щодо цінних паперів. Наголошено на необхідності ведення внутрішньої управлінської документації стосовно акціонерів суб'єкта господарювання. Оскільки реєстр акціонерів є основним документом, що підтверджує права юридичних і фізичних осіб на володіння акціями, запропоновано доповнити його такими відомостями, як дата придбання акцій, дата відчуження акцій, частка в зареєстрованому (пайовому) капіталі. Це у підсумку буде впливати на оптимізацію управлінських рішень з урахуванням специфічних видів цінних паперів, оцінки доцільності випуску простих чи привілейованих акцій, визначення умов сплати дивідендів суб'єктів господарювання різних форм власності.

Ключові слова: цінні папери, облікова політика, дивіденди, зареєстрований (пайовий) капітал, реєстр акціонерів.

UDC 347.19:657(045)

JEL M40

Iryna Hladii, PhD (Economics), Professor. **Liudmila Maister**, PhD (Economics), Associate Professor. Vinnytsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics. **Organization of accounting of securities transactions.**

In the article the bases of organization of accounting of operations with securities of the enterprise are investigated. It is proved that the construction of a system of accounting for securities transactions at each particular enterprise should be subordinated to the main goal – to meet the information needs of users. The structure of such needs is quite complex, as it combines long-term and short-term interests of corporate relations subjects in the process of current and strategic activities. In this regard, the interests of users regarding securities transactions are grouped, which will increase the analytical value of information for the needs of category management in order to make effective management decisions. It is emphasized that the order on accounting policy in terms of securities transactions should be developed in such a way that it maximally meets the interests of the enterprise and leads to the formation of a scientifically based organizational and methodological structure of accounting for securities transactions at the request of information users. Such issues include: the procedure for creating and using the reserve for depreciation of securities; the procedure for accounting for expenses arising from transactions with securities; the procedure for increasing the registered (share) capital through the issue of securities and valuation of securities; list of working accounts, as well as the construction of analytical accounts for securities accounting; list and deadlines for submitting internal reporting on securities; disclosure of information on securities in accordance with the requirements of the National Securities and Stock Market Commission. The necessity of keeping internal management documentation on shareholders of a company is emphasized. Since the register of shareholders is the main document confirming the rights of legal entities and individuals to own shares, it is proposed to supplement it with such information as the date of purchase of shares, date of sale of shares, share in the registered (share) capital. Ultimately, this will affect the optimization of management decision-making taking into account specific types of securities, assessing the feasibility of issuing ordinary or preferred shares, determining the timing of dividend payments of business entities of various forms of ownership.

Key words: securities, accounting policy, dividends, registered (share) capital, register of shareholders.

ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Жиліна Юлія Петрівна*, аспірант кафедри обліку і бізнес-консалтингу
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

*ORCID 0000-0003-3098-4525

© Жиліна Ю.П., 2022

Стаття отримана редакцією 09.08.2022 р.

The article was received by editorial board on 09.08.2022

Вступ. Динамічні змінами зовнішнього середовища, наслідки трансформаційних процесів, що відбуваються в світі та в Україні, зумовлюють необхідність пошуку якісно нових підходів щодо формування системи управління витратами (СУВ), оскільки ефективна організація процесу управління витратами безпосередньо впливає на остаточні показники діяльності підприємства.

Для формування СУВ потрібно використання точної, оперативної та повної інформації стосовно економічних ресурсів, доходів, витрат й результатів діяльності. Суттєвим недоліком традиційного бухгалтерського обліку є те, що він не може повністю задовольнити дану потребу. За таких умов виникає проблема консолідації даних обліку з нефінансовою інформацією, а також інформацією не тільки про витрати, а про цінність, яку вони створюють, оскільки звітність не надає цієї властивості. На рис. 1 представлено вирішення даного питання за допомогою пересікання предметних областей та формування обліково-аналітичного забезпечення (ОАЗ) системи управління витратами.

Саме тому, обліково-аналітичне забезпечення повинно спрямовуватись на оцінювання діяльності підприємства, формування й надання релевантної інформації, оперативне реагування на зміни як зовнішнього, так і внутрішнього економічного середовища, а також застосування оптимальних методів й інструментів задля ефективного управління витратами.

Рис. 1. Взаємозв'язок елементів в процесі формування ОАЗ СУВ

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Проблемні питання обліку та управління витратами стали дослідженнями багатьох вітчизняних науковців, зокрема: Дерія В.А., Загороднього А.Г., Іщенко Я.П., Лабунської С.В., Легенчука С.Ф., Муляр Т.С., Пилипенка А.А., Пушкаря М.С., Сподарик В.М. та інших.

Метою статті є створення теоретичного та методичного забезпечення процесу консолідації обліково-аналітичної інформації щодо управління витратами.

Основний матеріал і результати. Система бухгалтерського обліку відіграє важливу роль як в управлінні витратами, так і підприємства в цілому, оскільки є основою його інформаційного забезпечення. Запорукою у прийнятті якісних економічно-обґрунтованих управлінських рішень щодо формування, контролю та оптимізації витрат на підприємстві є організація системи обліку на підприємстві. Облік є ядром інформаційної системи, що здатний забезпечити безперервний процес вимірювання фактів господарського життя підприємства, їх систематизації з використанням методів бухгалтерського обліку та передачі економічної інформації користувачам.

Вітчизняні науковці М.М. Гоголь, В.Ф. Максимова та В.В. Попович підкреслюють, що: «облікова інформація, котра формується як результат безперервного спостереження за станом керованих об'єктів і цілеспрямованого узагальнення даних, є найбільш суттєвою за обсягом частиною всієї економічної інформації, використовуваної для управління фінансово-виробничою діяльністю підприємства. Тому саме вона складає підґрунтя інформаційного забезпечення системи управління виробництвом, виступає джерелом для прийняття обґрунтованих управлінських рішень» [2, с. 8].

Варто зазначити, що облікова інформація має ряд недоліків, що перешкоджають прийняттю якісних та оперативних управлінських рішень. До них слід віднести: спрямованість інформації на минуле, переважна більшість облікових даних носить лише кількісний характер, великі масиви облікових даних, що не приведені у єдину систему вимірювання, керівники окремих підрозділів отримують неповну та інколи суперечливу інформацію, одних лише облікові дані недостатньо для стратегічного планування. Тому важливим фактором є підвищення якості облікової інформації. Сформувані якісну облікову інформацію, яка б задовольнила потреби підприємства для прийняття ефективних рішень у найкоротший час, є першочерговим завданням в створенні раціональної системи управління підприємством.

За твердженнями Єршової Н.Ю.: «якість облікової інформації – це сукупність суттєвих властивостей облікової інформації, що характеризують її відповідність своєму призначенню і висунутим до неї вимогам, а також здатність задовольняти потреби і запити користувачів. Крім того, це сукупність суттєвих властивостей, які кількісно оцінюються системою показників, що визначають ступінь задоволення потреб користувачів інформацією в ринкових умовах за оптимальних витрат на формування цієї інформації. Якість облікової інформації формується у процесі її створення і зберігається на всіх стадіях її руху по контуру управління» [4, с. 373].

Для того, щоб облікова інформація була зрозумілою для всіх, хто її формував, а також для усіх користувачів, вона повинна формуватися на таких принципах: порівнюваність і постійність; суттєвість; консерватизм; повнота.

Головною перевагою обліку є те, що він виконує три основні вимоги: тимчасовість, якість і кількість. Саме вони визначають важливість бухгалтерського обліку для інформаційного забезпечення системи управління.

Складовою бухгалтерського обліку є управлінський облік витрат, мета якого полягає в об'єктивному висвітленні фактів господарських процесів, а також підготовки та подання інформації уповноваженим користувачам, необхідної для здійснення управлінських функцій (контроль, аналіз, регулювання, планування і прогнозування). Показники управлінського обліку, які сформовані автономно від фінансового обліку, створюють умови збереження комерційної таємниці про рівні витрат виробництва та рентабельність окремих видів продукції. Ступінь автономності управлінського обліку може бути різною і залежати від розмежування сфер відповідальності між бухгалтерами. Отже, ведення управлінського обліку витрат, залежно від особливостей діяльності, може бути побудовано як за інтегрованим, так і за автономним варіантом, в будь-якому випадку правильна організація і постановка даного напрямку обліку витрат, дозволить надати управлінському персоналу сукупність інформації з оптимізації виробничої діяльності підприємств.

Взаємодія бухгалтерського обліку і корпоративних інформаційних систем – КІС (до яких входять MRP, ERP, CSRP, SCM, CRM та інші) базується на отриманні консолідованої інформації.

Левицька С.О. зазначає, що: «система бухгалтерського обліку є ґрунтовним якісним інформаційним джерелом для управління, а розвиток та поглиблення глобалізаційних та інтеграційних процесів, які притаманні сучасній світовій економіці, зумовили формування принципово нових вимог до системи управління підприємствами. При застосуванні КІС автоматизується контроль ведення бухгалтерського обліку, що сприяє підвищенню достовірності й правильності облікових даних» [7].

Проте наявної лише облікової інформації все ще недостатньо для якісного практичного функціонування бухгалтерського обліку, оскільки вона не відповідає інформаційним потребам внутрішнього управління та не відповідає сучасним організаційним економічним формам і методи роботи. Це свідчить про те, що в виробничих організаціях, адаптованих до сучасних управлінських завдань, необхідна нова бухгалтерська та інформаційна система. Вона повинна включати в себе інструментарій бухгалтерського обліку, який забезпечує систему впорядкованої організаційної інформації про стан об'єктів управління.

Дані консолідованої інформації дозволяють проводити огляд фінансового стану компанії в режимі реального часу. У свою чергу, користувачі можуть використовувати ці дані для прийняття важливих рішень, що сприяють розвитку компанії. В свою чергу управлінські рішення надають можливість деталізувати інформацію, щоб контролювати витрати; збільшувати доходи; оптимізувати норми прибутку. Доступ до таких даних допомагає керівникам планувати інвентаризацію, збільшувати об'єми виробництва та формувати основу для росту бізнесу.

Проте варто зазначити, що в основу функціонування сучасного підприємства закладена постійна зміна і зростання. Якщо система управлінського обліку не буде змінюватися разом з підприємством, вона просто втратить свою ефективність, перетворившись в ще одне джерело невиправданих витрат.

В управлінській сфері для позначення системи інформаційних ресурсів використовують поняття «обліково-аналітичне забезпечення», під яким розуміють процес безперервного та цілеспрямованого збору інформації, необхідних для здійснення аналізу і планування господарської діяльності при прийнятті управлінських рішень.

Система управління витратами суттєво відрізняється від традиційної системи бухгалтерського обліку, метою якого є складання фінансової звітності. На відміну від бухгалтерського обліку, який відображає результати діяльності підприємства за минулий період, система управління витратами забезпечує контроль та аналіз поточної діяльності підрозділів, дозволяє виявити взаємозв'язок між рівнем витрат, обсягами виробництва й прибутком і на підставі цього якісно та оперативно планувати свою діяльність.

Для формування системи управління витратами потрібно визначити структуру та охарактеризувати всі складові цієї системи, що взаємодіють між собою відповідно до поставлених завдань. Але спочатку визначимося з поняттям «системи управління витратами» у розумінні різних авторів, що наведено у таблиці 1.

Основні принципи управління витратами вироблені практикою і зводяться до наступних основних моментів:

- системний підхід до управління витратами;
- єдність методів, що практикуються на різних рівнях управління витратами;
- управління витратами на всіх стадіях життєвого циклу виробу – від створення до утилізації;
- органічне поєднання зниження витрат з високою якістю продукції (робіт, послуг);
- недопущення зайвих витрат;
- широке впровадження ефективних методів зниження витрат;
- вдосконалення інформаційного забезпечення про рівень витрат;
- підвищення зацікавленості виробничих підрозділів підприємства у зниженні витрат.

На думку автора, система управління витратами передбачає структуризацію внутрішнього середовища підприємства, тобто виділення центрів відповідальності (центру управління, витрат, виручки тощо), що полегшує постановку цілей підсистемам управління. Порівнюючи фактичні витрати з плановими (нормативними) можна оцінити роботу всіх підрозділів щодо використання ресурсів, виявити причини відхилень фактичних витрат від планових. А дотримання відповідних вимог та принципів до консолідації обліково-аналітичної інформації є підґрунтям ефективного та раціонального формування системи управління витратами підприємства.

Висновки. Обґрунтований облік витрат має давати можливість здійснювати управління діяльністю підприємства, досягати зниження витрат шляхом надання даних про фактичні витрати, які відповідали б критеріям точності, повноти і своєчасності. Однак на практиці існують недоліки у системі управління, які свідчать про ігнорування вимог ринкових умов господарювання і недалекоглядність керівництва. За умов їх усунення з'явиться можливість розглядати управління витратами з позиції оптимізації їх рівня. Але оскільки бухгалтерський та управлінський облік не задовольняють повністю вимоги користувачів, то виникає необхідність консолідації інформації з нефінансових джерел.

Визначення «Системи управління витратами»

Автор	Визначення
Г.В. Черевко, Ф.В. Горбонос, Г.Б. Іваницька, Н.Ф. Павленчик [10, с. 221]	Управління витратами – це процес цілеспрямованого формування витрат за видами, місцем і носіями за умови постійного контролю їх рівня і стимулювання зниження. Вчені вважають, що система управління витратами повинна охоплювати такі організаційні підсистеми: нормування і планування витрат за їх видами; облік та аналіз витрат; пошук і виявлення чинників економії ресурсів; стимулювання економії ресурсів і зниження витрат.
Л.В. Нападівська [8, с. 96]	Система управління витратами на виробництві повинна органічно включати нормування, облік, контроль та регулювання собівартості.
М.С. Пушкар [9, с. 103]	Включає до системи управління собівартістю такі: нормування витрат, облік нормованих та фактичних витрат, аналіз ефективності використання ресурсів, зворотний зв'язок між виробництвом і управлінням на основі оперативної бухгалтерської інформації, нормативне господарство та внесення змін у норми, маркетингові дослідження, використання ЕОМ тощо.
Н.В. Гришко [3, с. 153]	Система управління витратами є складовою моделі управління витратами підприємств. Автором сформульовано визначення моделі управління витратами як сукупності системних і раціональних способів планування, обліку, калькулювання, аналізу, контролю, визначення, оцінювання і зміни вартості витрат, що формують модель управління витратами з метою утворення довгострокових конкурентних переваг, яка містить певні системи управління витратами, інформаційні системи і методи обліку витрат.
Т.А. Говорушко [7, с. 86–88]	Побудова ефективної системи управління витратами – це процес розроблення і прийняття управлінських рішень за всіма аспектами їх формування й розподілу в підприємстві.
Г. Колісник [6, с. 109]	Управління витратами являє собою надзвичайно складний, багатоаспектний та динамічний процес, який складається з формування та здійснення управлінських впливів, що базуються на застосуванні об'єктивних економічних закономірностей відносно формування та регулювання витрат підприємства відповідно до його стратегічних та поточних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Говорушко Т.А. Механізм фінансового забезпечення малого підприємництва у харчовій промисловості. *Економіка АПК*. 2008. № 3. С. 84–90.
2. Гоголь М.М., Максимова В.Ф., Попович В.В. Обліково-інформаційна складова стратегії розвитку вертикально-інтегрованих підприємств. Одеса : Атлант, 2014. 196 с.
3. Гришко Н.В. Методологія управління витратами промислових підприємств : монографія. Донецьк : ІЕП НАН України, 2009. 403 с.
4. Єршова Н.Ю. Якість облікової інформації: методичний підхід до оцінювання. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 8 (158). С. 368–374.
5. Колісник Г.М. Витрати підприємницького сектора України: методологія та практика : монографія. Ужгород : ПП «АУТДОР-ШАРК», 2016. 360 с.
6. Левицька С.О. Інформаційне забезпечення системи бухгалтерського обліку. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2009. Вип. 3(47). Ч. 1. С. 367–372.
7. Нападівська Л.В. Управлінський облік : монографія. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. 450 с.
8. Пушкар М.С. Управлінський облік : навч. посібник [2-ге вид., переробл. і доп.]. Тернопіль : Поліграфіст ЛТД, 1997. 160 с.
9. Черевко Г.В., Горбонос Ф.В., Іваницька Г.Б., Павленчик Н.Ф. Економіка підприємств : навч. посібник / за заг. ред. Г.В. Черевка. Львів : Априорі, 2004. 384 с.

REFERENCES:

1. Hovorushko, T.A. (2008), "The mechanism of financial support for small businesses in the food industry", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 84–90. [in Ukrainian]
2. Hohol, M.M., Maksimova V.F. and Popovych V.V. (2014), *Accounting and information component of the development strategy of vertically integrated enterprises*. Hohol M.M. (Ed.), Atlant, Odesa, Ukraine. [in Ukrainian]
3. Hryshko, N.V. (2009), *Methodology of cost management of industrial enterprises*, IEP NAN Ukrainy, Donetsk, Ukraine. [in Ukrainian]
4. Yershova, N.Yu. (2014), "Quality of accounting information: methodical approach to assessment", *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 8 (158), pp. 368–374. [in Ukrainian]
5. Kolisnyk, H.M. (2016), *Costs of the entrepreneurial sector of Ukraine: methodology and practice: monograph*, PP "AUTDOR-ShARK", Uzhhorod, Ukraine. [in Ukrainian]
6. Levytska, S.O. (2009), "Information support of the accounting system", *Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Ekonomika: zbirnyk naukovykh robit*, vol. 3(47), pp. 367–372. [in Ukrainian]

7. Napadovska, L.V. (2000), *Management accounting*. Nauka i osvita. Dnipropetrovsk, Ukraine. [in Ukrainian]
8. Pushkar, M.S. (1997), *Management accounting*, Polygraphist LTD, Ternopil, Ukraine. [in Ukrainian]
9. Cherevko, G.V., Gorbonos, F.V., Ivanytska, G.B. and Pavlenchuk, N.F. (2004), *Enterprise economics*. H.V. Cherevka (Ed.), Apriori, Lviv, Ukraine. [in Ukrainian]

УДК 654.47:005

JEL M41

Жиліна Юлія Петрівна, аспірант кафедри обліку і бізнес-консалтингу, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. **Формування обліково-аналітичного забезпечення системи управління витратами підприємства.**

У статті розглянуто процес формування обліково-аналітичного забезпечення системи управління витратами підприємства, який складається з консолідації облікової та необлікової інформації (на перетині таких предметних областей, як бухгалтерський облік, менеджмент, корпоративні інформаційні системи). Обґрунтована роль бухгалтерського обліку в процесі управління підприємством. Розглянуто питання щодо структуризації внутрішнього середовища підприємства та виділення центрів відповідальності для постановки цілей підсистемам управління. Проведено дослідження наукових думок щодо визначення «системи управління витратами», а також визначені принципи та вимоги до консолідації інформації. Висловлено думку, що традиційний бухгалтерський облік не задовольняє повністю вимоги користувачів, то виникає необхідність консолідації інформації з нефінансових джерел для прийняття ефективних управлінських рішень.

Ключові слова: система бухгалтерського обліку, обліково-аналітичне забезпечення, управління витратами, облікова інформація, консолідована інформація.

UDC 654.47:005

JEL M41

Yuliia Zhylina, PhD student of the Department of Accounting and Business Consulting, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics. **Formation of accounting and analytical support of the enterprise cost management system.**

Effective functioning of the enterprise cost management system is possible only if there is complete, reliable and objective information. The main source of information formation in the enterprise management system is accounting. It is substantiated that the primary task in creating a rational enterprise management system is the formation of high-quality accounting information that would satisfy the needs of all users who need such information to make informed and rational decisions in the shortest possible time. It is suggested that traditional accounting, which is the basis of information support for making effective strategic and tactical management decisions, does not fully meet the requirements of users, so there is a need to consolidate information from non-financial sources to make effective management decisions. The necessity of forming a new accounting and information system, which should contain organized organizational information about the state of management objects, adapted to modern management tasks, is argued. The article considers the process of formation of accounting and analytical support of the enterprise cost management system, which consists in consolidation of accounting and non-accounting information (at the intersection of such subject areas as accounting, management, corporate information systems). The issues of structuring the internal environment of the enterprise and the allocation of responsibility centers (control center, costs, income, etc.) for setting goals for management subsystems are investigated. It is proved that by comparing the actual costs with the planned (normative) it is possible to evaluate the work of all departments in terms of resource use, to identify the causes of deviations of actual costs from the planned. The analysis of scientific works of domestic scientists and generalized the definition of "cost management system", as well as formed the principles and requirements for the consolidation of accounting and analytical information on cost management.

Key words: accounting system, accounting and analytical support, cost management, accounting information, consolidated information.